

RIMSKI
KATOLIK

OSMI TEČAJ

II ZVEZEK

VREJUJE IN IZDAJA
dr. ANTON MAHNIČ,
profesor bogoslovja

V GORICI
HILARIJANSKA TISKARNA
1896

Izhaja vsak tretji mesec. — Velja cel tečaj 2 gl.

„Zora“.

Naročajte vrlo „Zoro“, glasilo našega katoliškega dijaštva! Vpravništvo: Pavel Marija Valjavec, Dunaj, V. Matzleinsdorferstrasse 76, III. 31.

Monsignor *Luka Jeran*.

Smatramo za svojo sveto dolžnost, postaviti tu časten spomenik gospodu, ki sicer ni bil naš sotrudnik, a je bil vselej odločen pristaš in zagovornik načel, katere zastopa „Rimski Katolik“.

Monsignor Luka Jeran je dne 27. aprila po kratki boleznì umrl smrti pravičnega.

Njegovo življenje je bilo celo posvečeno Bogu in bližnjemu. Odločen zagovornik krščanskih načel, prijatelj šolske mladine, podpiratelj ubozih in zapuščenih. Kar je imel svojega, je vse žrtvoval v te plemenite namene, a ob enem nabiral tudi milodare po Slovenskem. Dijaki in ubožci pretakajo za njim solze; izgubili so očeta.

Mi pa se s posebno hvaležnostjo spominjamo, kako je v „Zgodnji Danici“ z gorkimi besedami priporočal naš list ter o vsebini na novo izišlih zvezkov večkrat tudi obširneše razpravljal. Dà, rajnik nas je razumel, kakor malokedo drug.

Mi priporočamo Bogu njegovo blago dušo. Naj uživa v nebesih plačilo za trud, ki ga je na zemlji prestal bijoč boje Gospodove.

Prepoved.

Častiti bravci bodo v »prilogi« pogrešali konec razprave »Teleologični dokaz za bivanje božje«. Gospod pisatelj Josip Reisner je lani popustil bogoslovske študije in žel na dunajsko vseučilišče učit se prava, česar mi nismo vedeli. Ko je tedaj g. pisatelj, sedaj predsednik »Slovenije«, svoj spis bral v »Rimskem Katoliku«, nam je odločno prepovedal priobčiti njegovo drugo polovico.

Božja pravda v zgodovini držav in narodov.

Uvod.

Splošno je mnenje onih, ki nekoliko globokejše premo-trujejo današnje politične in socijalne razmere, da se bode v nedaljni prihodnosti vršil radikalen prevrat, ki bo sedanjemu društvu in državi dal novo lice. Temu se zdi, kakor bi Evropa stala nad ognjenikom, ki žuga vsak hip izbruhniti; onemu „visi nekaj v zraku“, nekaj Damoklov meč; tretji vže vidi Božji prst pisati osodne besede: „mane, tekel, fares“. Pa bodi, kar hoče — nekaj se vsekakor snuje, nekaj velikega, vsodnega.

Zgodovina pozna vže več takih prevratnih dob. Najznamenitiša je brezdvomno doba razpadajočega rimskega carstva v zvezi s preseljevanjem narodov in razširjanjem krščanstva; za to najvažniša je doba versko-politične reformacije v 16. veku.

Enaka prevratna doba se nam bliža tudi zdaj. Dà, kar se tiče načelne važnosti in obsežnosti, se bo z bodočim prevratom težko dal primerjati katerikoli dosedanjih.

Po svoji naravi in smeri bode ta prevrat *socijalno-političen*; a vršil se bo ob vse zasegajoči in določujoči *verski ideji*. Dà, verska ideja bode v bodoče bolj kot nikedar doslej pojavila svoje absolutno oblastvo nad duhovi. Ni res, da je verska ideja za vselej svojo vlogo odigrala v zgodovini, ampak ravno ona bo društvene razmere preobličila, bo narode, človeštvo prerodila.

Napoleon I. je Evropi prerokoval, da bode ali kozaška ali republikanska. Razsvitljeni papež-filozof Leon XIII je pred petimi leti v preroškem duhu izjavil, da z Evropo se bo zgodilo poslednje — nje bodočnost je republikanska. Dà, kozaškemu absolutizmu je človeštvo odraslo; dozorelo je v „popolnega moža“.

Ko pa trdimo, da bode prihodnost republikanska, ne jemljemo te besede v navadnem, ožišem pomenu. Prihodne

republike si ne mislimo take, da bi v nji ne bilo več prostora za nikako monarhijo, niti ne take, kakoršne so sedanje državne republike v Evropi in Ameriki. Pojem naše „republike“ je širši, obsega več ali manj vse naše državne in socialne razmere.

Zdi se, kakor bi se hotele podlage, na katerih je zdaj slonil državni in socialni red, premakniti; država in društvo si iščeta novih nositeljev, novih stebrov in vezij.

Seveda, kar je Božje, kar je večno in nespremenljivo, ostane tudi v bodoče. Zakoni Božje resnice so vedno isti; in cerkev Kristusova, ona je vzvišena nad časom in njegovimi premembami. Mi govorimo le o človeških faktorjih, ki v zgodovini sodelujejo z Božjo previdnostjo.

„Božja modrost in človeška neumnost vladati svet“, tako veli star nemški pregovor. Da, kakor mesec svoje lice, tako menjuje človek svoja mnenja, svoje težnje; v svoji neumnosti in kratkovidnosti obrača in obrača, a Bog končno vselej tako obrne, kakor je potrebno, da doseže s človeštvom svoj končni namen.

„Ti si s konca, Gospod, vstanovil zemljo, in rok tvojih dela so nebesa; njih bođe konec, ti pa ostaneš; in vsa se bodo postarala kakor obleka, in kakor plašč jih bodeš zvil, in spremenila se bodo; ti pa si isti, in let tvojih ne bode konec.“¹⁾

Zgodovinski prevrati potemtakem niso slučajni, niso igra slepe vsode, ki bi brezsmoterno prevrgavala zgodovinske tvorbe. Ne — da govorimo v luči sv. vere, ki nas uči, da niti yrabec ne pade sè strehe brez volje Očetove — zgodovinski prevrati so sodbe, katere izvršuje „Božja modrost“ nad „človeško neumnostjo“. Kar je človeštvo obračalo stoletja po svoje, obrne Bog v enem letu tudi — po svoje!

To velja tudi o bodočem neizogibnem socialno-političnem prevratu: Bog bo sodil Evropo radi njenih neumnostij in grehov.

Sodba Božja, ki se vrši v zgodovinskih prevratih na velikem, se ne dotika v prvi vrsti posameznikov kot takih, ampak *n. rodov in držav kot moraličnih osebtev.*

¹⁾ Hebr. I, 10 — 12.

Prav to nas je napeljalo na misel, da bi načelno razmotrili za naše čase prevažno vprašanje — o Božji pravdi (sodbi) nad narodi in državami; kajti naš vek se je nekako vživel v misel, kakor bi narodi in države pa njih zastopniki bili neodvisni od zakonov pravice, neodvisni od Boga; kakor bi njim kot takim bilo dovoljeno vse, kar služi v dosego njih smotra; zakon Božji bi bil obvezaven k večjemu še za posameznika.

Mi hočemo dokazati, kako krivi so ti nazori. Našteti hočemo tudi glavne grehe, s katerimi kliče moderni vek nad Evropo Božjo sodbo; k sklepu obrnemo pogled v prihodnost, da v luči svoje razprave osvetimo lice neizogibni socialno-politični katastrofi.

Ali ste moralični osebvti „država“ in „narod“ podvrženi Božjemu zakonu?

Moderna državno-pravna filozofija odgovarja na to vprašanje z „ne“.

Država se je začela Božjemu zakonu odtegovati v 16. veku. Reformacija je Božje pravo, katerega nositeljica je bila le od Boga neposredno vstanovljena cerkev, pravo, soditi in določevati v verskih zadevah, prenesla na državo. Od tod izhaja oni državni absolutizem, kateremu je vladarjeva volja najvišji zakon ne le v posvetnih, ampak tudi v verskih rečeh. Vladar določuje tudi vero svojih podložnikov — cuius regio, illius religio.

Ta kraljevski despotizem je dobil spekulativnega zagovornika v Angležu Hobbesu. Razlika mej dobrim in slabim nima objektivnega razloga; človeške šege določujejo, kaj je dobro, kaj slabo. Posamezniki so svojo voljo prosto podredili volji države. Ta se pa konkretno izraža v volji vladarjevi. Kar poslednji veli, je brezpogojno sveto, pravično, dobro, tudi ako bi bilo navskriž z nraavstvenimi postavami. Državna oblast sploh ne more nič krivičnega, nič pregrešnega vkreniti.

Francoz Rousseau je absolutno oblast od vladarja prenesel na ljudstvo; ljudska, splošna volja (volonté de tous, volonté général) je vrhovna, samooblastna (soveraine) in

določuje, neodvisno od vsakega Božjega zakona, kaj je dobro in pravično. Vladar je od naroda odvisen vradnik, ki le izvršuje njegovo voljo.

Delo je dovršil Nemeec Hegel. Sè svojim idealističnim panteizmom je skušal metafizično podpreti teorijo državnega absolutizma. Realnost imajo le abstraktni pojmi. V teh se vpredmetuje (objektivira) svetovno-božanstveni „logični pojem“. Tega pojma najvišja objektivacija je „država“. „Država je resnični, tu pričujoči bog“. Država „je resničnost npravstvene ideje“, je „npravstvena celota“. Njena volja je torej absolutno sveta, pravična, izvor vsega, božjega in človeškega prava; posamezniki nimajo lastne volje, niti samosvojega, osebnostnega bivanja!

Tudi v onih narodih, kateri so po refermaciji ostali še katoliški, se je vez mej cerkvijo in državo čedalje bolj rušila. Za silo se je posrečilo rimski stolici s posameznimi državami skleniti konkordate; a vez konkordatov je bila le bolj zunanja; po duhu, po srcu so se tudi katoliške države čedalje bolj odtujile cerkvi; ideja državne absolutnosti je prekvasila celo Evropo.

Tudi so evropski vladarji na javnih učiliščih vedoma ali nevedoma povspespevali one filozofične sisteme, kateri načelno vtemeljujejo in opravičujejo državni absolutizem. Tako zvana „dvorna filozofija“ — Hofphilosophie — je zgodovinsko dejstvo, katero spričuje, kako je morala in še mora kraljica vseh ved služiti podlim nameram državnega absolutizma. Vsi ti razni sistemi se pa dajo speljati na dve glavni panogi: na panteizem in materijalizem. Iz prvega se izvaja božanstvena vrhovnost in absolutnost vladarjeve (državne) pa ničnost posameznostne (individualne) volje; materijalizem pa filozofično dokazuje, da vse pravo obstoji v številu snovnih sil. Panteizem in materijalizem tedaj enako tajita Boga in vsako Božje pravo pa državo v pravem pomenu obožavata.

Iz teh teorij so se počasi skovale naslednje dogme moderne državne politike: Država, kot početek in izvor vseh pravic, vživa povsem neomejeno pravo. — Državna oblast se sme mešati v zadeve, ki se tičejo vere, nravi in duhovnega vódstva. — Kralji in vladarji so ne le prosti od cer-

kvene jurisdikcije, temveč so celó višji od cerkve, ko gre soditi o vprašanih, ki se dotikajo iurisdikcije. — Nравstveni zakoni ne potrebujejo Božje potrditve. — Državni zakoni smejo in morajo se odtegniti Božji in cerkveni avktoriteti. — Drugih sil ni priznati nego tiste, ki so v snovi. — Pravo obstoji v materijalnem dejstvu, in vse človeške dolžnosti so prazno ime, in vsa človeška dejanja imajo moč prava. — Avktoriteta ni nič drugega kot vsota števila in snovnih sil. — Krivično dejanje, ki se je posrečilo, ne nasprotuje svetosti prava. — Kakor prelom katerekoli najsvetejše prisege, tako tudi katerokoli hudobno in krivično dejanje, ki nasprotuje večnemu zakonu, ne le ni zavrgljivo, ampak celó povsem dovoljeno, in nad vse pohvalno, ako se to stori iz ljubezni do domovine. — Ljudska volja, ki se javlja po tako zvanem javnem mnenji ali na drug način, je najvišji zakon, prost od vsakega, Božjega in človeškega prava; in v politiki dobijo dovršena dejstva vže s tem, da so dovršena, veljavo prava. — Domača družina izvaja vso pravico svojega bivanja le od državne oblasti; zatorej izhajajo vse pravice starišev do otrok, pred vsem pravica poduka in vzgoje, le iz državne postave. — To so nekako glavne dogme od Boga neodvisne države, katere je Pij IX zavrgel v znanem „silabu“.

Isti državnopravni nauki se vporabljajo tudi na narodnostno idejo. Narod kot moralično osobstvo je absoluten, neodvisen od Božjega zakona. Narod sme vse, kar more; kar stori, je dobro, sveto. Narodna sila stvarja pravo. Mazzini, glavni apostelj absolutno-narodnostne ideje, uči, da se Bog sam v zgodovini včlovečuje;¹⁾ narodi so le prehodne faze Božjega včlovečenja; vera, nebesa, dogma se potemtakem preminjajo po tem, kakor se človeštvo razvija, kakor narodi napredujejo; odrešenje obstoji v tem, da se narod oprusti tujega gospodstva. — Z Mazzinijem se več ali manj zlagajo vsi moderni zagovorniki narodnostne absolutnosti.

Toda ti nauki so nasprotni Božjemu razodenju, kakor tudi načelom naravne filozofije.

Sveti Pavel uči, da „ni oblasti razen od Boga, in te

¹⁾ „Incarnazione divina nella umanità“. Lettera a Dall' Ongaro.

oblasti, katere so, postavljene so od Boga¹⁾ Jezus Kristus je rekel Pilatu: „Ne imel bi nobene oblasti nad menoj, da ti ni dano od zgorej“²⁾ Nositelji državne oblasti niso torej absolutni, neodvisni od Boga in njegovega zakona; poglavar je „Božji služabnik“³⁾ Državni poglavarji torej le izvršujejo Božji zakon; in le v toliko so njih zakoni in naredbe veljavne in vežejo podložnike, vkolikor se zlagajo z večnimi zakoni Božje volje.

Isto uči sv. pismo tudi glede narodov. „Blagor narodu, katerega Bog je Gospod“⁴⁾ Dà, tudi narodom gospoduje Gospod. „Zakaj hrumé narodi in ljudstva si izmišljajo prazno?“ Tudi narode je dal svojemu Sinu v posest.⁵⁾ Kakor posamezne ljudi, tako sodi Bog tudi narode;⁶⁾ in ako se mu puntajo, jih On „zdrobi s šibo železno; kakor prsteno posodo jih razsuje“⁷⁾ Sin „sodil bode napolnjujoč z mrličmi“⁸⁾ Tudi narodni „prvaki“ se morajo klanjati Božji besedi: „Ljubite luč modrosti vi, ki ste prvaki narodov“⁹⁾

Pa isto razume tudi zdrava pamet. Zakaj bi države in narodi imeli biti neodvisni od Boga? Kaj je to, kar se zove „država“ ali „narod“? To niso pač samosvoja, nadzemeljska bitja, ampak le abstraktni pojmi, ki seveda imajo realno podstavo, a na sebi kot taki vendar nimajo samostalne, objektivne realnosti, nego bivajo le v misli abstrahujočega duha. Da bomo vedeli, kaj je „narod“ ali „država“ na sebi in katero je nju razmerje nasproti Bogu, moramo si ogledati nju realno podstavo. Ta podstava so pa posamezni ljudje, ki so udje dotičnega naroda ali države. Predno je mogoče govoriti o narodu ali o državi, moramo imeti ljudi; brez posameznikov je narod ali država nemogoča. Narod in država sta skupini večjega ali manjšega števila posameznikov. Vsaka skupina je pa taka, kakoršni so deli, iz katerih je

1) Rim. 13, 1.

2) Jan. 19, 11.

3) Rim. 13, 4.

4) Ps. 33, 12.

5) Ps. 2.

6) Ps. 7, 9. Iz. 3, 13.

7) Ibi.

8) Ps. 109, 6.

9) Modr. 6, 23.

sestavljena. Posamniki so pa ljudje, konečni ljudje, odvisni od Boga in njegovega zakona — zatorej je tudi državna ali narodna skupina konečna, odvisna od istega Boga in njegovega zakona. Bodi narod še tako velik in mogočen — neskončen, božanstven ni, kajti kar se sestavlja iz konečnih delov, ne more nikedar biti neskončno.

To je uvidel tudi stari filozof Platon. On zida svojo državo na npravnostno podlago; država je le nekako dorasel človek, torej, kakor posamezen človek, tudi ona podvižena npravstvenemu zakonu Božjemu. Platon je bil prepričan, da se mora vzor njegove države nekje nahajati, „morda v nebesih“, ali vsaj da „se bo kedaj nahajal“. Svetna država bi se morala vravnati po onem božjem vzoru; čim bolj se mu približa, tem trdnša, stalniša je. Tedaj naravnost nasprotna je smisel Platonovega nauka smisli novejših državno-pravnih teorij. Ne v oddaljenji od Boga, ampak v približevanju k Bogu išči država svojega vzora, svoje popolnosti! Država mora podložnike npravstveno vzgajati, da bodejo dobri državljani. Od npravnosti je odvisen srečen razvoj države; kakor brž se jame širiti nenravnost, začne tudi država razpadati. Država ni torej sama sebi namen, absolutno neodvisna, ampak ona ima le vresničevati višje smotre v človeštvu, širiti in vtrjevati ima v ljudeh kraljestvo Božje pravice in svetosti; služabnica je Božje previdnosti.¹⁾

Slednjič ne smemo prezreti, da je država radi človeka t. j. zato, da povspešuje njegovo pravo srečo, najprej seveda in neposredno časno srečo, a posredno tudi večno srečo. Skušnja pa uči, da človek najde prave sreče in vtehe le v Bogu in v spolnjevanju njegovih zakonov. Država tedaj, ki bi se hotela postaviti na absolutno, od Boga in njegovih zakonov neodvisno stališče, bi človeka le zavirala v dosegu njegove sreče ter bi ga speljavala na pot, ki ga morajo privedi v nesrečo, v pogubo.

Dà, v luči krščanskega razodenja je človek vstvarjen po podobi Božji in naloga njegova vže tu na zemlji je, da to podobo čedalje bolj spolnjuje. Država pa, ki izobčuje Boga in njegove zakone ter lastno voljo oklicuje za najvišjo,

¹⁾ Becker, Platons System.

absolutno vrhovno, ne le ne more človeka podpirati, da bi se spopolnjeval po Božji podobi, ampak to podobo na njem celó onečešča, vničuje.

Da bo mogla torej država izpolnjevati svojo nalogo nasproti človeku, se mora pokoriti Bogu in njegovemu zakonu; ako tega ne stori, ne bo mogla nikoli služiti svojemu smotru.

Državni in narodni grehi.

Tudi države in narode je podvrgel Bog svoji postavi, in ti jo morejo ravno tako prestopiti, kakor posamezni ljudje. Prestop Božje postave je greh; zatorej se sme govoriti o državnih in narodnih grehih.

Pred vsem nam je pojasniti, kako more država ali narod kot tak Božjo postavo prestopiti ali grešiti.

Vsako moralično osobstvo je organična celota, ki jo oživlja in giblje en duh. V organizmu je sicer več delov, vendar vse spaja v enoto skupno načelo pa skupen smoter, po katerem vsi teže. V moraličnem osobstvu, kakor sta država in narod, se nahaja edinstvenost in vzajemnost kakor mej posameznimi udi, tako tudi mej udi in načelniki. Vsa javna dejanja t. j. dejanja, ki se vrše v imenu celote, se vsled te edinstvenosti posplošijo ali postanejo skupna. Moralično osobstvo pa dela kot tako po svojih načelnikih ali voditeljih, ki je na zunaj zastopajo. Ta dejanja se torej vrše na odgovornost celega organizma; posledice javnih dejanj, dobre ali slabe, nosijo vsi udje moraličnega osobstva. Zasluge vladarjeve se prisvajajo državljanom, kakor se za grehe svojih kraljev pokore narodi. To reč nam pojasnjuje vzgled človeškega telesa; z enim udom se zdravja vesele vsi drugi, kakor vsi drugi udje sožalujejo in trpe, ako trpi en ud.

Skupnost odgovornosti in vsode za dobra ali slaba dejanja, ki se nahaja mej vladarji in podložniki, je tudi po vsem psihologično opravičena. Kakor ljudstvo moralično vpliva na vladarja ter ga nagiblje k pravičnim ali krivičnim javnim činom, tako tudi vladar sè svojim delovanjem in življenjem vpliva na nraystveno življenje svojih podložnikov.

Vladar napove krivično vojsko, državljani jo odobrijo: vladarjev greh postane splošen greh vseh državljanov. Isto tako je večkrat vladarjev čin le izvršitev volje podložnikov; ljudstvo želi, hoče krivično vojsko, da bi se maščevalo, da bi se oslavilo pred svetom, in vladar se le, večkrat nerad, vda volji svojih podložnikov ter napove vojsko, katere bi sam ob svoji volji nikedar ne napovedal. Tako so javni čini državne politike več ali manj vzajemni mej vladarjem in podložniki; zatorej je vzajemna tudi odgovornost za nje in njih dobre ali slabe posledice. Kralj David je dal iz rečimernosti šteti svoje podložnike; za ta greh je moralo ljudstvo se pokoriti, v treh dneh je kuga pomorila sedemdeset tisoč Izraelcev.

Tudi narod je moralično osobstvo, katero ima svoje zastopnike in voditelje. Njih dejanja so last celega naroda, za njih grehe odgovoren je narod. Kar pišejo narodni voditelji po listih, narod bere in odobruje; kar govorijo narodni zastopniki, narod poslušá in ploska. Bodisi dobro ali slabo: kar se javno govori ali piše ter odobruje, postane skupna last narodova. Blasfemija, katero je narodni zastopnik kot tak izrekel, ne da bi ga narod obsodil, postane naroden greh; oropanje tujega naroda, ki je je kralj izvršil, pozvan in podpiran od svojega naroda, postane naroden greh. Kraljomor, ki se je doprinesel po zastopnikih narodovih, ne da bi narod ga oviral ali javno vporekal, je hudodelstvo, za katero je odgovoren cel narod. Narod, ki proslavlja brezbožne pisatelje, greši proti Bogu in veri; narod, ki podpira umazano slovstvo, nemoralično umetnost, je kriv šeste zapovedi. Ako se cerkvena oblast v njenih nositeljih in zastopnikih n. pr. v papežu ali v škofih, žali in zaničuje od narodne stranke, postane ta čin javen greh, za kateri je odgovorna cela stranka ali narod, vkolikor se dotične stranke oklepa.

Kako plačuje Bog moraličnim osobstvom?

Greh sledi kazen; tako je tudi pri državnih in narodnih grehih. Vpraša se torej: kako kaznuje pravični Bog državam in narodom za njih javne grehe?

Kazen zadene osebo, ki je grešila. Oseba, katera tu greši, je država ali narod; torej mora tudi kazen zadeti državo kot tako, narod kot tak. Narod in država pa ne živita večno; zato je ne more tudi Božja pravičnost plačila ali kazni odnašati za prihodno življenje. Niti naroda niti države bode Bog posebe sodil, kakor posamezne ljudi po smrti, ker narod in država nista individualna osebnost. Pa tudi na sodni dan ne bodo narodi in države ločeni po svojih skupinah, da prejmejo od Boga zaslužen plačilo; kajti sodnega dne ne bodo ljudje razvrščeni po naravnih odnashajih, ampak razspojeni bodo mej dobre in slabe, pravične in nepravilne; tedaj bodo člani raznih narodov in držav, ki so sveto živeli in za Kristusa preganjanje trpeli, v svetem prijateljstvu in ljubezni skupno bivali, kakor se bodo na drugi strani skupaj znašli oni, ki so grehu služili in na zemlji razširjali kraljestvo satanovo. Ljubezen in sovrašstvo do Boga, to bode ono dvojno znamenje, ob katerem se bodo ljudje razločili in razvrstili okol sodnega stola. Apostelj uči, da telo bode vstalo duhovno¹⁾; narava človeška se bode torej po vstajenji poduhovila. Radi tega nas ne bodo več vezale naravne vezi zemeljskega življenja, kjer je „telo telesno“, ne vezi krvnega ali jezikovnega sorodstva, niti vezi vkupnih gmotnih ali duševnih koristij, vezi, po katerih se ljudje družijo v narode in države.

Iz tega pa sledi, da Bog mora državam in narodom poplačati vže na tej zemlji. Za javne grehe se narodi pokore tukaj; kazni za te vrste grehe so časne, ker oseba, ki greši, ne živi večno. Znano je, da posameznikom Bog navadno ne plačuje tukaj; dobri, pravični so večkrat v življenji nesrečni, v tem ko se brezbožnim in hudobnim zemeljska sreča prijazno smeje. Sodbo odlaga Bog za prihodno življenje. A ne tako gledé plačila in kazni, ki jih zaslužitata država ali narod.

Sv. Avguštin uči, da je pravični Bog Rimljanom podelil srečo in slavo na tej zemlji kot plačilo za njih hrabrost in poštenost, ker jim ni mogel podeliti večnega življenja v nebesih.²⁾

¹⁾ I. Kor. 15. 44.

²⁾ De Civ. Dei V. 12.

Platon, govoreč o državi, obžaluje minljivost svetnih držav. A njih popad smatra filozof za pravično kazen, katero si države nakopajo radi žaljenja večnih zakonov pravice in npravstvenosti.

Dà, le eno kraljestvo na zemlji je neminljivo — kraljestvo Božje ali Kristusova cerkev; a to kraljestvo, akoravno biva na zemlji, ni iz zemlje, ampak iz nebes. Nerušljivo je pa to kraljestvo, ker v njem vlada in skrivnostno živi Bog sam. Svetna kraljestva pa so tem stanovitniša in tem dalje kljubujejo poginu, čim tesniše se oklenejo Kristusove cerkve in njenih naukoy. Negrešnost in neumrljivost podeljuje državam in narodom le Jezus Kristus.

Nekaj očitnih vzgledov iz zgodovine, kako Bog kaznuje javne grehe.

Najsijajniši vzgled svoje kaznujoče pravice v narodih je Bog dal človeštvu na svojem izvoljenem ljudstvu. Na velikonočni praznik v Jeruzalemu zbrani narod je javno klical pred rimskim sodnikom: „Križaj ga!“ In ko je ta, umivši si roke, odgovoril: „Nedolžen sem pri krvi tega pravičnega; vi glejte!“ — mu ves narod odvrne: „Kri njegova na nas in na otroke naše!“¹⁾ Javni narodni greh je štirideset let pozneje pravični Bog javno kaznoval nad celim narodom. Razdejanje Jeruzalema je pretresljiva tragedija, v večer opomin vsem onim, ki menijo, da v imenu države ali narodnosti je dovoljeno vse!

Koliko so izhodni Grki v svoji oholosti grešili proti sv. Duhu in njega ljubezni! Od dna srca so črtili rimsko cerkev. Ko je bila dnè 12. prosinca l. 1452 razglašena unija v veliki cerkvi sv. Sofije, so Carjigrajci bežali iz nje, kakor bi bila oskrunjena. L. 1453 obsede Muhamedova vojska Carjigrad in opasa luko. Mesto se brani 53 dnij; dnè 29. maja popolnoči v zasvitu binkoštnega praznika, *praznika sv. Duha*, so prodrli Turki v Carjigrad. Carjigrajci beže zopet v cerkev sv. Sofije, katero so še pred dvema

¹⁾ Mat. 27, 23-25.

dnevoma smatrali za onečašeno zaradi tam sklenjene unije, ter pričakujejo angelja iz nebes, ki bi jih rešil. Toda mesto angelja je prišel nanje turški meč, ki jih je razsekal. Od tedaj se vije blede mesec nad divno cerkvijo sv. Sofije (Božje Modrosti), grški narod pa se vže stoletja pokori pod turškim jarmom za grehe svojih očetov.

Koliko je oholi narod francoski grešil s krivičnimi vojskami proti Nemčiji! — Za te grehe se je moral pokoriti v vojski l. 1870-71; pokoro jim je pravični Bog poslal po istih Nemcih; pred vsem svetom strašansko ponižani so morali Francozi gledati, kako je nemški vojak zmagoslavno stopil v Pariz, kako si je nemški narod v Verzalji oklical svojega novega cesarja!

Napoleon III. je oklical princip neposrejevanja, narod mu je pritegnil, kajti osamiti in oslabiti se je imela tedaj še z Nemčijo združena Avstrija pa druge manjše države; pa l. 1870 je isti Napoleon III. sè svojim narodom proti Nemčiji ostal osamljen; Avstrija je pač od začetka mislila Franciji na pomoč, toda pravični Bog je razsodil, da naj bo Napoleon sè svojim narodom tepen z istim bičem, ki ga je splel drugim — z bičem „neposrejevanja“. Kakor so skupno grešili, tako so skupno pokoro delali.

Italijanski narod je pred leti, teptaje Božja in človeška prava, prevračal prestole in „tujce“ tiral čez mejo, je v imenu narodnosti oropal papeža in cerkev — proticerkvena revolucija je potegnila v svoj vrtinec tudi sicer dobre „katoličane“ — italijanski narod je „grešil velik greh“, naroden greh, in zdaj? Zdaj se pokori v Afriki. Pohlepnost po tujem blagu, samoveličljivost je narod zapeljala greh — v pohlepnosti po afrikanskem ozemlju in v samoveličljivosti je našel zdaj pokoro za svoj greh!

Osiromašena Španija trpi zdaj lakot, in ona, ki je nekedaj stala na glavi staremu in novemu svetu, nima več mesta v krogu svetovnih velevlastij. Španija se pokori za svojo pohlepnost po amerikanskem zlatu!

Nekedaj tako mogočne burbonske dinastije je sila Božje pravice pomela s površja zemlje. Strahovati papeža, samoblastno zapovedovati cerkvi, to je bilo tiste čase geslo burbonsko. Prišla je kazen: narodi so se jim spuntali, niso

si dali zapovedovati od onih, ki so se puntali Bogu in cerkvi. Božja sodba!

Vse preganjajce, ki so zatirali Kristusovo cerkev iz političkih ali državnopravnih „razlogov“, od kralja Heroda, ki je Petra dal zapreti, da bi „narodu“ vstregel, od Nerona, ki je dal kristjane na kolih peči, češ, oni so sovražniki državnih bogov, pa do ruskega carja Aleksandra II, ki je dal katoličane streljati in žive zakopavati — vse je Bog vže tukaj sodil, ne da bi odložil kazni za prihodno življenje: javno so grešili, grešili kot zastopniki in izvrševalci državne politike — in javno, ob žalovanji njih narodov in ministrov, jih je pravični Bog pogubil!

Grešni register modernih držav in narodov.

Država in narodi so se odtegnili Božjemu zakonu ter postavili na samosvoje, neodvisno stališče, na stališče državne in narodnostne absolutnosti. V imenu te absolutnosti si je devetnajsti vek dovolil dejanja, ki neposredno ali posredno nasprotujejo naravnim in krščanskim zakonom.

Izprašujmo ob teh zakonih moderni Evropi kosmato vest! Ni ga skoraj zakona Božjega, proti kateremu bi ne grešila moderna državna in narodna politika.

Prva Božja zapoved nam veli, imeti enega samega Boga ter njemu samemu služiti. Moderna država se je pa popolnoma ločila od Boga in njegove cerkve, zadnjo vez, ki je državo še vezala na cerkev, namreč konkordat, so skoraj povsod vže pretrgali in državo postavili na medversko t. j. brezversko podlago.

Posvečuj praznike! Moderna država jih onečašča z javnim delom, ki je dovoljuje na Bogu posvečene dneve. Narodnost pa opravičuje vse; dovoljene so Božji dan še tako oskrunjajoče veselice in zabave. Bog varuj le besedo ziniti proti sokolskim izletom in plesom!

Spoštuj očeta in mater! Očeta vsega krščanstva je moderna politika zapustila in izdala njegovim smrtnim sovragom. Škofe in služabnike Kristusove, duhovne očete krščanskega ljudstva, javno obrekujejo in blatijo — v imenu narodnosti. In kedaj se pač zgodi, da bi državni pravdnik

proti židom in liberalcem v obrambo vzel škofa ali duhovnika?! V imenu narodnosti se papež psuje kot „izvrg človeštva“, škofje kot izdajice svojega ljudstva, mažejo se jim hiše, žuga se jim z uporom, z razkolom!

Ne ubivaj! Kedo se pač zmeni za to zapoved! Da le zahteva „korist“ pa „čast“ države ali „slava“ naroda — in ženejo se milijoni na bojisče prelivat bratsko kri t. j. morit bližnjega.

Ne prešestvaj! Kaj še! Kar se podaje v obliki narodnega jezika, je sveto, je nedotakljivo, bodi še tako grdo in umazano! *Narodna umetnost — lepa umetnost, narodno gledališče — narodno svetišče!*

Ne kradi! To ne velja za države. Tat je, kedor ukrade en goldinar ali naročaj suhih drv; vladar pa ali narod, ki grabi šibkejšemu sosedu pokrajino za pokrajino, ki mu nalaga milijarde kot vojno odškodnino, je slaven vladar, je narod junaški. Italijani, ki so v imenu „narodove volje“ prekuenili prestole postavnim vladarjem, so se s tem proslavili pred vso Evropo; v Afriko niso šli ropat, ampak le reševati si „narodno čast.“ Sv. Avguštin je zapisal znameniti stavek: „kraljestva brez pravice so velike tatvine“. Ko je bil Aleksander Veliki vlovil morskega tolovaja, mu je ta prosto odgovoril: „Ker jaz to delam z malo ladijo, me imenujejo roparja; tebe pa, ker isto delaš z velikim brodovjem, zovejo kralja“.

Nadalje se moderna politika mnogo vdeležuje tudi tujih grehov. Da, ko bi na luč prišle vse skrivne spletke naših diplomatov in politikov, tedaj bi še le videli, koliko slabih svetov se je dalo h krivičnim vojskam, kako se je spodbujalo h krivičnim okupacijam, kako se je mežalo in molče odobravalo najkrivičnija podjetja, kako se je tajno hujskalo k uporom, kako se hvalilo in odobravalo vsako „dovršeno dejanje“, dasi so se ž njim žalila vsa Božja in človeška prava! Katero kraljestvo, ki se je osnovalo na podlagi surove sile, po „pravu pesti“, ni dobilo potrjenja od evropskih vlastij? H kateremu silovitemu činu, dasi še tako barbar-skemu, ni ploskala evropska diplomacija? Bolgarski knez je deset let pri evropskih vlastih beračil za priznanje, a zaman. Kakor hitro pa je sina izdal razkolni cerkvi, je v dveh

tednih dosegel, kar je deset let iskal zaman: evropske vlade — na čelu avstrijska — so kar tekmovala, da bi čimpreje izdajski čin venčale sè svojim priznanjem! Koliko pohujšanje!

Koliko javnih, vnebovpijočih krivic je Evropa spregledala, h kolikim molčala!

Pa tudi neštevilnih blasfemij imajo evropske države in narodi na vesti. Znani bogotajci in sovragi Kristusove cerkve so dobili na odličnih krajih svetovnih mest in prestolnic spomenike; cerkve, v katerih se je nekedaj častil Bog, se preminjajo v panteone, da se tam slavijo prekucuhi in prostozidarji. Še se spominjamo, kako se je pred leti obhajala v Franciji in drugje stoletnica smrti Voltaire-ove; kako slovesno, sè sodelovanjem javne oblasti, se je v Rimu razkril spominski kip umazanemu redovniškemu odpadniku, bogotajcu, panteistu Giordanu Brunu! Rudečkarski prekucuhi, ki so z nogami teptali vse, kar je sveto in pravo, kakor Garibaldi, Cavour, Mazzini, se slavijo kot najplemenitiši narodni junaki!

Toda najhujji javni greh, ki ga je grešila Evropa, je bogoskrunsko oropanje sv. cerkve in rimskega papeža. Cerkveno premoženje se je skoro povsod vplenilo, verski redovi so se pregnali, razpustili, njih premoženje, kakor tudi imetje duhovskih društev in celó bratovščin, se je vgrabilo in razprodalo mej žide. Italija je v imenu narodnosti oropala papeža, oropanega pahnila v zapor. To je najkrivičnije, najbolj vnebovpijoče javno dejanje, ki se je v Evropi izvršilo v 19. veku. In ni je skoraj države evropske, ki bi se nekako ne vdeležila tega hudodelstva. Anglija je dolgo podpihavalala, Francija je navidezno sicer papeža branila, a v resnici podpirala in celó kri prelivala za proticerkveno revolucijo, dokler ni papeža popolnoma izdala sovragom; protestanstska Nemčija seveda se je smijala; „katoliška“ Avstrija pa se je podvizala po grofu Beustu zagotavljati roparsko vlado pije-monteško, da nima dvomiti o prijateljskem razmerji za slučaj, da se polasti Rima, češ, Avstrija ostane gledé tega indifere-ntna; druge vlasti so pa k ropu molčale; vse so slednjič dovršeno dejstvo priznale; evropski narod pa so k dovrše-nemu dejstvu ploskali!

Gorjé ti Evropa!

„Ti pa si sovražil poštenje, in besede moje si vrgeš zá se. Kakor hitro vidiš tatú, sprijazniš se ž njim; in sprešestniki je delež tvoj. Usta svoja rabiš za hudo, in z jezikom svojim spletaš zvijačo. Sedé obrekuješ svojega brata, sina matere svoje sramotiš“. ¹⁾ „Vi prelamljate mojo zvezo z vsemi vašimi hudobijami“. ²⁾ „Sklenili ste pogodbo sè smrtjo in s peklom ste se zavezali“. ³⁾ Naredili ste si vsak zase svojega boga. ⁴⁾ Prešestvate s tujimi bogovi, in jih molite. ⁵⁾

„Ko si to počel (počela — Evropa), delal sem se gluhega; zato meniš, da sem prav tebi podoben; svarim te in govorim ti v oči.“ ⁶⁾

Toda jaz sovražim vse, kateri delajo krivico. ⁷⁾ Sovražniki moji ginejo, razkrope se vsi, ki delajo krivico. ⁸⁾ „Tisti, ki delajo hudobijo, bodo iztrebljeni; oni pa, ki čakajo Gospoda, bodo podedovali zemljo. In še malo, in vže ne bode krivičnega; iskal boš njegovo mesto; in našel ga ne boš.“ ⁹⁾

In kakšna, mislite, bo kazen, s katero bo pravični Bog pokoril narode in države za javna hudodelstva? Kazen bo takšna, kakoršno so si zaslužili, bo enaka kaznim, s katerimi je Bog vselej v zgodovini obiskoval narode in države; a ta kazen bo tem večja, čim večji so javni grehi devetnajstega veka.

Vrnemo se k zgorej omenjenemu prerokovanju Leona XIII o bodočnosti Evrope. Ta bodočnost ina biti republikanska. Dà, bojimo se! Moderna monarhija ima veliko veliko krivičnih in bogoskrunskih dejanj na vesti. Ta monarhija je očitno in tajno preganjalo vesoljnega Očeta, rimskega papeža; se je v pogubo krščanstvu zavezovala z brezbožnimi

¹⁾ Ps. 50. 17. ss.

²⁾ Ec. 44. 7.

³⁾ Iz. 28. 15.

⁴⁾ IV. Kr. 17. 29.

⁵⁾ Sodn. 2. 17.

⁶⁾ Ps. 50. 22.

⁷⁾ Ps. 5. 6.

⁸⁾ Ps. 91. 10.

⁹⁾ Ps. 36. 9. s.

filozofi; je sv. cerkev vklepala v železne verige antikršćanskih zakonov; je pomagala pokopati cerkveno državo; ta monarhija je ustanovila prisilno šolo, da v nji Kristusu in cerkvi vgrablja njene otroke, da si vzgaja brezbožno ljudstvo. Žal, novejša zgodovina priča, da cerkvi Kristusovi se veliko bolje godi v ameriškanskih republikah, ko v ogromni večini evropskih monarhij.

Bog je Burbone brez vsmiljenja pomel sè zemlje; zmaščeval se je nad njimi radi krivic, ki jih je od njih trpelo papeštvo in cerkev. Ni li v 19. veku cerkev še večjih, vnebovpijoćih krivic pretrpela od monarhij?

Tudi narodnostno malikovanje bode sodil Bog. Narode, kateri v zavesti svoje absolutne neodvisnosti teptajo Božje in ćloveško pravo, katerim je lastna, tako zvana „narodova“ volja najvišji in edini zakon pravega in dobrega, take narode bode Bog ponižal, obiskal jih z vojskami in javnimi nezgodami, da bodo osiromašeni, zapušćeni živo občutili, da tudi o narodnosti brez Boga velja isto, kar ući sv. Pavel o poganskih malikih, da so — nič in da ni Boga nego eden.¹⁾ Kako živo je občutil to resnico francoski „veliki“ narod l. 1871 po nesrećni vojski z Nemćijo! Bojimo se, da tudi Slovenci ne klićemo nad narod blagoslova, vzdržujoć liste, kateri v imenu narodnosti obrekujejo škofe.

Zlato tele je malik, ki ga moli naš materijalistićni vek. Pohlep po bogastvu in užívanji je porodil nevsmiljeno izsesayanje in zatiranje velike množice po židih in kapitalistih. Odtod oni nepremostljiv prepad mej izvoljenimi milijonarji pa mej neizmerno množico ubogih, trpećih sužnjev. Malikovavci zlatega teleta so vstvarili socijalno vprašanje. In Bog je bode rešil; Bog jih bo sodil; a bojimo se, da izvršitelji te sodbe bodo vstali ravno iz zatirane množice. Sodba se bode vršila v obliki socijalno-demokratićne rudeće revolucije.

Dà, Bog bo sodil državne in narodne politike, in sodil bo malikovalce mamonove; ker i prvi i drugi so se zarotili „zoper Gospoda in zoper Maziljenca njegovega“ Jezusa Kristusa, dekalog in evangelij so zavrgli iz svoje politike in narodne ekonomije!

¹⁾ I. Kor. 8, 4.

Za grehom pride kazni; javni grehi zaslužijo javno kazni. Grehi so socijalno-političnega značaja, kazni bo — socijalno-politična revolucija.

Káko bo politično lice v Evropi, kake bodo socijalne razmere v našem društvu potem, ko se bode izbesnil strášanski vihar? . . . Na to bi mogel odgovoriti le Bog.

Le eno nam je gotovo vže zdaj. Katoliška cerkev, sezidana na Besedo Božjo, bo prestala vse viharje. Tok zgodovine, ki odnese vse, kar je stvaril čas, ne doseže tvorbe onega, ki je nad časom. Ne — ampak katoliška cerkev bo ista, kakor je bila, dá, pokazala se bode narodom še veličastniša kot prej. Ona bo potapljaóemu se društvu stegala rešilno roko, ona bo zgrevane narode zopet pripeljala k Očetu.

Tedaj se bo pa tudi bolje razumel opomin, ki ga je pred tritisoč leti zapisal prst Božji: „Zatorej, kralji poslušajte; dajte se podučiti, o sodniki zemlje. V svetem strahu služite Gospodu, in radujte se v trepetu! Poljubite Sina, da se ne razsrđi in ne poginete na potu, ako se le količkaj razuname njegova jeza; blagor vsem, kateri pribegajo do njega“. Ps. 2.

Dr. Mahnič.

Deset Božjih zapovedii v npolitiki in slovstvu.

*Nona actas agitur peioraque saecula ferri
Temporibus . . .*

Juvenal. erri

Temporibus . . .

Juvenal.

V Rimu v tihem hramu Božjem sedi oni Mojzes, ki mu je orjaški Michelangelo vdihnil živo življenje razgnevljenega Božjega poslanca. Z mračnim srdom sedi tam. Kite in žile so se mu napele, s prsti ruje po bradi in jezne strele mu švigajo iz očij. Videl je ljudsko brezbožnost, „tele in ples in je iz roke zagnal tabli in ji je razdrobil pod goro in je zgrabil tele in ga strl v prah in ga stresel v vodo . . .“ (II. Mojz. 32.)

Tak Mojzes naj bi sedel v zbornici, ki v njej možje, ljudski glasniki, govore in sklepajo o blaginji narodov. Molče naj bi jim klical: „Torej tudi nam je prst Božji zastonj pisal pó-

stavo na kamneni tabli pričevanja!" Zakaj mnogo jih je po zbornicah, ki so zabili Božje postave in plešejo okrog zlatega teleta. Tak Mojzes naj bi sedel v palači, ki je na njej zapisano z velikimi črkami: slovstveni hram. Zakaj mnogo jih hodi noter in ven, ki je za nje zastonj prinesel Mojzes z gore tabli pričevanja. *Corrumpere et corrumpi saeculum vocatur*, dejal je Tacit o rimskem veku; *corrumpere et corrumpi*, to je talizman, ki stori človeka razumnika, to velja takisto za naš vek, a še posebno za politiko in slovstvo. Dejte, iščite! s svetilko bode te komaj našli mož, ki bi jih v politiki in slovstvu bilo skrb zapovedij Božjih.

Zdi se, kakor da po mnenji politikov in književnikov Bog njim ni dal zapovedij. Zdi se, kakor da bi imeli ti ljudje dve vesti: eno v zasebnem življenji, ki je vanjo zapisan naravni zakon; drugo kot politiki in književniki, vest brez zakona, brez postave. Kot politiki imajo „višje ozire“ nego li so zapovedi Božje, in leposlovce žene „nedoumni genij“, ki ga ne vežejo npravni zakoni. Kot politiki često „modro“ ravnajo, četudi greše kot kristjani; kot leposlovci „lepo“ pojo, četudi plače angelj sramežljivosti. Tako se zdi, da si misli naš vek.

A to je zmota, osodna zmota, temeljna zmota našega veka! Ne devajmo luči resnice pod polovnjak, naj sveti nje zubelj zmoti in laži v obraz!

Isti človek je, ki živi zasebno in javno življenje; isti človek, naj poje v tihem hramu o zibki detetu, naj poje narodu; naj pripoveduje otrokom bajke in povesti, naj jih pripoveduje vsemu rodu. Isti človek je, le delovanje je drugo: sedaj zasebno, sedaj javno. A človek je dolžan ravnati vse svoje delovanje po pravcu večnega zakona. Kedarkoli in kjerkoli se odmakne od tega pravca, zgreši svoj smoter, zgreši pot do njega, ki edini more utešiti nemirno naše srce. Kaj je naravni zakon? Ali ni posnetek v naši duši onega večnega zakona, ki ž njim Bog nagiblje vse stvari k zadnjemu smotru? Ali ni izraz tistega reda, ki mora biti med stvarnikom in stvarjo, med stvarjo in stvarjo? Kedo bode torej dejal, da javnemu delovanju ni določil stvarnik pravca in ravnila, ko je vendar določil tak pravec celokupnemu stvarstvu in ko vendar javno delovanje često globlje sega v medsebojno razmerje stvari nego li zasebno? Politika globlje sega v življenje narodov, bolj živo zadeva njih blagor, njih gorje, kakor pa zasebno mišljenje in delovanje. Slovstvo govori iz srca v srce, iz uma v um, ne posameznikom, kakor zasebna beseda, ampak celemu rodu. Zasebno dejanje zamori bratu srečo, politika jo zamori milijonom; zasebna beseda otruje eno srce, slovstvo otruje milijone. In vi mislite, da stvarnik politiki in slovstvu ni namenil naravnega zakona! Saj bi tak stvarnik od sebe pehal stvari, ki jih je za-se prizval iz nebitja v bitje. Saj bi bil tak stvarnik zanikanje svojega bitja, in če zanikanje,

torej — nič! A je stvarnik, in maščeval bo milijone nad njimi, ki v politiki in slovstvu teptajo nedotakljivo naravno pravo. Nedoumno je, da še kedo dvomi o tem. V prirodni svetlobi svojega uma vsakedo lahko gleda jasno resnico, da je narayni zakon zakon vsega življenja; da ni hipa, da ni migljaja, ki bi jima bilo moči priti in oditi brez nobenega ozira na nepremični pravec večnih zakonov.

A sedaj si oglejmo o luči te svetle resnice naš vek! Razgenimo kujigo, ki je vanjo pisan Božji zakon!

I.

„Jaz sem Gospod, tvoj Bog. Ne imej tujih bogov zraven mene. — Ne imenuj po nemarnem imena Gospoda, svojega Boga. — Spomni se, da posvečuješ sabotni dan!“

To so prve tri zapovedi, ki vrejajo naše razmerje do Boga. Kako se imata proti njim politika in slovstvo?

Že rimski pesnik Juvenal je z britkim srcem pel:

So, ki vse na rovaš osode pišo ter slučajaj,
Ki ne verujejo vanj, ki gibal vesmir bi in vladal,
In se zato celó dotikajo smelo — oltarjev . . .

Kako živo resnico je povedal tudi našemu veku! Zares dandanašnji so države brez Boga, postave brez Boga, politika brez Boga — in zato se drzno dotikajo oltarjev. Pretežna večina njih, ki sedé po zbornicah in ukrepajo o blaginji človeštva — so politiški brezverci. V srci morda verujejo, da je Bog, da je Bog na zemlji postavil svojo cerkev, a v politiki ni sledu o tej veri. Zdi se v obče, kakor da Bog nima do cela nič opraviti v politiki. Po načelih dandanašnje politike je država prvo. Če prideta v opreko država in Bog, umekniti se mora Bog. Politika sploh več ne spoznava vere v Boga. Pred njo sta kristjan in pogan enaka, enaka bogoljub in bogotaj. Mera vsemu je le hasek države.

Vsega premiselka je potrebno, da je v prvi Božji zapovedi vsobljena tudi le-ta zapoved: Veruj v Boga, kakor se ti razodeva. Ta vera pa je le v katoliški cerkvi. Zoper prvo Božjo zapoved je torej tudi že sam verski indiferentizem. Vsaka država bi morala biti katoliška. Kakor ima vsak človek dolžnost, uravnati vse svoje delovanje po katoliških načelih, tako imajo vladarji in državniki prav isto dolžnost, vladati države po katoliških načelih. Zakaj sicer je njih delovanje prav po oni plati, ki je najbolj važna, najbolj odločilna, zoper Božje zapovedi, in taki vladarji se morajo oprijeti krivega nauka o dvojni vesti, zasebni in javni. Zasebno bi bili katoličani, javno brezverci, kar je glede na vseobče Božje zakone nemogoče. Res je, časih

ni greh, če dajo slobodo verskega izpovedanja. A kedaj je dovoljen tak indiferentizem? Tedaj, pravi Leon XIII. v okrožnici „Immortale Dei“, kadar s tem zabranijo večje zlo ali dosežejo višje dobro. Če se pa ozremo po Evropi, vidimo države, iz stare katoliške, ki so se oprle na verski indiferentizem ne zbog časovnih sil, in ne zbog visjih dobrin, ampak le zbog brezverskih državnikov.

In kedo bi utajil, da ni taka na priliko „katoliška“ Avstrija?

To pa je krivo, to je brezbožno, to je pogubno za nravi, kar je povedal Pij IX. neustrašeno vsem državnikom v obraz. ¹⁾

Žal, da brezverski vek tu še ni obstal. Zdi se, da je želje po slobodi verskega izpovedanja gojil le zaradi židov in nezabožcev, zakaj kadar se gre za slobodo katoliškega izpovedanja, maši si naš vek ušesa. Nehote se človek spomni gesla laške lože: „Slobodo vsem, le ne jezuitom!“ to je, preloženo iz framasonskega jezika: Slobodo vsem, le ne katoličanom! Kje je sloboda katoliške cerkve? Razmišljajte politiko od 1848 l. naprej, kolikokrat je bila protikatoliška! ali bolje, iščite, kedaj je bila katoliška! Oglejmo si zopet samo našo Avstrijo!

Kaj so zahtevali politiki in ž njimi žalibog tudi slovenski poslanci na državnem zboru v Kromeržu? ²⁾ Zahtevali so stvari, ki so proti Božjemu pravu. Zahtevali so načeloma slobodo verskega izpovedanja; zahtevali, da država ne pripozna nobeni cerkvi nobenih predpravil; zahtevali so slobodo vede in uka, javen pouk na državne stroške, ne da bi imele nanj kak vpliv verske družbe; zahtevali so tudi izvečine civilni zakon. A sedaj pogledajte slobodo katoliške cerkve! Poslanec Ambrož je zahteval, naj se preženo iz Avstrije ligvorjani, jezuitje in redemptoristi. Poslanec Gorjup je odrekal cerkvi kaznovalno pravico, posebno pa izobčenje in njega posvetne posledice, „pa tudi one avtonomije da ni smeti dovoliti cerkvi, ki jo ima sleharno dovoljeno društvo, češ da je cerkev velevlast, ki ima svojo glavo oustran državnih mej in ki se je še l. 1848 pokazala sovražno Avstriji; država da mora ohraniti placetum regium, ostati mora na stališči jožefinskega zakonodajstva, ki je bilo cerkvi jako koristno“ (o Gorjup, Gorjup!). Slovenec Kavčič je dejal, da imajo nekatere cerkve svoje središče zunaj države, neodvisno od državnih mej, in te da so nevarne državi; med njimi je tudi katoliška cerkev; da torej država ne sme dati samostojnosti nobeni cerkvi, katere središče je izven državnih mej. Dejal je, da

¹⁾ Syllabus: Prop. damn. 77.: Naši dobi ne pristoji več, prepovedati vsako drugo bogočastje ter imeti katoliško vero za edino državno vero. — Prop. 78.: Zato so hvalevredno po nekaterih „katoliških“ pokrajinah postavno določili, da smejo priseljenci javno vršiti svoje inoversko bogoslužje.

²⁾ Cf. Apih: Slovenci in 1848. leto.

ima cerkev tudi imetje, in da že zavoljo tega ne sme biti neodvisna. Nevarno, rekel je, bilo bi tudi za državo, ako bi se cesar odrekel pravici imenovati škofe, „zakaj to pravico bi potem dobil — papež!“ Kaj pomaga, da Slovenec Gorjup ni želel „osrečiti Avstrije niti z jezuiti niti z nevero“, ko je okrutno roval zoper njo, ki je edina blagovestnica in čuvarica svete vere, zoper katoliško cerkev!

Taka je bila politika l. 1848. Kako je bilo l. 1867, kako 1870 in dalje, to je znano že vsem, ki ljubijo resnico.

„Cum repeto. —

Labitur ex oculis nunc quoque gutta meis.“

Tako je bilo v politiki in taka je še vedno. Žalostna priča za to je tudi vedenje „katoliških držav“ v armenskem vprašanju, pa o poterjenji dušegubca Ferdinanda.

In v slovstvu?

V svetovnem slovstvu je Bog dandanašnji izvečine le še — fraza.

V učenih delih je vse *priroda*, v leposlovji *osoda*. Brez Boga učenjaki razlagajo početek sveta; zoper Boga taje vsako razodenje; vso vedo naperjajo proti katoliški cerkvi. Bog jim je samo pojem za vse prirodne moči, ki gibljejo vesmir; krščanstvo samo prehodno stanje v večnem krogotoku človeškega prerajanja in vzgajanja. Dokazov ni treba, saj je malone podstavno načelo naše dobe, da je neprestopno nasprotje med vero in vedo. Res je, da mislijo navadno razodeto vero, a žalostna izkušnja uči, da kedor zataji Kristusa, ki se mu javi v svetlobi 19 vekov, zatajil bo tudi Boga, ki se mu kaže v somračni svetlobi razmišljajočega uma. Znak novodobne vede je — ateizem, dajte mu ime, katero vam drago.

Kar se pa dostaje leposlovcev, treba le poznati glasovito pravdo v Slovencih o lepem. Zares kaj drugega, kakor docela brezversko načelo je le-to, ki je tedaj o njem krasoslovec „prvega slovenskega leposlovnega lista“ sam slovesno izjavil, da je podstavno, osnovno načelo slovenskega leposlovja? Ob veliki stavbi, „kjer kraljuje lepota, hišnik pred vhodom ne vpraša: ali si pogan, jud ali kristjan ali rimski katolik?“ (Ljubljanski Zvon X. 370.) „Rimski katolik stoji v vsem zgolj na rimsko-katoliških tleh. S tega stališča presoja znanost in umetnost“. A „v tem, kar imenujemo mi svoje slovensko leposlovno polje, v tem preobrat, kakor si ga želi „R. K.“, ni več mogoč“. (X. 308. 309). „Stališče, katerega si želi dr. Mahnič v svetovnem leposlovju, še nikdar ni bilo odločevalno in nikdar ne bode, kajti velika republika duhov, ki se klanja v svojih delih zakonom lepega in pravega, ne vprašuje po nikaki modroslovski dogmi in danes morda bolj kakor kdaj prej veljajo ob umetniku besede

velikana Goetheja, ki jih polaga na skalo priklenjenemu Prometeju na jezik, namenjene silnemu Zenu :

Hier sitz' ich, forme Menschen
 Nach meinem Bilde,
 Ein Geschlecht, das mir gleich sei
 Zu leiden, zu weinen,
 Zu genießen und zu freuen sich
 Und dein nicht zu achten
 Wie ich! (VIII. 59.)

To so načela Zvonovega krasoslovca. „Sit ut est, aut non sit — tudi nam velja o leposlovnem stališči . . .“ (IX. 190.)

Torej leposlovja ne bodi skrb Boga, ne bodi skrb vere? Če to ni brezversko načelo za brezversko leposlovje, povejte, kaj je še brezversko? Ne razgnevite se, liberalni katoliki, nismo imenovali slovenskega leposlovja brezverskega, a vedite, če ni še brezversko, da je to le slučajno, ako je res Zvonovo stališče, stališče slovenskemu leposlovju; zakaj Zvonovo stališče je do temelja brezversko!

Neka demonska sila nam je zmešala pojme. Kar zgrozimo se, če čujemo, da tudi leposlovje mora biti katoliško. S čudom se čudi Zvon, da se nam „Turgenjev, Tolstoj, Voltaire, Goethe... ne zde leposlovnih pisatelji, — oni ne vedo, kaj je lepo, kaj je pravo, ker so — brezverci?“ Leposlovci? V vsem leposlovci, zakaj da je v njih delih mnogo, mnogo lepega, kedo taji? Leposlovci tudi tedaj, ko skrunijo „najblažji čut“ človeškega srca, kakor pravi celo Stritar o veri? Imenujte jih tako, če vam drago! S pojmom lepote se je lahko igrati —

„Denn eben wo Begriffe fehlen,
 Da stellt ein Wort zur rechten Zeit sich ein“,

kakor umno pravi Mefistofeles, in vi sami pravite, da ne veste, kaj je lepo. Res, da lepoto čutite, a čustvo, tega ne bode nihče prerekal, čustvo ni vedno zanesljiv vodnik. Zola, pravi Stritar, da je umazan, a blede deklici s strastnim čustvom se zdi — lep. To je gotovo: nikedar ne ovržete jasne resnice, da je brezversko leposlovje zoper prvo Božjo zapoved. Nad pravcem lepote je še drug pravec, pravec Božjih zakonov. Če ne vpraša hišnik pred velikim hramom, kjer kraljuje lepota, ali si pogan, jud, ali kristjan ali pa rimski katolik, vprašal bode Bog, gospod hrama in hišnika, zidarja in — lastnika. Kakor Bog prepoveduje brezverstvo, tako prepoveduje brezversko politiko in brezversko leposlovje; in kakor Bog zapoveduje, da bodi vsak katolik, prav tako zapoveduje, da bodi politika katoliška, katoliško leposlovje. Zakaj, kakor smo že rekli, politika in slovstvo sta le dve plati,

ki se po njih javlja človeško delovanje. Človek pa je dejansko katoliški le tedaj, če je tudi vse njegovo delovanje katoliško.

Reci, kar komu milo in drago, nevesel je razgled po politiki in slovstvu naše dobe pod ozirom na prvo Božjo zapoved: „Jaz sem Gospod, tvoj Bog; ne imej tujih Bogov zraven mene!“ Zakaj tuje bogove je postavil naš vek na oltarje: samoljubje in samopašje, samoprid in samohot.

Vsako brezverstvo pa se le prerado izpremeta v mržnjo in sovraštvo do Božjega imena in Božje časti. Zato ni čuda, da se politika in slovstvo ne menita tudi ne za drugo in tretjo Božjo zapoved. Bogokletstva niso več redka. Ni jih več treba iskati pri inorodcih, Slovencem samim niso več tuji tako silno žalostni pojavi. Celó največje skrivnosti katoliške vere, sv. Trojica, sv. Rešnje Telo v naši dobi celo med nami katoliškimi. Slovenci niso več varni, da jih ne bi oskrunilo v slovstvu in politiki sovraštvo ciniških brezvercev. In posvečevanje Gospodovnega dne? Svetovni politiki se izvečine rogajo tej zapovedi. Res zahtevajo nedeljski počitek, a v tem počitku obsledite ubogo malo krščanskega. Jasno so to odkrili na Francoskem, kjer so zahtevali, naj se odloči za počitek kak delavnik.

Zato je prav rekel grof Falkenhaym v državni zbornici, da je prvo, kar je potrebno pri nas — „povrat k Bogu v vsem.“

Dalje.

Dr. Aleš Ušeničnik.

Osnovni zakoni estetike in lepe umetnosti.

Lepota je predmet spoznavalne moči.

Kakor smo vže razložili, so bitja tem lepša, čim popolnša; živali so lepše od rastlin, kakor so poslednje lepše od rudnin. Ta nazor se pa ne zлага s pojmom, ki ga imajo ljudje v obče o lepoti. Nihče se ne bo upal trditi, da je n. pr. prase lepo ali celó lepše od lilije!

Toda pomisliti nam je prvič, da se v nekaterih bitjih bolj javlja lepota, v drugih pa dobrot. Prva so vstvarjena, da nam dopadajo in nas obradujejo, druga pa, da jih rabimo za svoje potrebe. Tako je tudi, kar se tiče navedenega vzgleda. Cvetica nam malo ali nič koristi, ona nas le mika z barvami, nam dopada z vonjavo; zato pravimo, da je lepa. Prase pa cenimo.

le po koristi, ker nam daje mesa v hrano; zatorej pravimo, da je dobro, a ne lepo.

Drugič, motriti moramo lepoto metafizično t. j. ne kakor in vkolikor se javlja čutom, ampak gledati moramo na dovršenost bitja samega na sebi, kako se namreč, v sebi eno in isto, različno razvija ali vsaj razvijati more. Le z metafizičnega motrišča nam je mogoče zaznati pravo in celo lepoto bitij. Metafizične dovršenosti pa ne moremo pojmiti s čuti. Res sicer, da s čuti povzemljemo s telesnih bitij njih lastnosti; čuti nam vpadljajo telesna bitja in s teh podob posnemlje duh njihovo bit. A radi tega ne smemo vže trditi, da čuti sodijo o dovršenosti in lepoti bitij; to je delo razumovo, kateri s pomočjo čutne delavnosti pride do spoznanja rečij in njihove dovršenosti. *Lepoto pojmiti more le razum.*

Žival, katera ima sicer čute, a ne razuma, ne pojmi lepote. Pelji ovco v Rafaelove „stanze“ — zastonj boš čakal, da bi postanši gledala in občudovala katero onih nebeških slik. Lepota je ne mika! Toda potrosi ji soli in otrobov, videl boš, kako bo hitro zavohala in začela lizati. Zakaj? Za sol in otrobe ima nos, a za lepoto ne! Ima tudi oči, dà, ima vseh pet čutov — in vender z vsemi peterimi ne zazna lepote! *Razuma nima, s katerim bi jo pojmla!*

Zakaj pa čuti ne morejo pojmiti lepote? Razlog temu je, ker čutnost ne deluje nego posamnostno; čutnost ne more nikedar prekoračiti mej posamnosti, tako da bi činila splošno. Zatorej ne more zaznavati nego le posamno, ne more posamnostij povzemati v spošno enoto. *Sensus sunt particularium.* Lepota pa ni posamnostna, ker ne biva v tem ali onem delu, ampak razlita je enakomerno po vseh delih, v vseh ima, rekel bi, svoje kraljestvo; iz vseh se sestavlja enakomerno v eno nedeljivo celoto; odzemi le en del, in lepota je skaljena, ako ne celó vničena. Zatorej pa mora moč, katera hoče lepoto zaznati, vse razne dele ob enem, v *istem* činu objeti in spojiti jih v enotno celoto; objeti mora vso raznoličnost, združivši jo v enoto. Za kaj takega pa, rekli smo, ni zmožna čutnost, katere delavnost je omejena na posamnost: če deluje tu, je ni tam, in če deluje tam, ni tu; a biti bi morala i tu i tam, z enim, nedeljivim činom pojmvši lepoto, katera je enota v *raznoličnosti*. Lepoto zamore potemtakem pojmiti le nadčutna, duhovna moč.

Iz vsega sledi: lepota ni predmet čutnosti, ampak razumnosti.

Toda vgovarja se mi: lepota je vender predmet dopadenju!

Prav. A dopadenje — kaj je? Ono ni kaka posebna zmožnost duše, ampak prijeten stan, v kateri duša prejde. Pri dopadenju na dušo nekaj vpliva, ona trpi; nje stan je torej pasiven. Ta trpnost izhaja od lepega predmeta, ki na dušo vpliva.

Vpraša se pa, kako more predmet vplivati na dušo? Gotovo, da le po njenih zmožnostih. Duša ne more ni delati ni trpeti, kakor le po svojih zmožnostih. Določiti nam je tedaj, po kateri zmožnosti vpliva lepota na dušo, tako da prejde v pasivni stan dopadenja. Ta zmožnost je razum. Razum namreč preiskuje, ali se nahaja v reči vse, kar pogaja lepoto; premotruje posamne dele, in ko vidi vse te skladno vrejene v skupno enoto, ko tedaj vgląda v raznoličnosti enoto, se porodi v duhu ono dopajenje. *Estetičnega dopajenja roditelj je torej razum, oplojen od lepega predmeta.* Najprej je duh aktiven po razumu, razbirajoč na predmetu znake, iz katerih se sestavlja lepota; vglédanje teh znakov nanj reaguje, tako da iz aktivnosti prejde v pasivnost; ta pasivnost je stan dopajenja, stan estetiškega vživanja.

Lepota je potemtakem predmet razuma ali spoznavalne moči, in sicer na aktivno in pasivno stran t. j. vkolikor lepoto zaznava in vživa. Seveda se ob vživanji lepote ogreje tudi volja in se uname čustvo, a to je le posledica estetiškega vživanja.

Sicer se nahaja ta nauk vže pri Platonu. Ta filozof je izrečno učil, da lepota je ideja, ki prešinja vsa bitja, enovita in telesna; ideja lepote odseva iz vseh bitij, a popolniše in čisteje iz duhovnih nego iz telesnih. Gotovo je pa, da ideje ne more pojmiti nego duh ali razum; ako je tedaj lepota ideja, ki prešinja reči, zamore biti le razumu pristen predmet. Znano je tudi, kako Platon določuje lepoto: „Pulchrum est splendor veri“ — lepota je žar resnice. Resnica je pa predmet razuma, kakor dobrota predmet volji. Ako je tedaj lepota odsev ali žar resnice, je ne moremo drugače zaznati nego z razumom. Zatorej je pa Platon odločno zavračal tiste, ki mislijo, kakor bi se dala lepota pojmiti s čuti in bi bilo lepo le to, kar čutom vgaaja.

S tem sicer ne pritrjujemo povsem Platonovemu nauku, vendar je v njem mnogo resničnega. Platon uči, da je lepota ideja. To je res, dasi ne ravno v istem pomenu, kakor uči on. Platon je namreč idejam dajal božjo bitnost in moč, kakor bi bile stvarjajoči početek in vir rečem. Ideje nimajo samolastnega, neodvisnega bivanja; ideje so nekaj v mislečem duhu, one so tvorba mislečega uma. Res je sicer, da so vse reči stvarjene po idejah, da je vse nekaj odsev večnih idej; a teh idej nam je iskati le v božjem razumu: ideje so misli, katere je Bog od vekomaj imel o svetu in stvareh. Kakor vsako umno bitje, takó je tudi Bog pred mislil in po teh mislih vse stvaril, tako da se misli božje izražajo v stvareh, kakor je umetnikova misel v podobljena v njegovem umotvoru. Ideje božje so v Bogu po vstvarjenju cele kakor so bile pred stvarjenjem; stvarstvu je vtisnjena le njihova podoba, kakor se vlitemu zvonu vtisne podoba njegovega vzorca; a vzorec ostane tudi potem, ko je zvon vlit, isti, kar je bil prej.

Ideja lepega v Bogu in v stvareh.

Kako si pa imamo misliti idejo lepega v Bogu samem ?

V Bogu se ideja realno ne loči od bitja samega, ker v njem je absolutna enotnost ; misliti mu je biti biti pa misliti. Misel, ki je v nas čin spoznajočega duha, je v Bogu eno in isto z njegovim bistvom.

Eno in isto absolutno enovito bitje božje se zove, vkolikor biva, resnično, ker more kot tako biti predmet spoznajočemu razumu ; vkolikor je samo sebi zadnji in edini namen, se zove dobro, ker more kot tako biti predmet volji ; vkolikor je pa absolutna enota, ki se dá posneti po neskončno brezštevilnih bitjih, katerim vsem je ono najvišji, nevsahljivi vir, se imenuje lepo, ker kot tako more biti predmet dopadenju. Dopada pa zato, ker se v njem spozna neskončno različnost vseh možnih bitij v absolutni enoti.

Pa tudi v stvareh se nekako nahaja božja lepota.

Bog, sam od sebe absolutno jestvo, je stvaril tudi končna bitja, katerih vsako ima svoje določeno jestvo. To jestvo je v raznih rečeh razno, v enih popolniše, v drugih manj popolno. Jestvo človeško obsega bit, rast, čut in miselnost ; jestvo rastlinsko obsega le bit in rast itd. Določeno jestvo, vkolikor je po njem stvar več ali manj deležna neskončnega jestva, se imenuje njena dovršenost ali popolnost ; vkolikor je pa v božjem razumu od vekomaj spoznano kot tako in ne drugačno, se imenuje ideja. In tako so v božjem bistvu zapopadene ideje vseh končnih bitij.

Ko je Bog svet stvarjal, je vse stvari izvršil določno po onih večnih idejah, tako da stvari so nekako na zunaj realizovane ali vresničene ideje božje.

Vsaka stvar je strogo določena po svoji ideji, tako da iz vsega stvarstva odsevajo ideje božje, in ker so ideje božje samo jestvo božje, smemo reči, da je Bog v vseh stvareh nekako vpodobil samega sebe, kakor umetnik vpodobi kamnu svoje ideje, tako da ni on sam vpodobljen kamen, pač pa je kamen vpodobljen po njegovih mislih.

Ako je pa Bog stvarjem se vpodobil, morajo biti iste njemu nekako podobne. In res, vsaka stvar, vkolikor je, je resnična, zatorej more biti, kakor Bog, predmet spoznajočemu razumu ; vsaka stvar je drugič dobra, ker vstreza več ali manj svojemu namenu, kot dobra more pa biti, kakor Bog, predmet volji ; a tretjič je vsaka stvar nekako lepa, ker se po nji javlja enota v raznoličnosti, in kot taka zamore, kakor Bog, biti predmet dopadenju.

Vsaki stvari je torej vpodobljena božja ideja ; in le toliko moremo govoriti o lepoti kake stvari, vkolikor vgladamo ali

pojmi v nji ono idejo. Ideje pojmiti pa ne more čut, ampak le razum; zatorej se tudi lepota ne dá čutno zaznati, ampak razumno spoznati, in je torej predmet, spoznavalne moči ali razuma.

Razlika mej lepoto in lepo umetnostjo.

Ločiti nam je dobro mej lepoto na sebi pa mej lepo umetnostjo.

Te razlike pogrešamo pri Schillerji, kateri je poznal le ono lepoto, ki se razodeva v umetnosti. Po njegovem nauku se pojma „die Kunst“ in „das Schöne“ krijeta. Ta nazor izraža vže v pesmi „Die Künstler“. Rekši, da umetnost je last človekova, ogovarja dalje človeka:

Nur durch das Morgenthor des Schönen
Drangst du in der Erkenntniß Land.

Kar je prej imenoval „Kunst“, imenuje zdaj „das Schöne“. Lepota, katero nam kažejo umetniki v tem življenji, mu ni nego resnica sama, katero bomo kedaj gledali. Kar nam bo tedaj spoznajočim resnica, nam je zdaj čutečim lepota:

Was wir als Schönheit hier empfanden,
Wird einst als Wahrheit uns entgegen gehen.

Pa še določniše predava Schiller ta nazor v pismih „Ueber die ästhetische Erziehung des Menschen“. Tako piše n. pr. v 25. pismu, da, ako se s tega vidnega sveta preselimo na nevidni, duhovni svet, ne najdemo tu več lepote.¹⁾ V goli duhovnosti ni lepote; poslednja se nahaja le, vkolikor je duhovnost združena s čutnostjo. V istem pismu uči dalje, da bi bilo brezvpešno podjetje, ako bi hoteli pojem lepote ločiti od čutnosti; ne zadočuje, da smatramo eno kot včinek druge, ampak moramo oboje ob enem in vzajemno vzeti kot včinek in kot vzrok.²⁾

Mi smo vže v posebnem poglavji zavrnilo one, ki lepoto stavijo le v telesnost ter vtateljili nauk, da tudi čisto duhovna bitja so ne le lepa, ampak celó lepša od telesnih; vže iz tega

¹⁾ „Die Schönheit, die wir suchen, liegt bereits hinter uns, und wir haben sie übersprungen, indem wir von dem blossen Leben unmittelbar zu der reinen Gestalt und zu dem reinen Objekt übergiengen.“

²⁾ „Ein ganz vergebliches Unternehmen würde es sein die Beziehung auf das Empfindungsvermögen von der Vorstellung der Schönheit absondern zu wollen; daher wir nicht damit ausreichen, uns die eine als den Effekt der anderen zu denken, sondern beide zugleich und wechselseitig als Effekt und als Ursache ansehen zu müssen.“

sledi, da tudi umetnost ne more obsegati vse lepote. To bomo pa bolje razumeli, ako določimo, v čem obstaje bistvo umetnosti in po čem se umetnost razločuje od lepote.

Umetnost je čutno vpodabljanje lepote. Izdelke umetnosti imenujemo umotvore.

Umetnostna lepota je torej navezana na čutnost, v tem ko lepota sploh more bivati tudi breztelesno. Misel, katero je spočel človek v svojem duhu, more biti lepa, vendar nihče ne poreče, da je misel umotvor, dokler ostane v duhu; še le ko smo jo vpodobili v marmor ali na platno ali ji dali obliko gladke pesni, dobili smo umotvor. To je prvi razloček mej lepoto in umetnostjo.

Dalje. Iz gorenje določbe sledi, da vse, kar tvarja prava umetnost, mora biti lepo; a ne vse, kar je lepo, je isto tako umetnijski umotvor. Lepota se nahaja tudi brez umetnosti, a prave umetnosti ni brez lepote. Kraljestvo lepote sega tedaj širje nego kraljestvo umetnosti. Ta je drugi razloček.

Tretjič. Lepota se čutno izraža ne le v umetnijskih izdelkih, ampak tudi v vidni naravi. Stvari v telesnem svetu so gotovo tudi lepe, a nihče ne bo trdil, da je njih lepota umetnostna; lepa je lilija, lepo slavčevo petje, in vendar ne govorimo tu o umotvorih. Zatorej ima umetnost še tretjo bistveno lastnost: ona ni proizvod naravno tvarjajočih sil, tudi ne Stvarnikov, ampak proizvod človekov. Prvi človek, ki ga je Bog stvaril, ali človek, ki se dandanes po naravni poti rodi na svet, ni umotvor, dasi se tudi v njem čutno izraža lepota. Ako pa izrežemo iz kamna človeško podobo ali človeka naslikamo z baryami na platno, dobimo umetnijskega človeka. To je, kar izraža tudi Schiller z besedami:

Im Fleiss kann dich die Biene meistern,
In der Geschicklichkeit ein Wurm der Lehrer sein,
Dein Wissen theilest du mit vorgezog'nen Geistern,
Die Kunst, o Mensch, hast du allein.

Lehko se tudi razume, zakaj je umetnost last, ali pravzaprav, stroka človeške delavnosti. Umetnost namreč obstaja, kakor smo rekli, v čutnem vpodabljanju lepote. Tega vpodabljanja so pa živali nezmožne, ker v lepoti, ki se po umetnosti izraža, je ideja bistven del, ideje pa brezumna žival ne more pojmiti. Čisti duhovi pa pojmiijo lepoto brez čutov, kakor ni njih spoznavanje sploh navezano na čutnost. Človek sam je čutno-duhovno bitje, in sicer tako, da duša zaznava druge stvari po čutih in je njen razvoj navezan na čutnost, dasi deluje tudi od čutnosti neodvisno. Pa tudi čisto duhovne predmete si človek vedno le predstavlja v čutni obliki; da more torej človek kot čutno-duhovno bitje pojmiti lepoto, se mu mora čutno vpodabljati,

kar se zgodi po umetnosti. Tako tedaj popolnoma prija človeški naravi; v tem smislu so resnične pesnikove besede: Umetnost, o človek, imaš ti sam.

Lepa umetnost in vidna narava.

Umetnost je potemtakem v bistveni zvezi z vidno naravo. Umetnostni umotvori imajo mnogo skupnega z naravnimi stvarmi čutnega sveta. Kakor umetnost lepoto čutno vpodablja, tako se nahaja tudi v telesih vpodobljena vže neka lepota. Bog je namreč vsako reč stvaril po svojem spoznanji, in tako je sleharni stvari vpodobljena neka božja misel, in odseva tedaj iz nje neka lepota. Bog stvarnik je prvi lepoto čutno vpodabljal in tako svoj veliki umotvor, vesoljni svet, izročil človeku, da ga spoznava, da občuduje lepoto božje misli, ki odseva iz njega.

Potemtakem je narava sama nezmotljiva učiteljica, katera človeku kaže, kako se ima lepota idej čutno vpodabljati. Zakoni prave umetnosti so izraženi vže v naravi in le tisti je pravi umetnik, ki jih zna razreševati in vporabljati.

Najdovršeniša in najlepša stvar v vidni naravi je pa človek. V drugih bitjih se nahaja le nekak sled vpodablajočih idej Stvarnikovih, v človeku samem pa biva razumna duša, živa podoba božja, katera deluje (informuje) in oživlja telo. Iz človeka odseva duhovna lepota, kakor iz nobenega drugega bitja vidne narave. Zatorej je pa tudi človek umetnikom vedno bil vzorni predmet umetniškega vpodabljanja, ker v človeški naravi nahajajo umetniki najpopolniji proizvod Božji v vidnem stvarstvu, in skupno združene vse pglavitne estetiške zakone, katerih se ima umetnost držati. Tako si je tudi grška umetnost vzela človeško podobo kot najvišjo obliko za vpodabljanje umetniških vzorov in je celó nebeške bogove včlovečevala. Ravno radi tega je grška umetnost dospela do tolike dovršenosti.

Prava umetnost mora posnemati naravo. Zatorej je tudi filozof Aristoteles umetnost smatral kot posnemanje narave. To je resnično in ne pomišljamo se, temu nauku pritrđiti, akoravno ne popolnoma v onem smislu kakor ga je vzel Aristoteles in kakor si razlagajo njegove besede nekateri moderni leposlovci. Mi razločujemo mej obliko in idejo. Kar se tiče poslednje, ne odobrujemo Aristotelovega nauka, češ, kakor bi pesnik ne smel vpodabljati višjih idej in vzorov, nego jih nahaja v vidni naravi; toda o tem več pozneje. Aristotelov nauk nam velja le gledé oblike; te se mora umetnik učiti od narave, posnemati mora način naravnega tvorjenja in vpodabljanja.

Dve obliki čutne narave: prostor in čas. Slovesna in obrazna umetnost.

Rekli smo, da narava je umetniku prva učiteljica; učiti se ima od nje oblike.

Vse, kar nam predstavlja vidna narava, se nahaja in razvija v prostoru in času. V prostoru, ker vidna narava sestaja iz telesnih bitij; telesnost pa zavzema prostor. V času, ker v vidni naravi se vrši vedno prestavljanje in preminjevanje; reči se rode, rastejo, pa se zopet raztvorijo in ginejo: sprememba pa se reši v času. Čas in prostor sta bistveni obliki čutnega sveta: in ti dve obliki si je tudi lepa umetnost prisvojila; ker njena svrha je, človeku čutno vpodablja lepoto. Vsled tega se umetnost deli na dvoje: v slovesno in obrazno. Prva nam lepoto vpodablja po obliki časa, druga po obliki prostora ali prostorno; prva nam jo predstavlja v času, druga v prostoru.

Obraznik bi ne smel nikedar zabiti, da njegova umetnost predstavlja lepoto v prostoru; pesnik in leposlovec pa bi morala vedeti, da nju umetnost se ima vže po svojem bistvu razvijati v času.

V prostoru se nahajajo reči ena *zraven* druge, v času pa se reči vrste eno *za* drugo. Obraznik razvrsti razne dele prostorno, zedinši jih v eno celoto, katero vstviri vrejevalna ideja. Pesnik pa dele razvrsti časno, enega za drugim, a tako, da vse objema in v enoto spaja vpodobljena ideja.

Umotvor obraznikov je stvarjen za oko, ker oko je zmožno zaznati prostornost; pesnik pa peva za uho, ker le-to je sposobno vsprejemati čutne vtise, ki se vrše časno, drug za drugim. Iz tega slede važna pravila za obraznika in leposlovca.

Slovesnemu umetniku je čas vpodabljajoča oblika; čas je pa po svojem bistvu sprememba; kjer je pa sprememba, ni stalnosti, ni miru, ampak vedno prehajanje od enega stanja v drugo. Tako tudi pesnik ali sploh slovesni umetnik ne sme predolgo ostajati na istem mestu, ampak mora neprenehoma se gibati. — Pesniki in pripovedovalci, ki preveč opisujejo, greše proti temu temeljnemu zakonu estetike. Imaš pred sabo čaroben prizor pomladanske narave. Slabo spričalo o svojem poklicu bi si dal pesnik ali romanopisec, kateri bi vse posebe navajal in opisoval, kar tu vidi: cvetice bele, modre, rdeče, cvetoče drevje, bčele, ki nabirajo med, potočić, ki se vije po zelenem travniku, v njem vzorna voda pa ribice, pa zopet lipa, v njenih vejah slavček, nad vsem pa modro, sinje nebo itd. Nič človeka bolj ne vtrudi in zdolgočasi, kot tako opisovanje. Pesnik vodi čitatelja sèm ter tje po naravi, da mu jo razkazuje, ne pomisli pa, da to razkazovanje ni pravo, tako da bi človek reči mogel gledati z očmi,

ampak da se vrši nelastito, z besedami, ki se ne dajo videti z očmi, ampak slišati z ušesi.

Uho ni vstvarjeno, da vsprejema prostornost in telesa, ki so v njej, ampak spremembe, ki se s časom in v času vrše. Ako pa hoče pesnik vže opisovati, naj to kratko odpravi ali pa naj opisovanje spremeni v povest ali v nekako zgodovino one reči, ki jo ima opisati. Homer hoče nekaj povedati o kraljevi palici; v to pa nam ne našteva njenih posameznih delov, ampak nam riše njeno zgodovino: kako je nekedaj rastla na gori, potem so jo odsekli, oklestili; imenuje celó mojstra, ki jo je ogladil in okoval. O Agamemnovi palici pripoveduje, da jo je okoval sam Hefajst; ta jo je podaril Zenu, Zen Hermu, ta zopet Pelopu in Atreju: Atrej je umirajoč dal jo Tijestu, ta pa Agamemnonu, da bi ž njo vladal.

Ako pa misli pesnik, opisati telesno lepoto, je prav, da jo stika s človekom ter jo tako oživi in za svojo umetnost pretvari; najprimerniše je pač, ako pove, kako je telesna lepota vplivala na gledalca; iz tega včinka jo lahko z malimi besedami bolje vpoznamo, kakor da bi nam jo najobširniše opisoval. Homer bi nam rad dopovedal, kako lepa je bila Helena, radi katere se je unela dolga vojska trojanska. In kako to stori? Na zidovji trojanskem so se zbrali starešine trojanski, starci, radi starosti so odložili vže orožje — *γῆραι πολέμοιο πεπαιμένοι*. Kar se prikaže Helena. Strme jo začnejo opazovati pa drug drugemu šepčejo: Ni zameriti, da Trojanci in Ahajci zaradi take ženske toliko trpe; podobna je neumrljivim boginjam! Tako Homer. Kako pa, ko bi modernega romanopisca postavili na trojansko zidovje? Obraz in roke, vrat in oči in čelo. lase in zobe, pa prsi in prste itd. bi ti vse najnatančniše orisal; naštel bi ti ves kinč od glave do pet, tako da bi imel pred očmi celo zbirko bogatega bazarja. Ni pač težko razsoditi, kedo je pravo zadel. Kako se more ženska lepota lepše naslikati, ako sami starci, katerim je pač v udih ugasnil vže ogenj strastij, vsi očarani zro za njo in se jim ne zdi preveč, da se je radi nje unela dolga, krvava vojska?

Vsporednost, bodisi kakoršnakoli, ne *vgaja* ne v pesmi ne v romanu. Ideje, kakor dejanja, razvijaj pesnik kolikor moč *nastopno*, eno iz drugega, tako da se nam v pesmi razodeva vpodobljena *ena* glavna, *vžoča* misel, časno razvita. Vsaka kitica pelji nas za korak naprej, iz prošlosti v sedanjosti, iz sedanjosti v bodočnost, tako da gledamo v duhu, kako *se dejanje vrši*. Ni pa prav, ako pesnik v drugi kitici ponavlja misel izraženo v prvi, ali pa izraža v naslednjih kiticah misli, ki so z mislimi prejšnjih kitic vspreledne ali brez vsake notranje sorodnosti. Pesnik *ne sme zunanje vezati* in sestavljati, kakor zidar, kateri stavi kamen na kamen. Zidar zida za oko, z ušesom ne boš zaznal lepote njegove zgradbe. Pesnik pa, povdarjamo še enkrat, peva za uho.

Zatorej pesnik ne bodi zidar! Od znotrej, ne od zunaj, iz bistva reči razvijaj pesnik ideje, dejanja, časno nastopno, da more uho zaznati spremembe eno za drugo, kakor vsprejema oko dele telesnosti enega poleg drugega.

Zatorej sklepamo: Ostani vsak pri svojem; pesnik izogibaj se vsoprednega obrazovanja pa prepusti ga obrazniku. Ako pa vže mora opisovati, naj nikedar ne zabi, da pesmi se ne dajo videti, ampak le slišati. Tedaj pa naj svoj predmet primerno prestvari v slovesno obliko, vsoprednost naj presnovi v postopnost, mrtvi prostornosti naj vdihne življenje. To pravilo je v pesništvu temeljno, od njega je v prvi vrsti odvisna prava vrednost in slava pesnikova.

Dr. Mahnič.

Liberalne fraze.

Slavni francoski mislec Champagny je rekel, da si je naš liberalni vek osvojil pet do šest fraz, ki o njih živi. Povedal je živo resnico. Liberalizem zares živi le o frazah. Fraze meče mej narode, s frazami se bojuje, s frazami zmaga. Razmotajmo te fraze, in vselej se pokaže, da žedi v zamotku sama — laž.

Denimo sem eno tako frazo, ki je matica za veliko drugih. Nate jo: „Politika nima z vero nič opraviti“. Ta fraza gre v raznolikih oblikah od ust do ust, celó v zadnjem gorskem kotu jo že lahko čuješ iz ust naprednega učitelja. S to frazo potiskajo duhovnike z javnega torišča v cerkev. S to frazo podmetajo zavornico katoliškemu gibanju. S to frazo bi radi vdušili svojo najhujšo nasprotnico — katoliško zavest, dobro vedé, če svetni rodoljubi in duhovniki raznetijo katoliško zavest v narodu, da bode konec — liberalnega veka. In kaj je ta fraza? Sofizem, boso licemersko dvoumno reklo. Z motovilom streljajo, in vender so še katoličani, ki se stiskajo za parobek.

Ni treba velenčene razprave o politiki. Resnica je svetla.

Živa resnica je, da svetni rodoljub kar tak ni glasnik cerkve, in da duhovnik kar tak ne sme biti politik, ker je Kristus rekel, kakor nam račijo pobožni liberalci dan za dnevom propovedovati, da njegovo kraljestvo „ni od tega sveta“.

Svetni rodoljub kot tak se trudi za časno narodovo srečo. Če se bori za narodne šole, narodne urade; če pospešuje narodno kmetijstvo, obrt in trgovino; če deluje za narodno knjigo, umetnost, vedo in leposlovje; če budi narodno zavest, snuje narodna

društva, krepi narodno življenje, poteguje se za narodovo pravdo — to je mož rodoljub, vreden naše hvale. A sedaj poreko liberalci: „I kaj pa delamo mi? Ali ne vršimo prav tega? Zakaj torej ščuvate zoper nas?“ Potrpajte, gospoda! Krivo mislite, da vas zbog tega dolžimo liberalstva. Oj ne! Liberallec ni zato liberallec, ker deluje za narod, in tudi ne zato, ker ne deluje za versko prosveto, tudi tega ne tajimo; prvo je, da rabimo „učen“ izraz, *pozitivno* in dobro, drugo je *negativno* in samo o sebi ne slabo. A liberallec je liberallec, če tudi je „narodni sirov in narodni mačenec“, kedar trdi, da ni treba devati vere na dnevni red, da ni treba verske trudoljubivosti, če je obojega treba; kedar trdi, da ni treba verske šole, če je je treba; kedar trdi, da so dobri zakoni, če niso dobri, če so antikato-liški; kedar trdi, da duhovniki nimajo prava budit v narodu katoliške zavesti, če imajo to pravo in krvavo dolžnost. Liberallec je liberallec, kedar trdi, ovira versko prosveto, kedar grdi cerkveno oblast, cerkvene naprave in nauke, kedar tlači cerkev. Zakaj to je — da še enkrat porabimo „učen“ izraz — to je *privatno*.

Zatorej bodi še enkrat povedano: rodoljub je lahko rodoljub, če tudi deluje samo za časno blaginjo naroda, da le nikakor ne ovira teženja po večnih dobrinah. Seveda je naravno, da bode težko kedaj rodoljub, če sam nima vere, prav zato ne, ker je težko, da ne bi bil zavornica višjemu narodovemu teženju. Le preleško se bode zgodilo, da ne bode čislal narodnih teženj, ker jih ne umeje; no da bode s svojo maloskrbnostjo narodu kamen spotike — in od tistega hipa ne več rodoljub. Zakaj čisto rodoljubje hoče, da nihče in v ničemer ne žali narodnih pravic in narodnih pravičnih teženj.

Duhovnik: kot duhovnik teži za večno srečo narodovo. Trudi se, da bi se narod zavedal svetega občanstva v duhovnem kraljestvu, v onem kraljestvu, ki o njem pravi Kristus: Moje kraljestvo ni od tega sveta. Duhovnik je poslanec v duhovnem kraljestvu. Zato poučuje narod o svetem zvanji, razlaga mu višnji pomen njegovega smotra, kaže mu pot do njega, bodri ga in krepi. Skratka: duhovnik poučuje in posvečuje narod, da trudeč se za časne in minljive dobrine ne izgubi večnih.

A zopet se bode oglasila slavna gospoda: „Zakaj tedaj duhovniki stopijo čez te meje ter spravljajo na prižnico stvari, ki nimajo z vero nič opraviti?“ Motite se, gospoda. Vam se le tako vidi, da tiste stvari nimajo z vero nič opraviti, a opraviti imajo veliko. Duhovnik je kažipot. Ali mislite, da kažipot greši zoper svoje zvanje, če pokaže tudi steze in pota, katerih se je potniku varovati? Ali greši kažipot zoper svoje zvanje, če kaže kriva pota ter svari pred njimi? Duhovnik kaže pot resnice in prav zato tudi svari pred lažjo in zmoto. Lepa bi bila ta, da bi duhovnik na prižnici oznanjal Kristusa, a molčati bi moral o

farizejih, ki Kristusa zasmehujejo in preganjajo! Duhovnik bi vedel, da bero kristjani „Neue Freue Presse“, ki se roga veri in nravi, in moral bi molčati? Vedel bi, da kristjani bero „Slovenski Narod“, ki farizejsko izpodkopuje cerkveno avtoriteto, in moral bi molčati? Vedel bi, da bero „Rodoljuba“, ki se cinično reži brezsravnosti in podlosti, in moral bi molčati? Vedel bi, da so tu in tam „Čitalnice“ ognjišče protikatoliškega svobodomiselstva, in moral bi molčati? Duhovnik bi vedel, kako mnogi z lažmi slepe ubogi narod o volitvah, ko se gre za dom, a tudi vero, in moral bi molčati? Slepec tak duhovnik, ki bi molčal! Tak duhovnik se ne bi zavedal svojega zvanja, tak duhovnik ne bi imel Kristusovega duha! Kristus je rekel: „Glejte in varujte se kvasa farizejev!“, a tak duhovnik bi videl kvas farizejev na vseh krajih in bi molčal. Kristus je rekel: „Varujte se lažnjivih prerokov, kateri pridejo k vam v ovčjih oblačilih, znotraj pa so zgrabljivi volkovi!“, a tak duhovnik bi videl lažnjive preroke mej ljudstvom, videl grabežljive volkove mej svojo čedo in bi molčal. Tak duhovnik bi ne bil pastir, ampak „najemnik“. (Jan. 10. 12.).

Če pa pravite, da so nekatere izmej teh stvari politiške, priznajte, da so besede: politika nima z vero nič opraviti, dvoumna fraza, in farizejski je z dvoumnimi frazami resnico bítí v obraz. „So po resnici politiška vprašanja“, pisali so že l. 1875. kvebeški škofje v svojem pastirskem listu, „ki se dotikajo dušne blaginje, bodi, da so v zvezi z vero in nravjo, bodi si, da so v zvezi z vprašanjem o svobodi, samostalnosti in bitji cerkve. Saj se lahko pojavi za javno službo kandidat, ki je njegov program proticerkven; ali pa cela politiška stranka je lahko nevarna cerkvi zbog svojega programa, svojih vodnikov, svojih časnikov . . . Ali more kak katolik, ne da bi zatajil svoje vere, ne da bi se sovražno postavil zoper cerkev, v podobnih slučajih odrekati cerkvi pravico, braniti se, ali bolje, braniti dušno blaginjo svojih otrok? Cerkev pa dela, cerkev govori, cerkev se bojuje po svoji duhovščini. Odrekati duhovščini to pravico je prav tisto, kakor odrekati jo cerkvi . . . Prižnica zatorej še nikakor ni politiški oder, če duhovniki z uje vernikom razjasnjujejo taka vprašanja, ki je z njimi v zvezi večno zveličanje . . . Jasno pa je tudi — to je lahko razbrati iz stvari same — da edino le cerkvi pristoji pravica odločevati, kedaj je čas dvigniti glas za brambo vere in krščanske nravi“.

In dobro si zapomnite da ima to pravico duhovnik *kot duhovnik*, kot poslanec kraljestva, ki „ni od tega sveta“. Dokler je še v narodu le en mož, ki javno taji božje poslanstvo katoliške cerkve in nje služabnikov, dotlej duhovnik, javno svareč narod, da se ga čuva, javno pobijajoč njega sofizme, ni sveten politik, ampak božji poslanec božje resnice. Dokler se po zbornicah razpravlja o stvareh, o katerih sodba gre le cerkvi, do-

tlej duhovnik, govoreč s prižnice o pomenu volitev, ni sveteni politik, ampak kerub, ki z ognjenim mečem božje politike tira svetnega samozvanca iz duhovnega kraljestva.

Tak je rodoljub kot rodoljub, duhovnik kot duhovnik. A dandanašnji se bije boj zoper cerkev in vero. Dandanašnji — le odkriti bodimo! — si dá politika veliko opraviti s cerkvijo in vero. Pray zato si pa dandanašnji ni moči misliti rodoljuba, politiški delujočega, ki bi pa bil razvesten ali celó brezvesten, kar se tiče cerkve in vere. Če se skoro ni mogoče ogniti takih vprašanj, vsprejeti jih moraš tako ali tako, in sama neskrbnost bi v taki dobi poniževala rodoljuba, če je sploh mogoča, ne da bi se sprevrgla v vražnost. In zares vidimo, da se oni rodoljubi, ki bi se radi ognili verskih vprašanj, vsak čas spremetajo v liberalce. Dobro morda mislijo, a njih delovanje je liberalno. Pravijo: vera ni na dnevnem redu, a če se na vseh plateh bije boj zoper vero, je to očitno znamenje, da je pač vera na dnevnem redu in da zatorej mora biti na dnevnem redu tudi — mej katoliki. Če pa rodoljuba narod izbere za svojega glasnika in tolmača svoje volje, tedaj pravica tirja, da se bojuje za versko šolo, za svobodo cerkve, če jo narod želi in hoče. Kedar liberalizem sramoti cerkev, kedar jo absolutizem tira pred svoj sodni stol, tedaj se mora rodoljubni poslanec dvigniti s sedeža ter klevetnikom cerkve in nje samozvanim sodcem z moštvo nevstrahšno povedati v obraz: non licet! In tak poslanec ni „farovšk hlapec“, ampak le tak poslanec je — rodoljub. Vi pa, ki se imenujete narodne poslance, a raje hodite z Žvegljem kakor z Mahničem, raje z očitim liberalcem kakor z očitim katolikom, vi vedite, da niste rodoljubi, ampak narodovi — grobokopi! Ko se bo v narodu zbudila živa zavest, jokal bo, da je kedaj vas imel za tolmače svojih želj, in vaša imena bo izgovarjal z imeni svojih klevetnikov in zopernikov!

Žalibog, da je v Slovencih še malo rodoljubov, ki vedo, kaj je narodu katoliška cerkev in sveta vera, in zato malo mož, ki se bore po zbornicah za narodovo sveto pravdo. Sirensko petje liberalizma je omamilo večino rojakov, da obračajo krmonaše ladije proč od oteka sv. Petra; fata morgana liberalizma jih je preslepila, da kažejo pot v izgorelo puščavo. Koliko jih je še, ki bi jim bilo krščanstvo zvezda-vodnica? Zato pa duhovniki stopajo iz svetišča tudi na javno tcišče svetne politike, ne da bi iskali slave — saj jim je plačilo le zasmeh —, ampak da bi tudi tam branili sveto pravdo. Zato pohajajo shode, da bi pokazali krivico, ki se godi cerkvi, in pogubo, ki preti narodu. Zato duhovniki spremljajo cerkev tudi pred sodni stol samovlastne države ter jo branijo po zbornicah. Dajte nam katoliških mož — in duhovniki bodo ostali v svetišči! Dotlej pa bodo tudi po shodih, tudi po zbornicah. Država jamči duhovnikom v javnem življenji tiste pravice, kakoršne imajo liberalci. In če

se tenkovestni liberalci bojé za duhovnike in njih véčno srečo, meneč, da politikujejo z grehom na duši, vedo naj, da duhovniki hodijo za papežem in škofi in so njim in tudi le njim odgovor dolžni. Toda, saj je liberalcev tenkovestnost le golo golcato — licemerstvo!

Sedaj se pa vrnimo k frazi: Politika nima z vero nič opraviti. Kaj naj pove ta liberalna fraza?

Naj morda pove načeloma, da sta politika in vera dve stvari, ki ste popolnoma ločeni?

Zmota je to. Vera je luč. Kakor za nobeno stvar na zemlji ni vse eno, ali sije solnce ali ne, tako nobenega dejanja človeku ni moči pray videti, prav presoditi brez vere. Vera kaže zadnji smoter človekov, in zadnjemu smotru morajo biti še vsi drugi smotri podrejeni. S politiko težimo po smotru, ki je drugoten, in zato mora biti podrejen prvemu. Kako ga bode podredili, če ne gledate v luči vere prvega smotra? Zmota je torej že načeloma, da nima politika z vero nič opraviti. Res smo dejali, da je rodoljub lahko rodoljub, če tudi ne deluje za versko prosveto, a drugo je, ne delovati za versko prosveto, drugo zopet delovati za narod brez vere. Prvo je, delovati za drugoten smoter in ne neposredno za prvega — in kedo ne vidi, da je to mogoče? — drugo pa je, delovati za drugoten smoter brez ozira na prvega — in kedo zopet ne vidi, da je to zelo dvomljivo? Rodoljub brez vere je dvomljive vrednosti rodoljub. Tak rodoljub, ki mu ni skrb vere, ne ljubi tega, kar je narodu najmenitnejšega in kar mu daje pravo srečo, in le prerado se bo zgodilo, da bode njegovo delovanje pogubno tudi narodovi časni sreči, da ne bo rodoljub, ampak rodogub!

A kaj govorimo o tej frazi načeloma! To frazo mečejo v narod liberalci naše dobe, poglejmo tedaj, kateri je dejanski pomen te fraze! Politika nima z vero nič opraviti, kaj naj torej pove ta fraza? Ali je morda pomen te liberalne fraze, da dandanašnji politiki nimajo nič opraviti z vero?

Laž je to. Državni zbori so dandanašnji malo da ne cerkveni zbori, ali bolje proticerkveni zbori. Ali mižite, da ne vidite, kako politike navdihuje duh, sovražen cerkvi in veri? Ali mižite, da ne vidite, kako kujejo zakone sovražne Kristusu? Laž je, da nimajo politiki z vero nič opraviti. Le preveč imajo opraviti!

Ali je morda pomen te fraze, da se našin politikom ni treba ozirati na verska vprašanja?

Zopet zmota, zopet laž. Če liberalci cerkev in vero tirajo na torišče svetne politike, dolžnost rodoljubov je braniti cerkev in vero prav tam. Izdajica je narodne pravde poslanec, ki zataji dandanašnji v zbornici svoje katoliško prepričanje, katoliško prepričanje svojega naroda, ki se ogne tako perečih vprašanj z reklom: Politika nima z vero nič opraviti!

Ali je morda pomen liberalne fraze le-ta, da duhovniki nimajo s politiko nič opraviti?

Zopet zmeta, zopet laž, če pomislimo, katera vprašanja dandanašnji imenujejo politiška. „Kjer se v politiki pokažejo težnje in pojavi, pravi kardinalj Hergenröther, ki se dotikajo, cerkvi izročeni resnic vere in nravi, kjer politika in zakonodavstvo nasprotujeta cerkvenim načelom, pretita nje svobodi, mora pač cerkvi biti skrb za politiko, mora pač cerkev dvigniti svoj svareči in učeči glas. in nje zastopniki ne smejo biti „nemi psi“, ki ne znajo lajati.“

Kaj je torej pomen te fraze? Ali ne vidite, da je boso dvoumno reklo? Da čisto politiška vprašanja niso verska vprašanja, ali je zato treba še fraze? To frazo so izumili samo zato, da bi zmešali pojme in potem se v zmoti pojmov bojevali zoper resnico in pravico.

Proč torej z liberalnimi frazami! A koliko jih je še raztrošenih po svetu! Že l. 1858 je pisal laški časnikar Marghotti: „Revolucija (in prav tako liberalizem) ima svoj slovar. Žal, da ga navadno popravljajo še le dejstva, ko je prepozno.“ Ljudje, verujejo liberalnim frazam, dokler jim bridka prevara ne odpre očij, a tedaj je prepozno. „V Italiji, pravi, se imenujejo rovarji *liberalce*, a le ukazujejo; *vstrpni* so, a ne trpe prerakanja; *ekonomi* so, a spravljajo nas pod nič; naši *bratje* so, a puste nas nage in žro nas žive. Če koga hočejo dvigniti do zvezd, pravijo, da je *svobodomiseln*, da mu bije srce za Italijo, da je narodni *mučenec*. Udan je strastem in prodan njemu, ki ima moč v rokah, a pravijo, da je *neodcisen*; ni dal še nikedar ubožcu beliča, a pravijo, da je ljudomi!; zatrl je ustave, ki so zatočišče, upanje in utelha ljudstva, vender je *demokrat*. Nič ne veruje in brezbožno živi, a hvalijo ga, češ, da ljubi *svobodo vesti*. Pregarja katoličanstvo in rad bi videl obešenega zadnjega duhovnika, a zakaj? Ker je *vstrpen*. Prazni javne denarnice, dela dolgove, a je *politiški ekonom*. Ne pozna druge postave, kakor svojo voljo, vender ga povzdigujejo do nebes, češ, da je *pravoljub*. — A dej, reci, da je pravi napredek le tam, kjer sta nprav in čednost, pa te bodo imenovali *nazadnjaka*. Reci, da brez vere države propadejo, pa boš *klerikalec*. Reci, da je nam še drugega treba, kakor metodik, pa boš *mračnjak*. Mej takimi besedami pa je še ena, ki jo je izumil zlosrečni Gioberti . . . in je naslov *jezuita*.“ To je pisal Marghotti l. 1858. Ali ne bi danes l. 1896 lahko pripisal: Amici, de nobis fabula narratur? Vse tiste fraze še žive, liberalci jih še vedno mečejo v narod — in ljudje jih ponavljajo za liberalci. —

Quousque tandem?

Dr. Aleš Ušeničnik.

Združenje rusinske cerkve z Rimom.¹⁾

V spomin lanske tristoletnice (1595 — 1895).

Omnes igitur unanimes uno spiritu bened:camus Deum coeli et Patrem misericordiarum, qui facit mirabilia magna solus a saeculo, qui corda filiorum ad patrem convertit, oves Christi ad ovile reduxit, membra capiti iterum conglutinavit.²⁾

Klement VIII. v buli „Magnus Dominus et laudabilis“ od 23. dec. 1595.

Žalostnega srca se ozira vsak katoliški Slovan proti vshodu Evrope, kjer biva veliki in mogočni ruski narod. In zakaj žalostnega srca? Zato, ker je ta najmočnejša veja slovanskega debela ločena od prave cerkve Kristusove, ločena od Rima. Pa v začetku ni bilo tako.

Rusi so prejeli krščansko vero od Carigrada; Grki so bili njih prvi učitelji. Leta 988. se je pokristijanal ves ruski narod s svojim knezom, sv. Vladimirom. Posamezni Rusi so sicer bili že prej kristijani, kakor kneginja, sv. Olga, babica sv. Vladimira, toda popolnoma je ruski narod zamenil paganstvo s krščanstvom še le l. 988. Vera, katero so vsprejeli, je bila katoliška, ker Focijev razkol ni imel nikakšnega vpliva na Rusko in so tudi vsi njegovi nasledniki bili pravoverni do nesrečnega patrijarha Cerularija, ki je l. 1054. obnovil razkol in ves vshod odtrgal rimski cerkvi. V tej celbi dobi so bili Rusi katoličani³⁾ in še le koncem 11. stoletja se je začel tudi na Ruskem širiti razkol. Cerkveno središče Rusije je bil starodavni Kijev, kjer so stolovali ruski metropolitje. Prvi kijevski metropolit, ki se je popolnoma odcepil od Rima, je bil Nikifor (1104 — 1119). Ko so pridrli divji Tataři na Rusko in požgali Kijev, so se metropolitje

¹⁾ Ta spis je sestavljen po sledečih dveh virih:

1. Dr. Julian Pelesz: Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. I. Bd., str. 638; II. Bd., str. XXIV — 1094. Wien 1878 u. 1880.

2. Die Union von Brest. Eine Episode des Kampfes zwischen Einheit und Schisma in der ruthenischen Kirche. (P. Jos. Spillman S. I.). Stimmen a. M. Laach, 1876.

³⁾ Vsi torej z eno dušo in z enim duhom hvalimo Boga nebes in Očeta vsmiljenja, ki dela velike čudeže sam od vekomaj, ki je srca sinov obrnil k očetu, oves Kristusove v ovčnjak nazaj pripeljal in ude z glavo zopet združil.

³⁾ Prim.: Rusov občevanje z Rimom. Rimski Kat. 189³, str. 177 ss.

pomaknili v Vladimir in pozneje v Moskvo. To pa je provzročilo, da so iz prejšnje kijevske metropole nastale sčasoma tri nove metropole, namreč litavska, hališka in moskovska. Hališka metropola je zopet prenehala in l. 1458 ste nastali dve samostalni metropoli v Kijevu in v Moskvi. V Moskvi je popolnoma zavladal razkol, dočim so se v Kijevu še vedno hranili spomini na cerkveno edinost z Rimom. Moskva je postala glava Velikorusoj, Kijev pa Malorusojev ali Rusinoj, kateri so se pozneje zopet združili z Rimom.

Papeži so si vedno prizadevali z vsemi močmi, da bi se izgubljene ovčice zopet povrnil v naročje sv. katoliške cerkve, toda navadno brez stalnega uspeha. Papež Inocencij IV. je sicer toliko dosegel, da se je hališki knez Danilo povrnil k cerkveni edinosti in bil l. 1255 od papeževega poslanca celó venčan za kralja, toda brezznačajni Danilo je kmalu zopet odpadel in vsi upi papeževi so bili vničeni.¹⁾

Kijevska metropolita Gregor I. Semivlak (1416 — 1419) in Herazim (1433 — 1435) sta bila Rimu zelo naklonjena in sta nadelala pot poznejšemu, dasiravno le začasnemu združenju ruske in rimske cerkve. Za Herazimom je postal metropolit kijevski in vse Rusije mož, ki je ena izmed najznamenitejših prikaznj v zgodovini ruske cerkve. Ta mož je bil sloveči Izidor,²⁾ rodom Bolgar, ki zavzema med prvoboritelji cerkvene edinosti zelo odlično mesto. V istem času, ko je Izidor postal metropolit, se je začelo v razkolnem Carigradu cerkveni edinosti zelo ugodno gibanje. Grški cesar Ivan VII. in carigrajski patrijarh Jožef sta v soglasju z ljudstvom in s škofi sklenila se povrnuti v naročje edino prave cerkve rimske in to iz verskih in posebno iz političkih razlogov. Papež Evgenij IV. je v ta namen sklical občni cerkveni zbor v Feraro l. 1437, kateri se je nadaljeval in sklenil v Florenciji. Tega cerkvenega zbora so se v obilnem številu vdeležili Grki in tudi Rusi po svojem metropolitu Izidoru in mnogih škofih in bojarjih. Grki in Rusi so se z veseljem podvrgli določbam cerkvenega zbora in toliko zaželjena edinost je bila dosežena. Papež Evgenij IV. je pri slovesni zahvalni božji službi dne 9. julija 1439 naznanil združitev obeh do sedaj ločenih cerkvá s temi gniljivimi besedami:

„Veselite se nebesa in raduj se zemlja! Kajti padla je stena, ki je vshodno cerkev od zahodne delila; mir se je povrnil k ogelnemu kamnu Kristusovemu, dva naroda sta se združila, izginila je megla trpljenja in razkola in zopet sveti jasna luč zaželjene edinosti. Raduj se naša mati cerkev, ko vidiš dolgo

¹⁾ Prim.: Inocencij IV. in knez Danilo iz Haliča. Rimski Katolik 1892, str. 244 ss.

²⁾ Prim.: Nekaj zanimivejših poglavij iz ruske cerkvene zgodovine od XIII do XVII. stoletja. R. Katolik 1893, str. 69 ss.

časa ločene otroke zopet združene po medsobni ljubezni, hvali Boga, ki ti je posušil britke solze. Vi pa, verni sinovi kriščanskega sveta, skažite svojo zahvalo katoliški cerkvi za to, da se očetje od vshoda in zahoda niso zbal nevarnostij dolgega potovanja ter so velikodušno prebili vse težave, da bi mogli prisostovati temu svetemu zboru in ljubezen, ki je kristjane zapustila, z nova obuditi“.

Poln veselja je metropolit Izidor zapustil večni Rim ter se napotil v domovino. V njegovi cerkveni pokrajini so ga povsod navdušeno pozdravljali in se radovali nad doseženo edinostjo. Drugače pa je bilo v Moskvi. Moskovski knez, Vazilij II, ki je bil prej naklenjen uniji, sedaj ni hotel ničesar vedeti o njej, tako da Izidoru ni kazalo družega nego oditi. Šel pa je v Kijev, od tod v Rim, kjer ga je papež imenoval za kardinala in ga poslal kot svojega poslanca v Carigrad. L. 1458. je Izidor postal carigrajski patrijarh in je umrl l. 1463. v Rimu.

Izidoru so sledili Gregor II, Bolgar (1458 — 1472), Misael Drucki (1474 — 1477) in Simeon (1478 — 1488), ki so bili vsi vdani Rimu. Da bi se cerkvena edinost vtrdila, v ta namen je mnogo storil pravoverni metropolit Jožef II. Soltan (1498 — 1517). Za njim pa so zasedli metropolitiski sedež kijevski odločni razkolniki. Razkol je z nova zavladal na celi črti, cerkev in narodnost rusinska pa se je vedno bolj bližala popolnemu propadu. In bila bi tudi propadla in izginila, ako bi ne bila božja previdnost drugače vkrenila in Rusinov zopet ne združila z Rimom.

Različne so bile okoliščine¹⁾, ki so provzročile ta velepomembni pravrat v zgodovini ruske cerkve. Pred vsem je provzročil to takratni žalostni položaj rusinske cerkve. Duhovščina s škofi vred je bila nevedna in pokvarjena, ljudstvo pa surovo in praznim veram vdano. Škofje so prišli do svojih stolic večinoma po simoniji. Poljski kralji so šestokrat imenovali lajike za škofe, ki so tudi kot lajiki vladali škofije. Med leti 1561 in 1567 je vladal Marko Zórawnicki, ki je bil imenovan za škofa v Lucku in Ostrogu, to škofijo kot lajik. Enakih kričečih vzgledov bi lahko mnogo navedel. Nekateri škofje in metropolitje so bili zelo nevedni in tudi razuzdani. Temu se ni čuditi, ko so bili včasih imenovani za škofe dosluženi vojaki ali iz katerega drugega stanu, ki se celo življenje niso pečali z bogoslovjem. Ruski škofje so bili sicer le neoženjeni, sedaj pa najdemo škofe z ženami in otroci.

Vse to je pospeševalo vedno večji propad rusinke cerkve. K navedenim vzrokom pa se še pridružijo razni krivoverci, ki so v takratnem poljskem kraljestvu, pod katero so spadali tudi

1) Prim.: R. Katolik, 1893, l. c. str. 73 ss.

Rusini že od l. 1387, vsi našli plodna tla ter tako vedno bolj izpodrivali živo vero v ljudstvu s svojimi krivimi nauki. Kar je bilo še dobrih duhovnikov, so sicer mislili na zboljšanje žalostnih razmer, toda nihče jih ni hotel podpirati. To je sicer bila dolžnost carigrajskih patrijarhov, ali ti se niso veliko brigali za to. Njim je bila poglavitna stvar denar, katerega so jim morali Rusi v obilici plačevati. Svojo vrhovno oblast nad rusko cerkvijo so grdo zlorabljali, ker so se je le v to posluževali, da so si mogli svoje slabo gmotno stanje zboljšati. Ruskim bratovščinam, h katerim so pripadali skoraj vsi lajiki in katere so vzdržavale šole in druge različne zavode ter izdajale knjige in skrbele za ljudsko naobrazbo, so podeljevali visoke predprave in jim zagotovili nekako samostalnost pred škofi, ki so morali od te strani prav veliko trpeti. V rusinski cerkvi je zavladala splošna nezadovoljuost. Sama si ni mogla pomagati, carigrajski patrijarhi so jo le izsesavali, Moskva tudi ne, ker tam je bilo versko življenje še bolj žalostno. Kedo naj bi ji pomagal v tej sili? Kar je še bilo treznih in pametnih mož, so spoznali, da se te velike rane morejo le tedaj ozdraviti, ako se Rusini zopet združijo z Rimom. Dobro so vedeli, da so bile njih cerkvene razmere dobro vrejene, ko so še bili zvesti cerkveni edivosti.

Tako ste nastali med Rusini dve stranki. Bratovščine so na povelje patrijarhovo delovale za razkol, pristaši unije pa so skušali obnoviti nekedanjo zvezo z Rimom. V tem plemenitem prizadevanju sta jih zelo podpirala slavna jezuita Anton Possevin in Peter Skarga. Possevin je opravljal razna poslanstva v teh deželah in je v Vilnu vstanovil posebno semenišče za Rusine. Papež Gregor XIII. pa je v Rimu vstanovil po njegovem nasvetu grški kolegij, v katerem bi se naj mladi Rusini izobraževali in se očistili zmot. V istem duhu, kakor Possevin, so delovali njegovi redovni bratje, posebno sloveči govornik Poljak Peter Skarga, ki je že l. 1576 izdal poseben spis: „O edinosti cerkve božje pod enim in istim pastirjem.“ Tu pravi, da ni smeti Rusinov siliti, da bi morali opustiti njim toli dragi in od cerkve potrjeni slovanski obred ter prestopiti k latinskemu, ker zadočuje, da se povrnejo pod istimi pogoji, pod katerimi so se povrnil k materi cerkvi za časa ferarsko-florentinskega cerkvenega zbora.

Pa še dva dogodka sta precej vplivala na združenje Rusinov z Rimom. Moskovski meropolit Job se je namreč odtrgal od Carigrada in postal l. 1589 patrijarh ruske cerkve, v kar je carigrajski patrijarh proti veliki denarni odškodnini rad privolil. Neodvisnost ruske cerkve od Carigrada pa je bila le tej v veliko škodo. Če so si že prej veliki knezi ruski prisvojevali razne pravice gledè na imenovanje metropolitov in škofov, so sedaj to oblast popolnoma na se potegnili. Carji so imenovali od sedaj

patrijarhe in jih po svoji volji odstavljali, carji so bili neomejeni vladarji ne samo ruske države, nego tudi cerkve, katera je postala njihova sužnja. V Moskvi je zavladal pogubni cazaropapizem, kateri je že grški cerkvi toliko škodoval. Da pa v takih razmerah cerkev ne more uspešno delovati, to so dobro vedeli tudi Rusini.

Na Poljskem so se začele istočasno širiti razne krive vere, katere so vedno bolj zastrupljale katoliške kroge. Celó nekaj škofov in mnogo duhovnikov je odpadlo od cerkve in se pridružilo krivovercem. Splošna popačenost je zavladala. Ko je l. 1571 začela v Litvi strašna kuga razsajati, tedaj so jo hitro pobrisali krivoverski pridigarji in z njimi tudi mnogi višji cerkveni dostojanstveniki. Le jezuitje so ostali in s pravim junaštvom opravljali dela vsmiljenja med nesrečnim ljudstvom. Njih gorečnost, posebno pa zgovornost Petra Skarge je mnogo razkolnikov spreobrnila. Iz tega so Rusini spoznali, da se le tedaj morejo obvarovati moskovskega cazaropapizma in pa splošne popačenosti, ako se zopet povrnejo v krilo sv. katoliške cerkve. V tem njihovem prizadevanju so jih podpirali iz verskih in političkih razlogov poljski kraji, dočim poljska duhovščina ni veliko storiła v ta namen, še manj pa poljsko in rusinsko plemstvo.

L. 1588 se je carigrajski patrijarh Jeremija II. na potu iz Moskve, kjer je za novi ruski samostalni patrijarhat odnesel prav lepo svoto denarja, oglasil tudi v kijeviski cerkveni pokrajini, v kateri so ga lepo vsprejeli in mu tudi obilnih darov naklonili. Tu je odstavil kijevskega metropolita Onezifora Divočko in na njegovo mesto postavil Mihaela Rahoza (1588 — 1599) za metropolita. Z raznimi naredbami je skušal vtrditi razkol in da bi se nered odpravil, je zato imenoval luckega škofa, Cirila Terleckega, za eksarha ali patrijarhalnega vikarja, ki naj bi povzdignil propadlo cerkveno življenje in zvesto čuval razkolni značaj kijevske cerkvene pokrajine. Pa predno je patrijarh odšel, je zahteval od metropolita, naj mu plača 10.000 goldinarjev, da more plačati turškemu sultanu svoj danj, sicer ga bo odstavil in izobčil. Tega metropolit Rahoza ni mogel in ni hotel storiti. Preveliki so že bili davki, katere so morali Rusini oddajati patrijarhu, potem pa so razni vshodni patrijarhi skoraj leto za letom prihajali na Rusko pobirat denarja, da so mogli lažje živeti in svoje dolgove plačevati.

Ogniti so se hoteli Rusini temu hlapčevanju, zato so sedaj sklenili, da se bodo, kakor hitro bo mogoče, združili z Rimom. In sam škof Ciril Terlecki je pisal lvovskemu škofu, da je boljše živeti pod enim pastirjem, nego pod petimi ali šestimi in v miru in ljubezni ostati z Rimljani (Latinci), od katerih z božjo pomočjo pričakujejo varstva svojim cerkvam in boljšega reda.

Od sedaj se začne posvetovanja rusinskih škofov radi združenja. Da bi definitivno sklenili, kako se jim je vesti in kaj

storiti, se zberó l. 1590. v Brestu, mestu v Litvi. Tu se je postavilo na škofo vprašanje, hočejo li tudi v bodoče biti pokorni carigrajskemu patrijarhu in plačevati Jeremiji II. zahtevanih 10.000 gld. Zbrani škofje pa sklenejo se podvreči rimskemu papežu in sestavijo v ta namen naslednje pismo:

„V imenu božjem. Amen. Mi podpisani škofje izjavljamo, da je naša dolžnost skrbeti kakor za svoje dušno vzveličanje, tako tudi za dušno vzveličanje krščanskega ljudstva, čede in ovčic Kristusovih, ki so nam od Boga izročene, in jih pripeljati k edinosti in združenju. Zato hočemo z božjo pomočjo kot vrhovnega pastirja, pravega namestnika sv. Petra na rimskem sedežu, najsvetejšega papeža kot svojega pastirja in glavarja priznati in mu vedno podložni in pokorni biti, kajti mi spoznamo, da se bo zelo pomnožila čast božja v njegovi sveti cerkvi, in ker tega nočemo več imeti na vesti, smo sklenili se pokoriti najvišjemu očetu, rimskemu papežu. Pri tem pa zahtevamo, da se nam od strani sv. rimskega papeža obredi in vsa opravila, to je božja služba in ves cerkveni red, katerega smo se v naši sv. vshodni cerkvi že od nekdanj držali, pusti neizpremenje in nedotaknjen; in da nam presvitli kralj naše svobojšine po privilegijih ohrani in v člankih, katere mu bomo predložili, potrdi. Mi pa obljubimo, ako nam Nj. Svetost, rimski papež in Nj. Veličanstvo, naš milostni gospod in kralj, zagotovita in potrdita naše predprave, in se zavežemo s tem pismom, da bomo priznavali vrhovno vodstvo sv. Očeta in rimskega papeža. Ko to pred trojedinim Bogom izjavljamo, oddamo to pismo, katero smo lastnoročno podpisali in s svojimi pečati spremili, svojemu starejšemu bratu, čast. očetu Cirilu Terleckemu, eksarhu in škofu luckemu in ostroškemu. Dano v Brestu v letu Gospodovem 1590, dne 24. junija. Ciril Terlecki, po božji milosti škof lucki in ostroški l. r., Leoncij Pelczycki, škof pinski in turovski l. r., Gedeon Balaban, škof lvovski, hališki in kamenski v Podoliji l. r., Dionizij Zbirujski, škof helmski in belski l. r.“

To je bil prvi korak, katerega so storili rusinski škofje. In Ciril Terlecki, ki bi naj bil varih razkola, je postal najbolj goreči pospeševalec združenja. Do sedaj so se izrekli za unijo štirje škofje, med katerimi pa še pogrešamo metropolita Rahoza. Ta še se ni odrekal razkolu, ker je sploh bil zelo neodločen človek, potem pa je bil tudi odvisen od najmogočnejšega zaščitnika razkolnikov, rusinskega kneza Konstantina Ostroškega. Izjavo škofov, katero je Terlecki predložil poljskemu kralju Zigmundu III, je kralj z veseljem v sprejel in s posebnim odlokom od dne 18. marca 1592 zagotovil rusinskim škofom, ako prestopijo k rimski cerkvi, vse one pravice in predprave, katere so takrat uživali latinski škofje.

V tem času so dobili pristaši unije novega gorečega so-delavca. To je bil Hipacij Pocielj, ki je l. 1593. postal škof vla-

dimirski. Ta mož je bil zelo izobražen in je imel kot brestovski kastelan in poljski senator že prej veliko veljavo. Kmalu potem, ko je postal škof, je prejel od kneza Konstantina Ostroškega pismo, v katerem mu je knez razložil svoje misli o združenju in izrazil svoje želje ter stavil pogoje, pod katerimi naj bi se edino izvršila unija. Izjavil je tudi, da on le tedaj prestopi, ako to storé tudi v Moskvi in Carigradu. Zato naj bi šli poslanci k obema patrijarhoma, da bi se tako vsi povrnili h katoliški cerkvi. To pa je bilo takrat nemogoče; s tem je hotel knez le preprečiti unijo, dosegel pa ni ničesar.

Do sedaj so se škofje skrivoma posvetovali, sedaj pa očitno nastopijo z svojimi namerami. Škof Ciril Terlecki se prvi očitno izjavi za združenje z Rimom in sklene v sporazumljenju s Pocijem potovati v Rim, da bi se unija tako dognala. Ker pa ni imel denarja za potovanje, zato zastavi škofijsko posestvo Wodryadi za 2000 goldinarjev. Sedaj so se tudi še drugi škofje izrekli za unijo, med njimi metropolit Mihael Rahoza. Posvetovanje za posvetovanjem se je v ta namen vršilo. Škofje so Terleckemu naročili, naj se pritoži tudi v njih imenu pri kralju radi krivic, ki so se godile Rusinom. Ko so se pogovorili o načinu združenja, so v posebnem pismu, v takozvanem „decretum deliberationis“, izrazili svoje želje in pogoje, pod katerimi so pripravljeni se združiti z Rimom. Začne se to pismo takó le:

„Decretum deliberationis et conclusionis reverendissimorum dominorum Archiepiscopi et Episcoporum Ruthenorum de recipienda et suscipienda communione sanctae Romanae Ecclesiae, factum die secunda mensis Decembris anno Domini millesimo quingentesimo nonagesimo quarto“¹⁾

V priprostih pa lepih besedah navajajo tu vzroke, kateri so jih nagnili k temu koraku, namreč krive vere in propad cerkvenega življenja zavoljo tega, ker doslej niso živeli v edinosti z Latinci. In ker so spoznali veliko nevarnost za svojo cerkev v tem, ker morajo priznavati več poglavarjev, zato so sklenili živeti pod istim pastirjem vidne cerkve Božje

Sklenili pa so pismo z naslednjimi besedami:

„Ut autem majus incitamentum ad finiendum habeamus, quoque major a nobis cura et sollicitudo impendatur: scriptum praesens conficimus, quo sinceram promptamque voluntatem nostram ad amplectendam cum Ecclesia Romana unionem et consensum testamur. Et Deus omnipotens, largitor omnium bonorum auctorque ad concordiam sit dux et protector tam sancti negotii huius: cui uti corda nostra, ita et eam voluntatem praesenti scripto testantes, manu propria subscribimus: salvis tamen et in integrum observatis caerimoniis et ritibus cultus divini peragendi

¹⁾ Pismo (odlok), s katerim sklenejo prevzv. gg. nadškof in škofje rusinski se združiti s sv. rimsko cerkvijo, katero so sestavili dne 2. dec. 1594.

et sanctorum sacramentorum juxta consuetudinem ecclesiae orientalis, correctis tantummodo iis articulis, qui ipsam unionem impedirent, ut more antiquo fierent omnia, sicut olim, unione durante, fuerunt¹⁾)

Ta odlok so podpisali in nanj svoj pečat pritisnili metropolit Mihael, 6 škofov in en arhimandrit. Na podlagi tega odloka so se se yršila nadaljnja pogajanja.

Škofje so se sicer izrekli za unijo, pa pogojev še niso sestavili. Pogoji pa so bili verski in politiški, zato jih je bilo treba sestaviti in odposlati kralju in papeževemu poslancu. To nalogo so rusinski škofje naložili zopet Terleckemu. Ta je stopil v dogovor z latinskimi škofi in jim je razložil vse pogoje, pod katerimi se zedinijo z Rimom, in sicer so mu služila v podlago določila florentinskega cerkvenega zbora. Šel je zato v Varšavo, kjer se je zbrala latinska duhovščina, in tam so se zedinili o vseh točkah. Terlecki je potem zahteve Rusinov poslal v posebnem pismu papeževemu poslancu v Krakov z naslovom: „Articuli sive conditiones, quas nos Adamus Hipatius Pociy Vladimirensis et Cyrillus Luceorensis Vladicae nostro et confratrum nostrorum nomine a Catholica Romana Ecclesia, priusquam ad ipsius Unionem accedamus, requirimus“.

Na to pismo je 1. avg. 1595 odgovoril nuncij, da je prepričan, da bo sv. Oče vsem tem zahtevam z veseljem vgodil, isto upa tudi od kralja. Potem je Terlecki poslal še poljskemu kralju zahteve rusinskih škofov v posebnem pismu: „Articuli sive conditiones, quas a S. Regis Majestate confirmari petimus“. Kralj Zigmund III. je v dveh diplomah od 30. jul. in 2. avg. 1595 pritrdil Rusinom, ki so zahtevali, da morejo le Rusini postati cerkveni dostojanstveniki grško-rusinskega obreda. Obljubil jim je popolno varstvo nasproti razkolnikom ter jim zagotovil iste pravice, kakoršne so uživali latinski škofje. In še druge milosti in predprave in sploh popolnoma svoboden razvoj jim je obljubil, ako se povrnejo k materi cerkvi.

Med tem so rusinski škofje dne 12. junija 1595 obdržavali sinodo v Brestu, na kateri so sklenili poslati škofa Cirila Terleckega in Hipacija Pocija v svojem imenu in v imenu rusinskega ljudstva v Rim s prošnjo, naj bi papež vsprejel rusinski narod v

¹⁾ Da pa bomo lažje dognali združenje in se tudi z večjo skrbjo dela poprijeli, smo sestavili pričujoče pismo, s katerim izjavljamo, da smo v resnici voljni in pripravljene se združiti z rimsko cerkvijo. In vsemogočni Bog, darilec vseh dobrot in provzročitelj bodi nam k edinosti voditelj in zaščitnik te tako svete stvari, za katero smo iz srca uneti in pripravljene jo izvršiti, kar s svojim lastnoročnim podpisom v tem pismu potrjujemo: pa z željo, da se nam nedotaknjene ohranijo ceremonije in obredi bogočastja in sv. zakramentov po običaju vshodne cerkve in se le oni članki popravijo, ki bi združenje samoovirali, da se tako vrši vse po starem običaju, kakor se je vršilo nekdanj, ko smo še bili združeni z Rimom.

krilo sv. katoliške cerkve. Zajedno so sestavili pismo na sv. Očeta, katero naj bi omenjena škofa vzela s seboj. To pismo so podpisali vsi rusinski škofje. Tako so se sedaj vsi izrekli za unijo in so že težko pričakovali zaželjenega združenja. Hipacij Pocij pa se je med tem še pogajal s knezom Konstantinom Ostroškim, ki je zahteval novo sinodo, katere bi se lahko tudi lajiki vdeležili. Poljski kralj je v to privolil. Ko pa sta Terlecki in Pocij spoznala, da se knez le na videz poganja za unijo, sicer pa bi jo najrajši za-
brani, sta se takoj napotila v Rim.

Po sedemtedenskem težavnem potovanju sta došla dne 15. nov. 1595 v Rim, kjer ju je papež Klement VIII. z velikim veseljem vsprejel. Papež je privolil v vse njune zahteve, in ko so kardinali svoja posvetovanja končali, se je slovesni konzistorij določil na 23. dec., v katerem so bili potem Rusini slovesno vsprejeti v katoliško cerkev.

Tega znamenitega dne se je zbralo mnogo kardinalov, nadškofov, škofov in duhovnikov, zastopnikov različnih vlad, mnogo rimskih knezov ter poljskih in litavskih plemenitašev v konstantinski dvorani v Vatikanu. Ko je zavzel sv. Oče svoj prestol, sta mu rusinska poslanca Pocij in Terlecki poljubila nogo in mu izročila sinodalno pismo rusinskih škofov od dne 12. jun. 1595, katero je Evstah Wotowicz, latinski kanonik v Vilnu, prebral v rusinskem in latinskem jeziku. Na to sta oddala one članke, katere je papežev poslanec v Krakovu potrdil. Prebrali so se v obeh jezikih. Državni tajnik, kardinal Silvij Antoniani, je sedaj imel prisrčen nagovor na rusinske poslance, v katerem jih je iskreno pozdravljal in z navdušenimi besedami povdarjal njih junaško borbo za združenje s pravo cerkvijo. Na to sta izpovedala v svojem imenu in v imenu rusinskih škofov katoliško vero, prisegla na sv. evangelij in lastnoročno podpisala listino združenja, na kar ju je sv. Oče Klement VIII. z rusinskimi škofi, duhovniki in s celim rusinskim narodom vsprejel v edino, sveto, katoliško in apostolsko cerkev.

Potem pa je papež na rusinske poslance izpregovoril naslednje besede :

„Vesolja našega srca, ki nas danes navdaja radi vašega povrata h katoliški cerkvi, nam ni moči z besedami izraziti. Posebno zahvaljujemo nesmrtnega Boga, ki vas je po svojem svetem Duhu nagnil k temu, da ste se zatekli k sveti rimski cerkvi, k svoji materi in materi vseh vernikov, katera vam je naročje svoje ljubezni odprla in vas sedaj zopet sprejme. Mi torej pozdravljamo in vsprejmemo vas, vašega metropolita, vaše tovariše škofo in celi rusinski narod v odkritosrčnem veselju našega srca, ker smo popolnoma prepričani, da ste v resnici in iz notranjega nagiba od strani Boga, ki srca preiskuje, prišli k nam in vsprejeli katoliško vero. Spoznajte, bratje, milost božjo in ohranite si dar božjega wsmiljenja. Bodite pokorni tej svoji najljubeznivejši materi, katera

z gorečim hrepenenjem išče vašega dušnega zveličanja in nikakšnega zemeljskega plačila ne zahteva od vas. Bodite ponižni in ne postanite ošabni v svojem mišljenju, kajti Bog daje, kakor veste, ponižnim milost, prevzetnim pa se vstavlja. Tako je tudi izgubila pomilovanja vredna Grška, katere nesrečo zelo obžalujemo, radi svojega napuha luč resnice in vzdihuje pod najkrutejšim jarmom hlapčevskega ponižanja. Častite torej ponižnost in ostanite zvesti katoliški cerkvi. Mi bodemo vedno skrbeli za vašo korist, kolikor bodemo mogli z božjo pomočjo, in podelimo vam, ki ste navzoči, kakor tudi vašim odsotnim bratom apostolski blagoslov.“

Tako se je slovesno izvršilo združenje rusinske cerkve z Rimom in sicer na podlagi občnega cerkvenega zbora florentinskega. Papež je Rusinom potrdil vse njihove dosedanje pravice, svoboščine in predpravice ter bogoslužene obrede, v kolikor niso nasprotovali katoliškim naukom. Čin združenja je še isti dan ovekovečil papež Klement VIII. v buli „Magnus Domminus et laudabilis“, v kateri je opisana zgodovina tega združenja z vsemi dotičnimi slovesnostmi. Dne 7. febr. 1596 je poslal papež rusinskim škofom breve „Benedictus sit Pastor ille bonus“, v katerem opozarja metropolita, naj skliče sinodo, na katerej še ostali škofje izpovejo svojo vero. Zajedno mu naznanja, da je privolil v vse njihove zahteve. Tudi poljskemu kralju je pisal proseč ga varstva za združene Rusine.

Dne 23. febr. 1596 je izdal papež bulo „Decet Romanum Pontificem“, v kateri je potrdil metropolitovo staro oblast in mu zajedno dovolil, da sme vse svoje podložne škofe, kakor hitro so bili kot taki imenovani, v imenu apostolskega sedeža potrditi in vmestiti v njihovo službo. Gledé na metropolita pa je določil, da mora pravilno izvoljeni metropolit po papeževem poslancu prositi apostolski sedež za potrditev, vmeščenje in posvečenje.

Delo združenja, v katerega spomin je dal papež kovati posebne spominske svetinje, je bilo v Rimu dokončano. Vsa srečna in vesela sta zapustila Terlecki in Pocij koncem meseca februarja 1596 večno mesto Rim. Zroč v bodočnost se nista strašila nadaljnega dela. Njuna prva naloga je bila, da se skliče sinoda pod predsedstvom metropolitovim, kar se je tudi zgodilo.

Ko sta bila Terlecki in Pocij v Rimu, so v domovini vstajali sovražniki unije, njim na čelu knez Konstantin Ostroški, ki je v posebnem manifestu vspeodbujal duhovščino in ljudstvo k boju proti uniji. Njegovo prizadevanje ni bilo brezuspešno. Sam metropolit je 12. avg. in 28. sept. 1595. izjavil v pismih na kneza, da ne misli na združenje, vendar je kmalu zopet popustil to misel. Pač pa sta že pred sklenjeno unijo odpadla lvovski škof Gedeon Balaban in premiselski škof Mihael Kopestynski.

V spomladi l. 1596. je sklical kralj Zigmund III. deželni zbor, na katerem se je rusinsko plemstvo, njemu na čelu knez Konstantin Ostroški, odločno izreklo proti uniji. Kralj je bil sedaj

nekoliko v zadregi, vendar ni dolgo pomišljal, temveč se je takoj odločil za brambo unije. Žal, da ga v tem latinski škofje in plemenitaši niso mnogo podpirali in vsled tega so morali združeni Rusini veliko pretrpeti od svojih razkolnih bratov. Kralj je v posebnem manifestu od 29. maja 1596 naznanil svojim podložnikom sklenjeno združenje, v katerem povdarja, da je Rim pustil Rusinom vse stare pravice in obrede.

Sedaj je metropolit sklical sinodo na 6. oktobra 1596 v Brest, na kateri naj bi se unija razglasila. Prišli so v Brest tudi mnogoštevilni nasprotniki, plemstvo in škofa Balaban in Kopestynski. Na čelu nasprotnikom je stal knez Konstantin. Pa tudi združencev je mnogo prišlo: razun metropolita in pet škofov mnogo duhovščine. Zastopan je bil po odposlancih tudi apostolski sedež in poljski kralj. Navzoč je bil tudi goreči pospeševalec unije, jezuit Skarga. Nasprotniki so po knezu Konstantinu stavili čvetero pogojev gledé na unijo, ki pa so bili očitno nasprotni vsaki uniji. Obdržavali so tudi svojo sinodo in povabili na njo metropolita. Ko pa ta ni prišel, so mu pokorščino odrekli in svoje zahteve hitro razširili po deželi. Stranki se niste mogli zjediniti in tudi ni bilo več upanja za to. Zategadelj pa so združeni 8. oktobra obdržavali svojo sinodo v Brestu v stolni cerkvi sv. Nikolaja. Poslovesni zahvalni božji službi je nadškof polocki, Hermogen, prečital papeževo bulo o zjedinenju. Slovesnost se je sklenila z zahvalno pesnijo; na to pa so šli zborovalci v latinsko cerkev, kjer so zapeli „Te Deum laudamus“. Naslednji dan je bila zopet v rusinski stolnici zahvalna božja služba, pri kateri je slavni pridigar P. Skarga govoril o „edinosti cerkve Božje“.

To je nasprotnike zelo razkačilo, zato so odpadli od škofov, in metropolit Rahoza je izobčil iz cerkve oba odpadla škofa in mnogo drugih nasprotnikov izmed duhovščine ter je v posebnem sinodalnem pismu razglasil združenje rusinske cerkve z Rimom v celi svoji metropoliji.

Tako je bilo, pravi Peleš, sedanji rusinski škof v Premislu, veliko delo z božjo pomočjo dovršeno. Po dolgih žalostnih letih je del rusinskega naroda zapustil pot zmote. Žalostni položaj, v katerem je zdihovala rusinska cerkev, je opominjal nje plemenitejše sinove in sklenili so povrniti se k veri svojih očetov, k oni veri, katera je storila rusko cerkev pod svetim ravnoapostolskim Vladimirom in njegovim modrim sinom in naslednikom Jaroslavom I. veliko in slavno, k oni veri, katero je prvi ruski metropolit, Michael I, oznanjeval. Povrnili so se k skali vere, kakor se je izrazil Silvij Antoniani, na katero je Kristus Gospod sezidal svojo cerkev, k sveti gori, na kateri bivati se je dopadlo Gospodu, k materi in učiteljici vseh cerkva, k sv. katoliški cerkvi. Sklenili so zmoto odložiti, da vidijo luč, sklenili za edinostjo in mirom težiti, da se izpolni beseda Gospodova: „In bo en hlev in en pastir“.

Združenje rusinske cerkve z Rimom l. 1595. je prevažen dogodek v zgodovini sv. katoliške cerkve. Ako kedaj, takrat se je smel resnično radovati ves katoliški svet. Odkar je vshod odpadel od Rima in odkar so se začela pogajanja rimskih papežev z razkoluiki radi provrata v katoliško cerkev, je rusinska unija prva vesela prikazen, to pa zategadelj, ker še dandanes obstoji. Lokavi in verolomni Grki, provzročitelji nesrečnega razkola, so se dvakrat povrnili k materi cerkvi in sicer na lijonskem cerkvenem zboru l. 1274. in na florentinskem l. 1438. Pa za kako dolgo? Čez nekaj let so zopet odpadli in še do današnjega dne se trdovratno držé razkola.

In Rusi, prav za prav Malorusi ali Rusini, so se že l. 1438. z veseljem združili z Rimom. Sicer ta unija ni bila stalna, kar je zakrivila moskovska vlada, vendar ni preteklo več 200 let, ko se je ta unija obnovila in stalno vtrdila med ruskim prebivalstvom pod poljsko vlado. Obsegala pa je naslednje škofije: Vladimir, Luck, Polock, Helm, Turov in Kijev. V začetku sta bila sicer premiselski in Ivovski škof pristopila k uniji, toda sta kmalu zopet odpadla, tako da je še ruski del današnje Galicije in Vladimirije ostal nadalje v razkolu. Se le l. 1692. se je pridružila premiselska škofija uniji in l. 1700. tudi Ivovska.

Kar je goreči škof Terlecki začel in s pomočjo odločnega škofa Pociēja srečno dokončal v korist rusinskemu narodu, to je po smrti Terleckega isti Pociěj skušal vtrditi. Pociěj je postal po smrti Rahoze kijevski metropolit in zajedno unet zagovornik, branilec in vtrjevalec unije. On in njegov naslednik, Velamin Rutski, sta uniji zagotovila obstanek, za karero je l. 1623. sv. Jozafat Kuncevič, nadškof polocki, svojo kri preli.

Pa uniji ni nikedar manjkalo sovražnikov; zato so že skrbeli razkolni bratje in pa ruski carji, pod katerih oblast je prišla po tretji delitvi Poljske (1795) večina Rusinov. Začela so se kruta preganjanja unijatov od strani carskih oblastij. L. 1795 je carica Katarina II. zatrla vse unijatske škofije na Ruskem, a car Pavel I. je l. 1798. obnovil škofijo brestovsko, lucko in polocko. Car Aleksander I. je obnovil l. 1806. kijevsko metropolitno dostojanstvo, toda car Nikolaj I. je vse to zopet podrl in vstanovil litavsko in belorusko unijatsko škofijo. Pa že l. 1839 so odpadli škofje Siemaško, Lusinski in Anton ter svoje škofije z ljudstvom vred izdali razkolu. Ostala je še edina škofija helmska, a tudi to je zadela žalostna vsoda. L. 1875. jo je kot zadnjo unijatsko škofijo na Ruskem zatrl car Aleksander II. Tako je bilo sčasoma 12 milijonov katoliških Rusinov odtrganih Rimu in s silo izročeni razkolu.

Pod rusko vlado niso našli katoliški Rusini varnega zavetja, pač pa so ga našli pod avstrijsko. Tu se je ohranila unija čvrsta do dandanes. Ko je propadla kijevska metropola, je papež Pij VII. l. 1808. obnovil staro hališko metropolo in Lvov je postal sedež

novega rusinskega metropolita. Drugega Lvovskega metropolita, Mihaela Levickega, je papež Pij IX. l. 1856. imenoval za kardinala sv. rimske cerkve. L. 1885. se je ustanovila v Galiciji tretja grško-katoliška škofija v Stanislavovu. Pa unija rusinska ne obsega samo Galicije, temveč ima tudi na Ogerskem svoje pristaše, ki so se v istem času kot bratje v Galiciji povrnili k materi cerkvi. Na Ogerskem biva do pol milijona katoliških Rusinov in za te obstojiti dve škofiji, v Munkaču in v Priašovu (Eperies); ena grško-katoliška škofija pa je celó v bližnji Hrvaški, namreč križevska. Potemtakem obsega grško-rusinski obred 6 škofij z blizu 4 mil. vernikov.

Preteklo leto so naši bratje Rusini v Galiciji slovesno obhajali tristoletnico združenja rusinske cerkve z Rimom. Ob tej priliki so izdali rusinski rodoljubi vseh stanov in strank znamenit poziv na narod, da bi dostojno proslavili ta jubilej, v katerem so zajedno označili velikanski pomen unije za svoj narod v verskem, narodnem in kulturnem oziru. Navajajoč, koliko je storil Rim za Rusine, pravijo¹⁾: „Polnemu in enotnemu prizadevanju sv. apostolske stolice in svitlih avstrijskih vladarjev v korist naše cerkve in našega naroda se nam je Rusinom zahvaliti za vse naše dobro, hvaležni smo mu, da smo ohranili svojo vero, svoj obred in svojo rusko cerkev in pod njenim varstvom svoje zgodovinsko sporočilo, svojo narodnost in svoj jezik, skratka vse glavne pogoje, kateri so vsakemu narodu potrebni za politiško bivanje, in ti pogoji ne samo našega naroda ne ohranjujejo in mu ne dadó poginiti, temveč ga bodré, da se tem živahneje, marljiveje in vspešneje poganja za vgodno versko-nravstveno in prosvetno svoje stanje.“

Znamenita je tudi njih naslednja izjava: „Mi smelo in javno priznamo ono neovržno resnico, da se brez katoliške vere, brez zveste vdanosti rusko-katoliški cerkvi in obredu ne bi moglo niti misliti na tak razvoj našega naroda v versko-nravstvenem, duševnem in prosvetnem oziru, da sta naš narod in naša cerkev dva nerazdružna zaveznika, katera se medsobno podpirata v svojem procvitu in okrepljenju, da tako, kakor narodno individualnost Poljakov čuva katoliška cerkev z latinskim obredom, tudi rusko narodno individualnost more ohraniti katoliška cerkev z vshodnim obredom t. j. unija.“

Te besede dovolj označujejo velikí pomen unije za rusinski narod.

Da bi se primerno zahvalili apostolskemu sedežu za njegovo očetovsko skrb in varstvo tekom 300 let, so meseca oktobra lanskega leta Rusini v obilnem številu romali v Rim, njim na čelu metropolit Sembratovič in njegova podložna škofa. Leon XIII jih je seveda z velikim veseljem sprejel in jih blagoslavljal. Svojo

¹⁾ „Vaterland“, 1895 od 2. aprila: Das Jubiläum der Union von Brzesc. — „Katolički list“, 1896, 2. broj: Grško-katolički kardinal.

ljubezen do združenih Rusinov pa je najlepše pokazal z dvema pomenljivima činoma. Vstanovil je v Rimu samostalen rusinski kolegij za 40 bogoslovcev in dne 29. nov. 1895 je v tajnem konzistoriju podelil njihovemu metropolitu Sembratoviču visoko kardinalska čast. To sta v resnici zopet dva sijajna dokaza Leonove posebne ljubezni do Slovanov. Veselega in hvaležnega srca so se zato v preteklem letu ozirali vsi Rusini v Rim k svojemu očetu in dostojno slavili njegovo ljubezen in požrtvovalnost nasproti svojemu narodu.

Katoliški Rusi so velevažen činitelj na razkolnem vshodu Evrope. To dobre vé ceniti tudi papež Leon XIII. Od tod le se more najlažje razširiti unija i med Ruse v velikem carstvu. Zato je že papež Urban VIII. (1623-1644) rekel enkrat: „O mei Rutheni, per vos ego Orientem convertendum spero.“ Daj Bog, da že skoro pade stanje, ki loči brate po rodu in krvi, daj Bog, da že skoro objame celi veliki in mogočni ruski narod najboljša mati sv. katoliška cerkev!

Ciriljev.

O novejšem hrvatskem leposlovju,

Mirko Bogović.

Ustaj, ustaj, mili rode,
I duboki san otresi,
Da te viek i pravda vode
Tam' gdje vječna luč se kriesi,
Gdje jo narodâ sveti hram,
Prazno je tvoje mjesto tam.

Tako začne zbirka pesmi pod naslovom: „Domorodni glasi.“ s katero je nedavno umrlí pesnik, dramatik in pisatelj po-vesti: Mirko Bogović v zmešanem letu 1848 vzbujal narodno zavest, branil njegove pravice, ter opozarjal na krasoto svoje domačije. Pridemo li v beli in dični Zagreb, vredno si je ogledati njegovo krasno skupno pokopališče „Mirogoj“. Mej mnogimi prav umetnimi spomeniki se najbolj odlikujejo arkade, posebno tista, ki hrani ostanke slavnih Ilircev — buditeljev svojega naroda in zaslužnih mož za njegovo prosveto in napredek. Ta arkada se sedaj imenuje: „ilirski paviljon“. V tem paviljonu počivajo tudi telesni ostanke slavnega moža Mirka Bogovića. Ker je njegovo življenje večini čitateljev našega lista neznano, vsled tega podajemo najprej nekoliko čitice iz njegovega življenja in književnega delovanja.

Pokojni pesnik se je rodil v Varaždinu dne 2. svečana l. 1816, kjer je dovršil gimnazijo. Po teh naukih si je izbral vojaški stan. Ko mu pa ta ni vgajal, se je posvetil učenju državnega prava. Dokončavši te študije se je več let pečal z odvetniško službo v Zagrebu, kjer je veliko deloval in tudi storil za probujenje svojega naroda. Dvakrat je bil deželni poslanec, po tem veliki župan zagrebški in do l. 1875 je bil svetovalec hrvatskega ministerstva v Budapešti. V tem letu je stopil v pokoj.

Bogović je mnogo pretrpel v svojem življenju, zlasti zadnja leta zaradi bolezni, da, poslednjih deset let je bil pravi trpin, ker ni mogel nikoli iz postelje. Akoravno pa v tem času ni bil za nobeno telesno delo, vendar ni prenehal delovati za svoj rod. Pisal je namreč kratke pesmi in pregovore v pesniški obliki znane pod imenom „Strjelice“. Umrl je dne 4. majnika l. 1893.

Književno delovanje M. Bogovića obsega največ pesmi, tri dramske proizvode (tragedije), povesti in nekoliko drugih spisov, ki so pa večinoma nedovršeni. V času narodnega probujenja je vrejeval leposlovni list „Neven“. Kot urednik je nevstrahno branil pravice svojega naroda proti takratni vladi, kar mu je nakopalo sovraštvo in celo dveletno ječo.

Kakšen duh veje v njegovih spisih, razodeva zadosti njegovo življenje. Ker je začel s književnim delovanjem se pečati še le v poznejši dobi in ker je ravno v tej dobi največ trpel zaradi bolezni, je jasno, da se tudi v spisih tistega časa razodeva njegovo žalostno stanje. Skoraj v vseh proizvodih zapazimo nekako otožnost; vse vsebine — ne samo dramskih del — tragedij, temveč tudi posvetij in pesmij, pričajo, da jih je izbiral in pisal mož trpljenja in britkosti. Nekatero krajše pesmi in pregovori, spisani v bolezni, so kar obupni in pesimistični.

Po vrednosti so najboljši dramski spisi. Seveda s Pre-radovićem ali s Šenoo Bogovića ne moremo primerjati, vendar tudi v njegovih spisih najdemo marsikatero zruce koristno za sedanje in poznejše čase, akoravno je njih večina namenjena samo njegovi dobi. — Vsa važnija Bogovićevo dela je izdala zaslužna „Matica Hrvatska“ v treh zvezkih „Mirko Bogović: Pjesnička djela“. Posebej so izdane l. 1894. njegove „Posmrtno pjesme“.

Splošno — o vseh spisih — omenjamo to le: Dasiravno napolnjujejo čitatelja z nekako otožnostjo, pri vsem tem so mnogi prav podučni kakor tudi koristni za versko in družinsko življenje. Vsega pa ne more nihče odobravati ali opravičevati, če tudi najde važen vzrok opravičenja v njegovi bolezni. Saj sam pravi v zbirki pregovorov: „Epigrami“ (Posmrtno pjesme str. 268.):

Svi nam pisci baš ne vriede,
Da ih čitaš — več se sjeti;
Da se bome i ne jede
Svaka ptica, koja leti.

Res je, da je pesnik za časa dolgotrajne bolezni iskal tolažbe v izdelovanju pesmij, da je v nje izlival svoja duševna čutila, in v njih lajšal svoje bridkosti in da zaradi tega veljajo v prvi vrsti samo o njem; — nekatere sicer veljajo sploh o slabotnem in trpečem človeštvu; vendar menimo in trdimo, da vse pesmi in povesti niso za občinstvo, ker nimajo splošne vrednosti. O tem se bomo prepričali, ako se ozremo na posameznosti. V naslednjih vrsticah bomo toraj navedli nauke vredne posnemanja, ki vzbujajo vsakemu čitatelju: resno premišljevanje o našem poslednjem namenu, ki ga nagibajo, da tudi deluje za ta namen, in ki mu podajejo razna sredstva v dosego srečnega — časnega in večnega življenja. Po tem pa bomo razkrili nekatere napake ali tudi kriva načela, katerih je sicer poln svet, toda v leposlovju niso na pravem mestu, posebno pa ne, ako se priporočajo kot dobro.

Glede namena tega kratkega ocenjevanja omenjamo in ponavljamo to, kar smo izrazili v prejšnjem zvezku o Šenoi. Ne namerjamo kaliti časti spoštovanja čislane pesnika, temuč opozoriti mlajše pisatelje — seveda tiste, ki si dajo kaj dopovedati — kaj smejo v leposlovju posnemati in česa se jim je ogibati, da bodo s svojim pesniškim ali pisateljskim darom zares koristili narodu.

Začnemo z dramatičnimi spisi — s tragedijami, osnovanimi na domačih zgodovinskih podatkih, ker so najlepši in najjasniši dokaz Bogovičevih nazorov. Vse tri drame so zares pretresljive, vendar polne blagih čustev, lepih naukov, krepostnih zgledov, ako izznamemo nekatere okorne stavke, katere bi lahko pogrešali.

V zglede verskega prepričanja pesnikovega, katero se odseva v tej vrsti spisov, navajamo poglavitniše stavke.

O Božji vsegavednosti piše:

*Bog u ponoć isto tako vidi
Ljudska srca kano i u podne,
Dobra djela bit će mu povoljna
Usred tavisne noći, gdje je zemlja
Noćnom svojom koprenom zastarta,
Te će zasjat uz stolicu njeg' vu
Kano krila njeg' vih kerubina;
A zla djela — usried bielo dana
Jesu pred njim tavisna crna slova
Te ih vidi, kan' da knjigu štije*

*Radost, žalost — zatim smrt i život,
To su na tom svijetu viek susjedi,
A čovjek bi stoput bolji bio,
Da ih uvijek ima pred očima.*

(Svez. III. 94).

V vsaki nesreči ali nadlogi moramo zaupati v Božjo ljubezen in vsmiljenje in od Njega pričakovati pomoči, to pesnik večkrat povdarja (dasiravno sam ni imel vselej tega zaupanja), posebno jasno v tragediji „Matija Gubec“. Na vprašanje:

Tko će biti po sad majkom, tko li
Zaštitnicom težko stradajućih?

Odgovarja :

*Onaj, Stano, koj vladajuć svietom
Na vidjelo sva iznosi djela,
Te zla kazni nagradjuje dobra
Prije ili poslie . . . Onaj, koj' je
Blagi otac slabog crva i mrava
A kamo li umnoga čovjeka,
Najbližega stvora svom priestolu :
Bog vsemožni bit će štit najjači
Pravednika a i nevoljnika.*

(I. str. 70).

Sploh ta tragedija je prav podobna povesti A. Šenoa: „Seljačka buna“. Verski značaj se v tej drami še lepše razodeva, kakor pa v imenovanem Šenoinem romanu. Kmet Matija Gubec je opisan kot zgled in vzor krščanskega moža, dobrega očeta in gospodarja, kakor tudi nevstrašnega in pravega rodoljuba. V največjih težavah in krivicah — ko so vsi drugi kmetje tako rekoč že obupali vsled preganjanja in okrutnega gospodovanja Takijevega — jedini Gubec ni zgubil poguma, temveč je še druge navduševal in tolažil s zaupanjem v Božjo ljubezen in pravičnost.

*Bit će nam u pomoć
Bog pravedni prot' nepravednikom,
Izmedj kojih glavnog — ko što čujem —
Kneza naime Taha, na smrt bolna,
Jur se možnim svojim prstom taknu
Očevidno.*

Gregorić :

Doć će isto tako,
Ja ne sumnjam, red još i na druge.

Pozebec :

Hoće, bogme, inače bi moro
Svisnust čovjek.

Pasanec :

Il bi moro sumnjat
O Božijoj pravdi.

Gubec :

Nemoj tako !
Bog što čini, vazda dobro čini,
 Makar kako.

(I. str. 113).

Ločitev M. Gubca od svojih domačih, prijateljev in znancev, pred smrtjo je najbolj pretresljiv prizor, ob enem pa tudi najlepši zgled krščanske ljubezni, ki ukazuje odpustiti tudi najhujšim nasprotnikom in sovražnikom. Vzгляд: ločitev pred smrtjo od prelube hčerke opisuje :

Stana :

Jao mene, ti da mi sad umreš ?
 Ne, ne, očče !

Gubec :

Umiri se, Stano,
 Te mi budi postojana čerka
 Kao što si dosad uvijek bila
 Pa pomisli, da je svaki čovjek
 Zato rođen, da jedanput umre.

Stana :

Jeste, ali tako, prije reda.

Gubec :

Što ćeš ? Red taj došo je na mene
 Uprav sada, *a mogo je doći*
 Isto tako prije ili poslie.
 Svi smo ljudi u božijoj ruci.

(Ibid. 126).

S to dramo zasluži Bogović — z verskega stališča — častno ime, četudi ni povsem pravilno izpeljana po dramatičnih pravilih. Takih dramatičnih proizvodov v hrvatskem slovstvu v današnjem času pogrešamo. Večina njih se valja v poltni ljubezni, sklep je seveda tragičen : vmor ali samomor. Glavna oseba je navadno najhudobniša, vdana vsem strastem, pripravljena za vse hudobije i. t. d.

Kakor dramo „Matija Gubec“, tako tudi drugi dve prešinjava verski duh. V tragediji : „Stjepan poslednji kralj bosanski“ opozarja večkrat na minljivost sveta, njegove slave in časti :

Oj liepa si, liepa, Bosno moja!
 Ti kolievko bana i kraljeva
 Različitih, dobrih kano i zlih.
 Sjećam ih se redom, -- medju njima
 I mojijeh bješe pradjedova
 Iz plemena Kristić — Ostojića.
Svi ti biše — al' ih nema više,
 Vinuše se dobri preko zemlje,
 Kano jasne zvezde preko neba,
 A zli kano crne oblačine,
 Zastirući slavice prijašnjijeh,
Dok nestane i jednih i drugih
 Evo to je obći udes ljudski,
Bio slavan kralj il' rob neznani
Bio ko duša dobar ili pako
Zao ko djavo, mudar ili ludjak,
Bio bogat, il' siromah jadan
Naj poslie se ipak sve to stječe
I dovrši — u grudici zemlje . . .
Poč' ću i ja, kud su drugi pošli
Prije mene, jer i ja sam čorjek
Samo umrli

To so besede mogočnega kralja, ki je imel v obilnosti blaga, ki je užival največo čast in spoštovanje zemeljsko.

Mirna in čista vest je največe blago za vsacega človeka na tem svetu, nasproti pa vest omadežana s hudobijami in pregrehami je zanj največe hudo, ker mu nikoli in nikjer ne da pokoja. Tudi to resnico pesnik večkrat v tej drami pred oči postavlja čitatelju. N. pr.:

Idem

I ja, makar sa štapom u ruci,
 Idem u sviet, sam, nemoćan starac,
 Al' svejedno, tako mora biti!
 Radivojev sluga nisam više,
Niti hoću za vas sciet da budem,
Nek me prati kiša, grom i bura,
Ne bojim se, dok je sarjest čista,
A Bog možnom svojom rukom scigdje
Dobrog štiti, a zloga progoni
I dostiže, prije ili poslie.

(Ibid. str. 189).

Primeri tudi str. 267 etc. Splošno ta tragedija, o kateri je govor, kaže čitatelju, kam pripelje slavohlepnost in hudobija človeka. Akoravno doseže svoj časni namen, akoravno se mu

spolnijo vse srčne želje tega sveta, vendar ni nikoli srečen, nikoli zadovoljen, ker mu hudobije, s katerih pomočjo je dosegel svoj namen, ne izginejo iz spomina.

Slednjič moramo omeniti še neko posebnost, katero zapazimo v Bogovičevih dramah. Ta je, da verske vgovore, katere pogostoma vpleta, ali pa tudi govorjenja, ki so navadna mej slabimi kristijani, prav jasno in natančno pobija v glavnih osebah drame. V tragideji: „Matija Gubec“ ima to vlogo njen glavni junak Gubec; v „Frankopan“, sam knez Frankopan; v „Stjepan etc.“ pa starček Vlatko. Iz te tragedije samo en zgled. Kraljica Katarina, žalujoč za svojim možem Tomažem, katerega sta vmorila lastni brat in sin, govori proti Božji pravičnosti in previdnosti:

*Pa zar Bog to zna i vidi? — Ne, ne!
Jer da zna i vidi čin taj strašan,
Morao bi krivce žarkim gromom
Iz vedroga neba ošinuti,
Il' bi moro razdrpiti zemlju,
Da proguta klete ubojice,
Moro bi se — prosti Bože! — zatim
Stidjet prvog stvora svog — čovjeka.
Gdje 'e tu pravda božja, o kojoj se
Bunca wiek, gdje je, oče, kaži?
Zar ti misliš, da na svietu jošte
Kakve pravde ima Ah nema je
Nema pravde nigdje, niti okraj,
Pa se bojim, da 'e ni onkraj nema.*

Starček Vlatko jo takoj zavrne:

*Ne vrijedjaj, o kraljice, Boga
Takvim riečma, već se u njegov' uzdaj,
Nek njegova bude volja! — Mi smo!
Kratkovidni samo i biedni ljudi,
Te ne znamo, što iza zastora
Budućnosti tarne koga čeka,
Al' to ipak znamo, da imade
Pravde vječne, koja uvijek bdije;
Bog baš svake subote ne plaća,
Al' u svoje vrijeme ipak scakom,
Što zasluži, izplati sigurno.*

(I. 196—197).

Vse te navedene lastnosti Bogovičeve nam kažejo njegove dobre nazore in pravo krščansko prepričanje. Vsled tega vsa tri dramatična dela lahko služijo v zgled mlajšim pisateljem ali pesnikom. Kar se ne strinja s temi nazori, navedemo pozneje.

Kakšne so pa povesti pokojnega Bogovića? Dogodbe, vzete iz domače zgodovine, so (razven ene ali dveh) prav otožne, pretresljive, kakor v dramah; toda čitatelja ne bodo blažile, ne bodo mu vzbujale blagih čutil, dasiravno so deloma podučne in pisane iz namena, da bi narod bolj ljubil svojo domačijo. Zakaj s hudobijami se ne more nihče navduševati, ali nagibati k ljubezni kakšnega predmeta tako, kakor z lepim zgledom ali s čednostjo. Če bi bil toraj pesnik v obliki povesti opisal vesele dogodke svoje domovine, bi mnogo več dosegel z svojimi povestmi, posebno ker je njegov način opisovanja močno mikaven, zanimiv in prav podoben Senoinemu. Sicer radi pritrđimo mnenju nekaterih, da povesti M. Bogovića hranijo v sebi lepe nauke, da pisatelj, opisujoč naravo ali druge navadne in vsakdanje dogodke človeškega življenja, vzbuja vzvišena verska čustva, opozarja na namen našega tukajšnjega življenja i. t. d., toda to so le kapljice v morju grozovitnih prizorov, napačnih načel in največih hudobij. Sploh pa je znano, da strastne čitatelje povesti ne zanimajo obširni nauki, katere pisatelj vpleta, ali jih pa tudi ne bero, vsled tega jim tudi ne koristijo. Posamezne lepote, ki se razodevajo v povestih, ne bomo naštevali, o krivih nazorih spregovorimo pozneje.

Slednjič je Bogović tudi pesnik, in sicer lirik in didaktik. Epičnih pesmij ni mogel dovršiti zaradi bolezni. Epos „Grabancijaš djak“ ni dovršen „umotvor“, kar je pa mnogo boljše, ker nima posebne vrednosti, pač pa zadosti pesimističnih nazorov. Druge pesmi so spodbudljive in podučne, razven nekaterih preveč realističnih ali tudi pesimističnih. Posebnost v pesmih je še ta, da se pesnik pogostoma poslužuje sarkazma in ironije v odkrivanju in pobijanju navadnih človeških napak.

Najlepše Bogovićeve pesmi so rodoljubne — polne ljubezni do domovine in naroda. V zgled najlepšo pesem: „Uvjet spasenja“ (III. 181):

*Ni j' spasenja bez požrtvovanja!
Žrtva tekar svaku stvar posveti,
Jsukrstu cio sviet se klanja,
Što j' na krstu za sviet znao umrieti.*

Mnogo i tebe, moj narode, čeka,
Mnogi od trnja vieuac izpleteni,
Mnogi kalež jada mjesto lieka
Il' vodice hladne, vjeruj meni!

*Al' ti trpi, pak ćeš k cilju doći,
Kog bez žrtva nikad stigo nebi,
Samo napried! Bog će ti pomoći,
Da dan Slave zasja kroz krst tebi.*

Krasne so nadalje pesmi: „Neznani grob“, večina izmej zbirke: „Posvetnice“, „Epigram“ in „Strjelice“, ki niso drugoga kakor pregovori v pesniški obliki. N. pr.

Da se *može časom vina*
Usrečiti domovina,
 To bi bila *uz zvek čaša*
 Najsretnija — *uprav naša.*

(Str. 68.)

I dandanas, kako vele,
 Svatko *nešto obožava:*
 Osla, vola, orla, lava
 Najviše ih *zlatno tele.*

(Str. 94.)

Kad *poštenjak* umre, kažu:
 Bješe čovjek *pošten, vriedan;*
 Te u hvali svi se *slažu,*
 Nu *ne sledi ga nijedan.*

(Str. 107.)

Najljepša *je samovlada,*
 Kada *čovjek sve* napasti
 I sve svoje hude *strasti*
 Čvrstom voljom *sam* nadvlada.

(Str. 151.)

Tako jezgrovitih in podučnih pesmic je še mnogo, ki bi obsegale cel zvezek, če bi hoteli vse navesti. Takšne zbirke pesmi so prav koristne za ljudstvo, ker so kratke — zato se lože zapomnijo — pa tudi podučne.

Po tem, kar smo dosedaj omenili, bi sodil čitatelj, da je M. Bogović res vzor pesnika; vendar moramo reči, da ni vse — kar je zapisala njegova roka in kar so drugi zbrali, pa ne izbrali — hvale vredno ali pa posnemanja. Vsled tega še nekoliko vrstic o napakah in krivih nazorih, ki otemnjujejo lepoto in vzvišenost nekaterih Bogovičevih spisov.

Najgrozniša povest je: „Grad Gotalovec“. Vsebina je grešna ljubezen mej svakom in svakinjo takoj po poroki. Sklep je vmor lastnega brata in samomor.

Da tudi Bogović strastno in obširno opisuje in proslavlja spolno ljubezen, večkrat nasprotno vsem postavam, ni skoraj treba omenjati, ker je navadna lastnost večine hrvatskih pisateljev povesti ali dram. V zgled str. 160, zvez. II.:

„Sto me pitaš, Ivane, kad znaš, reče šapčuci Janica, ali joj daljne rieč zape u grlu, jer s *magnetičkom* *nekom silom* *pritegnuta,* primakoše se jur usta Ivanova k njezinim koralnim usnam *Prvi blaženi i čisti cjelov* *sdruži duše* *zaljubljenika* — za uviek Trag sunašca zapadnoga obasja u onaj čas žarom svojim liepi taj

par, kao da ga hoće posvetiti i zasvjedočiti mu savez mladjahne ljubavi.“ Isto str. 84: „Oboje (namreč svak in svakinja) zašute za tim . . . Srca im ne mogahu više odoljeti scemožnoj sili čuvstva, koje ih svlada posve Gjuro povuče Jelicu u svoje naručje. — Usta se njihova sastanu kao dva plama, kad se sretno i ujedno sklope. Druga blažena i tiha stanka nastane, gdje neba i zemlje tako rekav nestade izpred vida njih, koji se ljube.“

Ravno to najdemo v nekaterih pesmih. N. pr.

*Angjeli ste nama žene,
Što nas, usred strasti vira
Jur bez spasa izgubljene
Uzdržite palmom mira.
A kroz ljubav vašu, mile,
Pružate nam ruže s nebi
I krotite divlje sile.
Tko vas dakle ljubio nebi?
Tko ljubavi sladkog čara
Ne poznaje — vas ne ljubi —
Onaj samo sebe vara,
Jer najljepši criet izgubi.*

(III. str. 144).

Ali pa :

*Jer za mene nema večé
Na tom svijetu, vjeruj, sreće,
Nego blago tvoje lice
Uviek gledat mǎ kraljice!
Ti si angjeo moj ljuveni,
Ti jedina raj žudjeni i. t. d.*

(III. str. 155).

Primeri tudi str. 157, 159 itd. Posmrt. pjes. str. 30 itd.

Dokazi tega so tudi v dramah. V tragediji „Matija Gubec“ na str. 19 beremo :

*Mila kito, ti si meni zalog,
Da će biti — čija si ti bila —
Skoro moja, bilo što mu drago.
(Kitu k prsima pritiskuje).
Tako ću te k srcu svom priviti.
(Cjeliva kitu)
Tako usta tva medna cjelivat,
Uživat ću rajsku tvu ljepotu
Makar da te štiti Bog il' djavo.*

Opevanje nočnega vasovanja imamo zgled v III. zv. str. 147, 161 etc.

Čudno je v Bogovičevih spisih tudi to, da se vse, dobro ali slabo, prijetno ali neprijetno, zgodi ne vsled Božje previdnosti, ne vsled človeške proste volje, ampak vse vsled „sudbine“ (fatum). Čudno, pravimo, je to, ker večkrat govori o Božji previdnosti, o zaupanju v Boga, potem pa naenkrat: da je „sudbina“ najviša moč, najviša oblast, kateri se nihče vstavljati ne more. Kar je človeku sojeno, to se mora zgoditi, iz tega se ne more nikakor rešiti. — Kam peljejo taki nazori, s katerimi se taji Božja previdnost in prostost človeške volje, ni treba razlagati. Tako je v povesti: „Grad Gotalovec“ zahtevala „sudbina“, da se je Gjuro zaljubil v ženo svojega brata. Ista se je branila boječ se nesreče, če bi se zvedelo za njeno nezvestobo, govoreč: „Ne moj za Boga tako, Gjuro, več štedi sebe i mene. Vjeruj, dobro biti neće.“

Gjuro jo hitro zavrne rekoč: „Znam ja to, ali što ću! *Ja se borah - te borah sam sa sobom, kao što se čovjek boriti može (?)*, nu vidim, da čovječje sile tu nedostaju, božje pak nemam, da čuvstvo to nadjačam. Ja bih rekao, *da nas sudbina primiče sve to bliže. Neka dakle bude, kad je valjda sudjeno tako. Ne hasni nam opirati se sudbini. O Jelice, dušo moja!*“ *To reče, te seludan od silnoga čuvstva pritegne k sebi Jelicu.*“ (Str. 81). Primeri str. 89. 190 i. t. d.

V izdanih pesmih M. Bogovića imamo še neko posebno zbirko pesmij in te so: „Vinjage“. Ime samo pove, da se v njih proslavlja vinska kapljica. Res, da so nekatere polne humorja, vendar večina izmej njih je pretiranih in prav po načelu epikurejcev zloženih. Mislimo pa, da pesnik ni namerjal učiti čitatelja, da v vseh težavah in bridkostih išče tolažbe v vinu ali sploh v veselich, saj to se žalibog dogaja tukaj ali tam mej vsemi narodi. Izmej mnogih takih pesmij evo jih nekoliko:

Sred vremena žurnog tieka
 Mi smo ljudi kratka vieka,
 Čas za časom hitro prodje,
 A kad prodje, već ne dodje.
 Danas jesmo, sutra nismo,
 Ak ne pismo, ne ljubismo
 Ostalo nas prodje mimo
 Pijmo dakle i ljubimo.

(III. str. 185).

Na tom sviету što imamo
 Reče prijan: to jur znamo,
 Zla odviše, dobra malo
 Ito malo nas izdalo.
 Sviet je dakle biedni stanak
 A raj kako kažu sanak.
 Što nam dakle preostaje
 No slast što ju vino daje?

(Posm. pj. 17.) Ib. str. 37.

Oj čovječe, što se mučiš

*Već dok jesi, sladko snivaj
I dok možeš, sredj uživaj.*

Ib. 35.

Dok ti krv u žilah teče
*I dok živiš, o čovječe,
Naužij se svoga vieka,
Tko zna što te sutra čeka.*

(Ib. 45).

Razven splošnih imamo takih naukov posebej za mladino :

Lako mladu mladovati,
Životu se radovati,
Ali teško u zabiti
Starcu dobre volje biti.
*S toga mladić neka ljubi
I u slastih nek se gubi.*

i. t. d. (Ib. str. 45).

Ali pa :

Mladež si je sama kriva,
*Ako svieta ne uživa,
Te će kašnje s tog žaliti
Al će tada kasno biti.*

(Ib. 133).

*Tko propusti do starosti,
Da se svieta naužije,
Može biti pun kreposti,
Nu zaista mudar nije.*

(Ib. 201 i. t. d.).

Nadalje nam je še omeniti nekatere pregovore v zbirki : „Strjelice“, ki se nikakor ne strinjajo z naukom sv. katoliške cerkve. Taki so n. pr. :

Jesi li čestit, a ti radi,
Nijesi li, varaj, kradi.

(Posm. pj. 100).

Vjerovati to je liepo,
Ali lud je tko vjeruje sliepo.

(Ib. 220)

*Ne vjerujem u čudesa,
Već u duga tek ušesa
Kratkovidnih onih luda,
Što vjeruju u ta čuda.*

(Ib. 143)

V tragediji: „Frankopan“ beremo naslednje vrstice:

*Čovjek treba uvijek da nastoji —
Savršenim kako god postati.
Ak ne može to kao angjejo biti
A to neka bude kano djavo.*

(Str. 16).

Čudne nazore izražava v sledeči pesmi:

Sunce, mjesec, zemlja drugovi su davni,
Ali ipak nisu u sve vieke stavni;
Vihar bo viekova, nikim nebrojenih,
Znamo, da i njima oblike promieni,
*Čovjek — oviek vodeni — ipak noću, danju
Nešto o svom bunca slačnom vjekovanju.*

(III. str. 196).

Glej tudi I. str. 192, Posm. pj. 157, 131 i. t. d.

Pesimizmom je navdihnjen, kakor smo omenili, nedovršeni epos: „Grabancijaš djak“; razven tukaj ga najdemo še v drugih pesmih. N. pr.

Pošto putem umovanja
Doći možeš do zdvajanja,
S toga savjet moj prihvati:
*Nemoj mnogo umovati,
Već naravski viek sprovodi:
Jedi i pij, te se plodi,
Za tim spavaj, te prežicaj
Ustaj s nova, te uživaj,
Man' se misli, duha skrbi,
Ne češi se, gdje t' ne srbi,
Pak ćeš mirno moć živjeti.
Kad ti pako bude umrieti
Umrieti ćeš kao ina
Scud živina — tvo rodбина.*

(Posm. pj. 157).

*Stari djedo, ženka mlada,
A oba bi sinka rada ...
Mlad će liečnik vatjda znati
U tome ih srjetovati.*

(Ib. 281. Glej 239 etc).

Slednjič omenjamo še neko napako, o kateri smo obširnije pisali v prejšnjem zvezku, namreč o preklinjevanju in nepotrebem zaklinjevanju. Takih izrazov je obilno v dramah in povestih. Da bi se vendar enkrat odstranila ta grda navada vsaj iz leposlovja! Toda kakor pričajo spisi nekaterih novejših hrvatskih pisateljev, ni dosti upanja. Nekateri tako rabijo to „olepšavo“, kakor se sol rabi pri jedi. —

Sklep. Taki so nazori M. Bogovića, takšna so njegova književna dela. Večina spisov je gotovo lepa, poučna in spodbudna; pri nekateri bi pa lahko zaklicali pesniku z njegovimi besedami:

Oj pjesniče, jadni stvore,
Dva se u tebi bića bore,
Jer se danas neba laćaš,
A u blato sutra vraćaš.

(Posm. pj. str. 284).

Vzrok tacega nasprotja je seveda človeška nestanovitnost, pri pesnikih pa, katere večinoma vodi domišljija, so vzrok razne okoliščine, v katerih se nahajajo, ali pa čustva, ki se jim vzbujajo. Tudi pri dobrih in blagih pesnikih najdemo tako nestanovitnost ali tudi neznačajnost. Ako se tedaj mej lepimi in hvale vrednimi spisi nahajajo slabi in škodljivi, krivi so večinoma izdajatelji. Prepričani smo sicer, da je zaslužna „Matica Hrvatska“ dala izbrati Bogovićeve dela, in da so njeni podporniki res izbirali — posebno „Strjelice“, vendar bi marsikaj še — brez škode — izpustili. Resnica je tudi, da je za spoznanje kakega pisatelja potrebno brati ne samo dobre, marveč tudi slabe spise, toda družbe, ki imajo namen širiti prosveto, podajati ljudstvu duševne hrane in poduka, morajo izbirati in podajati samo zdravo hrano, ne pa strupa, sicer bodo ravnale proti svojemur namenu in proti zahtevam narodovim. Papir je potrpežljiv, tiskarna vse rada tiska, listi pa imajo zadosti prostora, vsled tega se tiskajo in širijo vsi spisi brez ozira na njih vsebino, namen ali korist. Kar pokojni pesnik pravi o pisatelju ali pesniku :

Ne ću da ti djelo kudim,
Već tek ovo o njem sudim :
Ovdje prišij, tamo odreži,
A tu spet nadoveži.
Tu izmieni, tamo izvadi,
A tu malko još izgadi,
Pak će biti, znaj za celo
Tvoje djelo — remek djelo . . .

(Posm. pj. 271).

velja tudi za družbe, katere izdajejo celotna, *zlasti starejša dela* kakšnega pesnika ali pisatelja. Kjer je namreč obilno različnega gradiva, dobrega in slabega, zakaj se ne bi izbiralo dobro? Saj to bo še v čast pesniku in družbi! Želimo toraj, da bi se v tem oziru kaj več storilo, posebno v „Matici Hrvatski“, ter se oziralo na krščanski duh in praktično rabo spisov, ne samo na zunanjo obliko ali na njih različnost. Pravilo naj bo: „Non multa, sed multum“.

P. E. J.

Dva pojava na polji bogoslovja in modroslovja.

Po pravici je rekel neimenovani ocenjevalec prekrasnih del P. Billota, da je mož eden najlepših biserov gregorijanske univerze — eden najlepših, zakaj so tam še drugi prelepi biseri, in ne moremo kaj, da ne bi poleg P. Billota z bogoslovne fakultete postavili enega iz modroslovnega razdelka.

Lepo se razcvita modroslovna veda na gregorijanski univerzi. Ni dolgo, kar je čvrsti P. de Maria dal na svitlo modroslovje po virih Aristotela in sv. Tomaža — mislimo, da je marsikateremu Slovencu že znano to dokaj obsežno delo —; skoro z njim je spisal modroslovje P. de Mandato, ne toliko razsežno, a toliko bolj uporabno posebno za bogoslovnice, kjer je le malo ur posvečenih tej prepotrebni vedi. Lepe vrline obeh del pa ima modroslovna knjiga, ki je prišla meseca julija na svitlo. Zôve se: *Summa praelectionum philosophiae scholasticae, quas in Universitate Gregoriana habuit Vincentius Remer S. I.* vol. I. pag. 373.; vol. II. pag. 473. — Prati. Libreria Giachetti Filii et soc. 1895. Na prodaj je v Rimu, tam kjer knjige Billota.

To delo je nekaj posebnega, izrednega. Imamo že izbranih modroslovnih knjig. Rajni nepozabni Liberatore je poleg drugih velikih zaslug za preporod krščanskega modroslovja imel tudi neprecenljivo zaslugo, da je napisal knjigo, kakoršna je bila potrebna za šolsko rabo. In res je lepo vrsto let bila podlaga šolskemu pouku tudi na gregorijanski univerzi in je po nekoliko še. No veda je rasla, in tajiti ni moči, da knjiga P. Liberatorija navzlic vsem vrlinam, ki je z njimi bogata, ni več do cela ustrezala svojemu namenu. A P. Remer nam je napisal knjigo, ki je vsebina vsega današnjega sholastiškega modroslovja.

Katere so osebite vrline, ki jih ima delo P. Remerja? *Prva* vrлина nam bode očevidna, če pogledamo, kaj nam Remer tolmači? Tolmači nam celokupno modroslovje, če izvzameš pravoslovje. Tolmači nam vsa tehtna vprašanja iz modroslovja, kakor nobena druga taka knjiga. Tudi za bogoslovca je knjiga neprecenljiva. Zakaj tolmači ti vse pojme, ki so nujno potrebni v bogoslovnih vprašanjih, in reši ti že mnogo vprašanj, ki so podlaga pravemu umevanju dogem in njih razvitku.¹⁾

¹⁾ Za traktat „de Deo uno“ in „de Deo Creatore“ dobiš modroslovnih dokazov malone za vsa vprašanja v zadnjem delu: „Theologia naturalis“. Za traktat „de Trinitate“ preučiti moraš vol. I. qu. IV. de relatione. Za traktat „de Verbo Incarnato“ treba razumeti v vol. I. metaphysica genor. qu. I. § 3. de essentia et esse, in qu. III. § 3. de supposito et persona. Za traktat „de gratia et virtutibus“ je modroslovna podstava v Theolog. nat. r. qu. XVII. de influxu Dei, in metaph. gen. qu. V. § 3. de habitibus. Za traktat „de sacra-

Druga vrlina je, da tolmači vsa vprašanja zrnato, jedrnato, jezgrovito. Tu ni fraz, ni bobnečega visokoslovja — je preprosta beseda, vredna moža, ki ni in noče biti sofist, ampak samo — filozof. Njemu ni do *videza* resnice, ampak samó do *resnice*. Če preprosta beseda dokaže, dobro; nikdar pa ne išče previtih besed, da bi slepil. Seveda knjiga ni pisana za zabavo, ampak za resne študije. Najbolj pa bi prijala za šolsko rabo. Zakaj težko je posamezniku zbrati toliko duševnih močij, da bi neumorno razmišljal besedo za besedo, stavek za stavkom. In svojstvo te knjige je, kakor tudi del P. Billota, da ni nobena beseda prazna, ampak samo kleno zrnje. Pisatelj sam je namenil svoje delo za šolsko rabo in pri tem ga je vodilo premodro načelo, ki bi sploh moralo voditi vse pisatelje šolskih knjig: Ne pišimo šolskih knjig, ki je pri njih učitelj nepotreben ali pa mu preostaja le še to delo, da mora vedno podajati učencem same iznimke. Tekst šolskih knjig bodi kratek in zrnat, a učitelj ga tolmači, razjasnjuj, razvijaj. Potem se učencem v šoli ne bode zdehalo. Doma bodo prečitali tekst, trudili se umeti ga; v šoli pa jim bode vedno jasnejši, dokazi vedno trdnejši. Tako bode raslo veselje, ukaželjnost, pa znanje samo. Tak tekst je na pr. v „*summa theologica*“ sv. Tomaža, ki jo je spisal, kakor sam pravi, za začetnike, za „*huius doctrinae novitios*“, „*ad eruditionem incipientium*“. Tak tekst je tudi v knjigi P. Remerja. „*Brevem voco textum*, pravi sam v kratkem značilnem predgovoru, *non ob inopiam, qua laborat, rerum et quaestionum, sed ob verborum et eruditionis sobrietatem. qua characterem veluti proprio ornatur*“.

Še tretja izredna vrlina je v delu P. Remerja. V vsej knjigi mu je geslo načelo sv. Tomaža: Modroslovja se ne učimo zato, da bi vedeli, kaj so ljudje mislili, ampak da bi vedeli, kaj je resnica. Naš učenjak sledi sv. Tomaža Akvinskega, a kako? Sam nam povej, kako! „*Ita ut praecipuas partes non eius auctoritati, quae ceteroqui maxima est, sed ponderi argumentorum ab ipso allatorum tribuam*“. So dandanašnji modroslovci in bogoslovci, ki so zapustili to načelo sv. Tomaža. Povsot jim mora hrbet zakrivati sv. Tomaž: „*Sv. Tomaž pravi tako!*“ Lepo je to, da sv. Tomaž pravi tako, a modroslovec nam povej, zakaj pravi sv. Tomaž tako. Modroslovec nam tolmači sv. Tomaža globoko premišljene, če tudi na videz čudovito preproste dokaze. Potem nas ne bode nagibala samo *veljava* sv. Tomaža, da pritegnemo (kar se pravi *verovati*, a ne *vedeti*), ampak *resnica* sama. Potem tudi nasprotniki ne bodo pomiluje zrlí na nas, ki se klanjame še dandanašnji učenjaku iz „*davnega veka*“, ampak poskrili se bodo *videč*, da ne sežejo vsi modraki naše dobe temu možu ni do kolka!

mentis“ metaph. gen. qu. VI. de causis § 3. 4.; de sacramento eucharistiae vol. II. qu. III. de quantitate. Za traktat: „*de vera religione*“ poglej Theol. natur. qu. XV de effectibus supermundanis divinae providentiae.

Toliko bodi povedano o tej knjigi. Najlepšo hvalo ji je dal Leon XIII. sam dne 2. julija 1895, pišoč P. Remerju, da je v njej razložil svoje nauke „*sobrie simul, simul dilucide ac plene*“.

To bodi le kratka, splošna ocena ali bolje uaznanilo novih lepih knjig. Želeti je, da bi tudi slovenski bogoslovci segli ponjih — oni namreč, ki se ne strašijo truda in pa ki bi radi napredovali v krščanskem modroslovju in bogoslovju v večjo čast božjo in v bran sv. vere!

Dr. Aleš Ušeničnik.

Vničeno življenje.

Iz zapiskov ponesrečenega študenta.

Dunaj, oktobra 187 . .

Tako tedaj — zdaj sem na Dunaji! Moji „stari“ so se sicer do zadnjega dne tolažili z upom, da se „skesam“ pa da jo, mesto na Dunaj, potegnem v bogoslovnico; za štiri leta bi imeli v hiši „gospoda“! Uboga mamica, le moli zame, da me Bog ohrani pri „pravi pameti“, da ne zajdem v kako „luterš-vero“! Pa ne zabi tudi, da na Dunaji ljudem, kakor smo mi, prav dobro prijajo stari tolarčki, kakoršnih imaš ti polno nogovico; pa tudi klobase, krače, potice se dobro priležejo akademiškim želodcem.

O zraku pač ne moremo živeti. No, pa še dobro smo jo pogodili pri finančnem ministerstvu. Brat mi bo pošiljal vsaki mesec vsotico na račun mojega „deleža“; strije pa — živio, ljubi strijček! — mi je tudi vže „odpustil“ in obljubil mi za vsaki mesec enako vsoto.

Prost sem, haha! Veže me ne nič! Celó v ženske oči se nisem še zagledal. Tako je prav — jaz nočem nositi v srcu nepotrebnega gorjá, ki je Prešernu kljul srce. Svet treba uživati previdno, ako ga hočete uživati dolgo — tako so nas podučili v osmi šoli, ko smo brali Horacija. To bodi moje edino življenjsko pravilo. Ženskam ne zaupam.

Pa hudirja, bojim se, da imam ogenj pod streho! Sinoči, ko sem se vračal v svoje stanovanje, pride mi dol po stopnicah naproti neko tako bitje, kateremu pravi svet ženska. Menda stanuje v nadstropji pod menoj. Oči so jej žarile, pogled je bil, kakor pravijo omamljiv. Jaz pa sem se držal resno, kakor Herakles obrazpotji. Vender mi je nekaj završelo po udih. Toda . . . ženska ne bo imela našega srca, živeti hočemo le najvišjim idealom.

Na vseučilišče zazdaj seveda ne moremo še misliti. Prej se moramo ogledati po Dunaji. Okusiti hočemo, kaj je to — akade-

miška prostost. Tam na gimnaziji smo se vže bali poviti si papirček tobaka. Pazili so ti na prste, ali si jih nisi morda osmodil! Tu vender človek vže enkrat prosto diše.

Izobraziti se hočem vsestransko. Življenje, skušnja naredi človeka. Učenje je pač stranska reč. Pomilujem vas, ki ne poznate drugih potij, nego se stanovanja na vseučilišče, in z vseučilišča na stanovanje, kjer noč in dan tičite v knjigah in skriptih! Misera plebs! Mi se zavedamo svojega akademičnega dostojanstva — civis academicus sem!

Konec oktobra 187 . .

Moje vsakdanje berilo je zdaj Schiller. Vže zdavno sem želel vanj se vglobiti. Zdelo se mi je, da nečesar pogrešam do popolne človečnosti; Schiller je integralen del občečloveške kulture.

Občudujem te, z vsem češčenjem se ti klanjam, veliki germanski genij! Z orlovim vzletom si se dvignil v svet večnih idej, od koder povzrajaš zemljo. Kakor je v začetku svetovni duh oživil mrtvo snov, tako oživlja tvoj duh, najvišji pojav svetovnega duha, naše v srednjeveških oblikah otrpelo društvo O tvojih tvorbah se zdramlja duh, se zaveda svoje dostojnosti. Ti vračaš človeka samemu sebi, ga vračaš naravi, društvu, idealu! Ti užigaš v mladih srcih ogenj najplemenitiše navdušenosti, ogenj čiste človečnosti! Olimpijske bogove, katere je dogmatsko krščanstvo pregnalo sē zemlje, zopet vpeljuješ v človeštvo; ž njimi se nase-ljuje mej nami večno cvetoča pomlad!

Lepa umetnost je skrivnostna velesila, katera, kakor solnce na nebu, razsvetljuje, ogreva in giblje duhove k vsem plemenitim činom, katera združuje po krutih naravnih silah raztresene ljudi k skupnim, občečloveškim podjetjem. Lepa umetnost v svojem božanstvenem tvorjenji je problem, ki so ga zaman reševali največji mislitelji. Ta problem — rešil ga je Schiller.

6. novembra 187 . .

Uvideva se danes čimdalje, da vera je nezmožna nadalje človeštvo vzgajati ter privedi je do popolnosti. Vera je bila nekak prehodni stadij v razvoji vesoljnega človeštva — nekak *ma-lum necessarium*; zdaj se mora vera umakniti umetnosti.

Sicer se tako rado govori o neki blagodejni moči vere, češ, vera ohranja, krepi narode, vera blaži нрав! Nam se zdijo te trditve napačne, ali vsaj pretirane. Ni li ravno vera porodila nestrpnost? Verski fanatiki so gradili gromade, da bi na njih sežigali nedolžne žrtve svoje ozkosrčnosti. Koliko vojsk imamo zahvaliti verskemu fanatizmu! Verska misel ljudi podivjači. Ne Homerovi bogovi, ampak umetnijski klasicizem je Grke olikal, vblazil. Doba Fidijskega Zena je zlata doba ne le grške zgodovine, ampak tudi zgodovine vsega človeštva.

Najbolj je pa ljudem glavo zmedlo krščanstvo; uvedlo je v svet nadnaravnega Boga, stvarilo je nebesa in pekel ter tako pokvarilo za tisoče let zdravo človeško misel.

Krščanstvo je stvarilo tako zvano versko nravnost ali morálo. Ta morála je pa plod dogmatičnih nezmislj, ki so se porodile iz razunete, bolne domišljije srednjeveških duhovnov. Krščanska morála je neplemenita, ker je sebična; kajti ona dela dobro z ozirom na večno plačilo. Človek išče nebes, išče — samega sebe. Lepa morála to!

2. decembra 187 . .

Se le novejši mislitelji so razgloabili skrivnostne tmine, iz katerih je duhu všla mračna verska misel. Pravo je pač zadel Schleiermacher, ki piše, da versko čustvo je čustvo odvisnosti. Še točniše se izraža Maks Müller: vera je nastala pod vtisom neskončnosti — „unter dem Druck des Unendlichen“. ¹⁾ Osodepolna zmota je bila, ko si je človek to „neskončnost“ začel domišljati kot osebno bitje, osebnega Boga! Ni se povspel do spoznanja, da neskončnost je v naravi in te neskončnosti najvišji pojav je pravzaprav on — človek sam!

Verske opore se tedaj oklepa le tisti, ki nima pravega spoznanja o naravi in samem sebi, ki vere ne najde v sebi, in le v sebi. Slabostni, ozkosrčni ljudje! Človek se mora razviti ob svoji moči, iz samega sebe; brez vnanje podpore, v samem sebi se mora zediniti s samim seboj. Proč tedaj z ono mračno versko morálo, ki človeka ponižuje v odvisnost od nadnaravnih bitij, katerih ni nihče videl! Ta morála privede človeka do fanatizma, do surovosti, do nenravnosti, vselej pa do barbarstva.

Treba je naravi povrniti svoja prava; človeka treba osamosvojiti, vzgojiti za pravo prostost in neodvisnost.

Samostojnost pa, popolno edinost s samim seboj in vseskozi harmoniški razvoj so nam izobrazili grški umetniki. Grškemu duhu je tuje vsako transcendentalno sanjarstvo, nikakega sleda ne nahajamo tu o čistih duhovih, vse je pri njih naravno. Tu se narava ne sramuje sama pred seboj, ampak najvno razkriva vse svoje skrivnosti. Tu se smatra, kar je naravnega, za naravno in ne za delo hudičevo. Grki so umeli, da materija ni brez pravic, in se zatorej niso pomisljali izklesevati nagih soh.

20. decembra 187 . .

Nagota! Krščanska doba je imela pač jako nežne živce. Krščanski moralisti so uvideli, da je nagota nenaravna in nenravna prikazen! Bože mili! Zatorej krščansko mišljenje ne more pokazati naravnega obraza, v tem ko je bilo pri Grkih vse naravno.

¹⁾ Einleitung in die Religionswissenschaften I. Aufl. 15.

Naj se le gleda kisle obraze, katere kažejo nekatere *krščanske podobe! Grku bi bilo nerazumljivo, kako more človek tako daleč zaiti, da samega sebe biča, da si lep obraz razdrapa in neumnost tako daleč tira, da ne more več razločevati mazila in masla, olja in vode; Grka bi bilo naravnost groza pred takim barbarstvom!

Dà, prosta, od vsakega Boga in kakoršnih koli zakonov nevdvisna, čisto naravna umetnost — to bodi vzor, ob katerem se vzgajaj človeštvo, da dospe do najvišje popolnosti! Ne bojmo se pred nago naravo! Neopravičen je strah, da bi nagota nravnosti škodovala. Lepota je plemenita in plemenitost zavrača vsak poltni nagon. Lepota ne vznemirja, ne draži strastij, ampak jih vmirja, pozivlje k obëndovanju.

Kedor se spotika nad lepoto v njeni nedolžni nagoti, je čütnost njegova ali preveč razgreta ali pa ni lepoti pristopen in nima zanjo čüta. Misera plebs! Radi tega umetnik ne stvarja za pohotneže in neolikance, ampak za zmerne in pametne opazovalce, katerim napravlja neskaljen užitek. In takega užitka smo sposobni tudi mi! Lepe telesne oblike, akoravno nage, preprečile bi neredne pojave čütnosti, bi človeka vblažile. Prav nič bi ne škodilo, da bi se lepota v svoji nagoti večkrat pokazala. O popolni estetiški in nraavstveni izobrazbi bo sploh mogoče govoriti le tedaj, ko se ljudje ne bodo bali več lepote. Sedaj seveda je treba pomisliti, predno se izpostavijo gole postave, ker ono, kar je skrito, preveč vpliva na živce. Ko bi pa človek navajen bil lepoto gledati brez odeje, bi mu umotvori ne bili več v spotiko. Mlado živinče, ki se prvič izpusti iz hleva, nori in divja, pa sčasom se vmiri in spa-metuje. To živinče je čütnost, tudi ona se vmiri. Seveda je tesno-srčno, ako kročenje vsakega čütnega pojava smatramo za etiško dolžnost. Zdrav človek je za telesno lepoto pristopen, in gledanje telesnih oblik ga olika, ga vzdiga in blaži.

3. januarja 187 . .

Poniževalnega jarma, v kateri jo je krščanstvo vklenilo, se je začela lepa umetnost oproščati. Nastopa pot absolutnega go-spodstva. Francoska revolucija je oklicala človeška prava; nje ideje prehajajo tudi v moderno umetnost. Ne več Bog, ki si ga je stvaril srednjeveški romanticizem, ampak *človek sam je najvišji vzor lepote*. Na mesto verske vzgoje stopa estetiška vzgoja, za teokra-tiško državo prihaja država estetiška.

Glavna zasluga pri tem prevratu, ki spravlja kulturno zgo-dovino človeštva v nov tir, gre Schillerju. Epohalna je njegova filozofična razprava: „Ueber die aesthetische Erziehung des Men-schen“. Epohalna pravim, ker z njo je prizadel domišljavemu ro-manticizmu smrtni vdarec in ob enem pokazal pretvarjajočo vzgo-jevalno moč lepe umetnosti ter nepotrebno, neplodovitost verske ideje.

Edino le ona nravnost, ki klije iz umetniške navdušenosti, je čista, nesebična; v estetičnem navdušenju dela človek dobro le zato, ker je dobro, plemenito. Kakor mu je lepota sama na sebi najvišji užitek, tako tudi dobro, za katero ga je lepota unela, poželi in hoče le radi dobrega samega. To najvišje dobro, v katerem najde vtehe, je ona gola, od vse romantiške domišljavosti očiščena človečnost, za katere vziranje in vživanje vsposablja lepa umetnija. Da namreč dosežemo vrhunec svojega razvoja, se moramo, kakor uči Schiller, povzdigniti do pojma čiste človečnosti. Nalogo, človeka povzdigniti do te visokosti, prisoja Schiller lepi umetnosti. Kar je veliki Kant učil o kategoričnem imperativu pa o nravnosti, ki se naslanja na ta imperativ, nauk o avtonomni, čisto človeški, od vsakega verstva neodvisni morali — ta nauk dejanski izvršiti ter plodunosno vporabiti na vzgojo človeštva, pripada umetnosti. Schiller je prvi lepim umetnijam nazaj priboril njih dostojnost, jim določil njih vzvišeni poklic, izročivši jim narode, da jih odgajajo k čisti človečnosti na podlagi osnovnega principa Kantove avtonomne etike.

20. januarja 187 . .

Schiller je rešil čast lepe umetnosti, Verski fanatizem je vso omiko in duševni napredek človeštva speljal na „blagodejni“ vpliv verstva. Kako napačni so ti nazori! Umetnost, ne vera je človeka povzdignila iz živalstva do človečnosti, do razumnosti:

Jetzt fiel der Thierheit dumpfe Schranke,
Und Menschheit trat auf die entwölkte Stirn,
Und der erhabne Fremdling, der Gedanke,
Sprang aus dem stauenden Gehirn.

Umetniki so človeštvo oblačili, povzdignili iz barbarstva; oni so najzvestejši varihi človeške dostojnosti:

Der Menschen Würde ist in eure Hand gegeben . . .
Sie sinkt mit euch! Mit euch wird sie sich heben!
Der Dichtung heilige Magie
Dient einem weisen Weltenplane,
Still lenke sie zum Oceane
Der grossen Harmonie.

Umetnost je v človeku vdušila ogenj divjih strastij, ga učila nravstvenih zakonov, obudila v srcu najplemenitiše čustvo ljubezni; ona ga je podučila o dolžnostih; zasadila mu v srce čut bratstva in enakosti; ona je strla spono suženjstva, skratka: po umetnosti se je človeška narava razvila do najvišje popolnosti:

. der Vollendung Krone
Schwebt glänzend über eurem Haupt . . .
Mit euch
Schliesst die vollendete Natur.

Da, srce, ki se raduje o poljubih božanstvene Melpomene, je nezmožno sovražiti, je nepristopno neblagemu čustvu. Srečen, kogar vzgajajo divne Muze! Čedalje jasniši mi prihaja pomen Schillerjevega slavošpeva na umetnost:

Als in den weichen Armen dieser Amme
Die zarte Menschheit noch geruht,
Da schürte heil'ge Mordsucht keine Flamme,
Da rauchte kein unschuldig Blut . . .
Die ihrem keuschen Dienste leben,
Versucht kein niedrer Trieb, bleicht kein Geschick;
Wie unter heilige Gewalt gegeben
Empfangen sie das feine Geisterleben,
Der Freiheit süßes Recht, zurück.

9. februarja 187 . .

Vera — kedo bi je lahko ne pogrešal?! Goethe je nekedaj izrekel, da estetiško življenje zamore nadomeščati krščansko življenje — ein Kunstleben kann ein Christus-Leben ersetzen. In tako je! Odkar tu na Dunaji oči vtapljam v čiste, naravno nage klasiške oblike grških in modernih umetnikov, se mi je duh pomladil. Moralična krepost raste v meni, studi se mi, kar je grdo, surovo in neplemenito. Blagor, komur je vsoda dala, da se sme napijati ob viru večno mlade, božanstvene umetnosti! To smo dosegli. Odpri se duh, razširi se srce, da vsplavaš v blažene višine večnih idealov:

Durch immer reinre Formen, reinre Töne,
Durch immer höhre Höhen, und immer schönre Schöne
Der Dichtung Blumenleiter still hinauf . . .

15. februarja 187 . .

Res, veselo je opazovati, kako naglo prodira misel estetiškega kraljestva. Dunaj, nekedaj tako krščanski, jezuitski Dunaj, se estetiško preraja, Dunaj misli postati moderne Atene. Pustite nas vendar pri miru — z vašimi mračnimi nebesi, v katerih se svetniki dolgočasijo, pa dajte nam zopet objeti mater naravo ter v nje objemu si zopet ogreti v pustih dogmah otrplo srce!

Ogledaval sem si te dni dunajske cerkve. Redke so vže ovčiče, ki se še zgublajo v svete veže srednjeveškega Boga. V kratkem jih bomo smeli zapreti, in upam, da nikomur ne bo po njih dolg čas. Cerkve nam bodo ostale le še kot zgodovinski spomeniki, pričajoč, kaj vse si je človek v svoji otroški dobi izmišljal, da bi si milostno naklonil dozdevna božja bitja! Naši potomci si bodo dali Stefanov dom razkazovati, kakor si Anglež ogleduje starodavne egiptske piramide in grobove. Cerkve spremenimo v panteone, kjer bomo hranili ostanke človeških genijev.

Pa kako vrlo se z druge strani iz tal vzdigajo Muzini domi, kako naglo, kako bujno se razcvitajo lepe umetnije! Na mesto cerkvâ stopajo gledališča. V teh modernih svetiščih se ne bo več molil stari Bog, eden v treh osebah, se ne bo več slavila „Devica, Mati Božja“, ampak molila, občudovala se bo skrivnostna trojica pravega, dobrega, lepega; na naših odrih se ne bodo več darovale krvave in nekrvave žrtve, ampak predstavljalo se bo človeško življenje v najraznovrstnejših nuansah, človeško življenje, najčistejši vir prave realnosti, brez vsake metafizične primesi.

Jaz vsaj — pogrešam zdaj prav lahko vsako vero in nje „tolažbe“. Gledališče bo odslej moja cerkev.

3. marcija 187 . .

Sinoči sem bil v „dvorni operi“. Predstavljala se je opera „Don Juan“. Ob milih zvokih orkestrave godbe mi je duh plaval po morji najnežnejših čustev. Nebroj lučic, katerih žar je tisočero odsvital iz pozlačene ornamentike, je delalo prizor čaroben, božanstven. Duh mi je plamenel ognja najplemenitišega navdušenja, srce se mi je topilo ljubezni, sočustva z vsem, kar pod solncem živi in se giblje, s človekom in živaljo; prelil bi bil svojo kri do zadnje kapljice, da bi vtešil bol zadnjega črviča, ki se zvija pod nevsmiljeno nogo potnikovo. Vpijanjen rajskega uživanja sem sam na sebi čutil, kako silovita, kako božanstveno vsemogočna je lepa umetnija. Ona ti razočara duha, razplameni ti čustva, vbere ti najnežnejše strune srca v lepo harmonijo.

Istega dne.

Še neki „kuriozum“ od sinočne predstave y „operi“!

V eni bližnjih lož meni nasproti sem koj od začetka zapazil skupino peterih oseb. Bila je brezdvomno družina plave krvi, kar se je dalo sklepati vže iz aristokratske samozavesti in ponosa, ki si ga zapazil na članovih te skupine. Nehote mi je oko od gledališkega odra vhajalo na stran, tje v ložo. In tu se je vstavilo na dveh očeh nekega mladega, nežnega — ženskega bitja. Kaj misliš, da sem se mogel več odtrgati? Pa bilo je res rajsko lepo bitje! Obhodil sem z duhom vse glave angeljev pa svetnikov in svetnic božjih, katere sem bil videl po dunajskih cerkvah in galerijah slik — iskal sem zaman — ideala, ki je stal pred mojimi očmi v loži, ni dosegel noben prijatelj božji!

Dva dni pozneje.

Pa — ali smem? Pazi pač, dokler ne bo prepozno! Prostost srca, tebe ne zamenjam za vse ženske ideale! Toda — bitje nebeško, prelepo si, da bi te ne užival. Dà, uživati te hočem, toda uživati idealno, angeljsko. Prešeren je peval o svoji nezvesti:

Pred bogstvo mi, zdaj lepa stvar!

Meni ti bogstvo ne boš nikedar, a bodi mi lepa stvar! Jaz hočem ljubiti — platonično. Dà, ti „lepa stvar“ bodi mi zrcalo, iz katerega mi odsevajo večno mladi ideali lepote; ob tvojih očeh naj se mi vžarja in unema duh za vse plemenito, za vse vzorno, za vse, kar je onkraj materije, večno nedosegljivo. Ti si najčistejše zrcalo, iz katerega gleda v svet vsevesoljni, božanstveni duh. Kakor tvoje oko — vedro in modro lik sinje nebo, taka bodi moja misel — čista, modra; kakor tvoj angeljski vrat — bel lik beli sneg, bodi moj namen — svital, nesebičen; kakor tvoja lica — rudeča lik pomladanska vrtnica, taka bodi moja ljubav do domovine — plemenita, požrtvovalna!

V tebi hočem občudovati svojo izvoljeno — Slovenijo; iz tvojih očij naj mi duhti vedno sveža domovinska ljubezen. Dà, prisezam ji večno zvestobo. Zemlja pogrezni me, ako bi kedaj zabil matere, ki me je rodila, ako bi ne posvetil nje slavi vseh svojih močij. Moj prvi in zadnji izdihlej je tvoj, domovina!

Časi so resni, življenje zahteva od moža velikih žrtev, ako hoče zadostiti svojemu vzvišenemu poklicu. Tak mož hočem biti. Vsodi se ne vpognemo. Hočemo ali zmagati ali častno pasti. Našel sem peruti, ob katerih se bom dvigal v visočine idealov; peruti ste tvoji dve očesi, neznani mi angelj; Ti drži me kvišku, da ne obnemorem pod vdarci sovražne vsode, katera tem silniše buta v človeka, čim višje se povspeva!

16. marcija 187 . .

Danes so mi pravili o filozofično-leposlovnih predavanjih prof. Zimmermanna. Vtemeljuje baje novo estetiko. Slušatelj je nebroj. Predno se vpišem na modroslovni fakulteti in se začnem temeljito (temeljitosť je moje načelo, aut Caesar aut nihil!), hočem nekaj mesecev obiskovati Zimmermannova predavanja, da si zasnujem samostojno, metafizično podprto sodbo o bistvu in nalogi lepe umetnosti. Polovičarsko znanje sovražim — povsod treba rečem do dna!

Dne zadnjega aprila 187 . .

Vdeležiti sem se hotel sinočne predstave v „operi“. Izpovem odkrito, da me ni toliko mikala predstava — pravzaprav skoraj ne vem, kaj se je predstavljalo — ampak njene oči. Človek prihaja ob pamet.

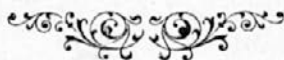
Toda komaj začneš uživati, kar ti sovražna vsoda jame vmes posegati! Stal je ne daleč od mene — prokleti German, kakor da bi všel iz Hadesa vkljubovat mi! Sto hudičev ga pobralo!

Stal je in zrl nepremično v ložo, kakor bi mi hotel vgrabití plen, ki sem se ga komaj polastil! Strela ga! In pa od časa do časa me je porogljivo pogledal smijoč se moji nesreči.

Strašno se kuha v meni. Nič, pogumno! Jutre grem ter se vpišem v borilni klub. Na gimnaziji se mi je zdelo borenje otročja

reč, a zdaj vidim, da je neopustljivo. Akademsko čast pa treba braniti, sosebno proti Tevtonom. V enem, dveh tednih, upam, da bom znal spretno kretati sabljo. Potem pa pojdem v „opero“, vstopim se prav tje predenj; in ako se bo predrznil zastopati mi pot do moje sreče, vročim mu listek — in potem se vdariva, da mu raztreščim oholo tevtonsko črepinjo. Skusil boš, German, kaj premore Slovan v boji za svoje ideale!

Šimonov.

Časopis.

Začnimo pri vesoljnem očetu **Leonu XIII.** Ni res, kar se je nedavno bralo v mnogih liberalnih listih, da se je papežu zdravje shujšalo. Leon je še čil in opravlja vedno še sam svoj posel. Sicer pa nas take vesti ne vznemirjajo. Božja previdnost bode skrbela za cerkev; za Leonom poslala ji bode papeža, ki bode kos svoji nalogi. V rimskem papeštvu živi, večno mlada, „Božja moč in Božja modrost“, katera narode pomlaja in od človeštva preganja gnjilobo. Prestoli se majajo, narodi se tresejo — papeštvo stoji mirno, vzvišeno nad besnečimi valovi svetovnega morja. Naša trdna vera, naše polno upanje v zvezdo rimskega papeštva, katera nikoli ni zašla in zašla ne bode do konca sveta!

Na **vshodu** se reči naglo razvijajo, ne da bi mogli še prekovati, kako se bo rešilo za Evropo vsodno orientalno vprašanje. A gotovo je, da Leon XIII je rešuje od prave strani; to je verska stran. „Na vshodu je verski princip tisti, kateri vlada in rešuje vsa politična vprašanja, v tem ko se na zapadu, vsaj od vlad, izpoveda verski indiferentizem.“ Zatorej pa Evropa nima razuma za pravo, dosledno politiko v orientu. Edina Rusija razume to važno resnico; zato pa neverjetno raseta njen vpliv in moč na vshodu. Seveda Rusiji je vera sredstvo v doseg političnih vspehov.

Cerkev pa ne išče svetnih kraljestev, ona išče duše. Iz tisočletnega razkola bi rada pripeljala vshod k viru resnice in svetosti, k Rimu, prepričana, da, ko se to dovrši, se bodo tudi politične razmere na vshodu tako vredile, kakor bo bolje za one narode in v prid vesoljnega človeštva.

Mnogi ne zaupajo Leonovi politiki na vshodu, češ, brezvspešni so vsi njegovi napor, ideali njegovi so nepraktični, nedosežni! Kolikokrat se je poskusilo de'lo zedinjenja — a vselej brez vspeha! Toda — odgovarjamo — zato naj bi se sveto delo opustilo za

vedno in vselej? V nedelavnosti je smrt, je nič. Kedor hoče doseči velike reči, se mora ohrabriti, mora drzno vdariti na sovražno trdnjavo; nič ne dé, da si tudi razbije glavo: za njim nastopijo drugi; ideja, katera je zahtevala dosti žrtev in mučenikov, postane svetejša, nezmagljiva.

Leon je z novo silo se zagnal v razpadajočo zgradbo vshodnega razkola. Bo-li srečnejši od svojih prednikov?

Mi trdno upamo, da bode; kajti prvič so se razmere na vshodu v zadnjih letih močno predrugačile, in drugič je začel Leon vporabljalati drugačna, povsem primerniša sredstva za zedinjenje, nego so se vporabljala doslej.

Glavna zavira zedinjenju je bila doslej znana letargija vshodnega sveta. Kjer ni gibanja, tam ni življenja. A zdaj se je zagibalo tudi na vshodu, duhovi se dramijo, narodi se vzdigajo. Prav zdaj je bil čas, da je vmes posegel tudi papež. In res, recite, kar hočete, vshodniki so se začeli vsaj zavedati, vsaj zanimati se tudi za ostali svet, za ostale vere; začeli so primerjati lastno stanje s stanjem drugih narodov. In to je, od česar si sme tudi katoliška cerkev obetati najboljših uspehov. To se kaže pred vsem na *Koptih*, kateri bi se znali najpred pridružiti Rimu.

Kopti so isto, kar Egipčani. Aleksandrija je dobila od samega sv. Petra svojega prvega škofa; bil je to sv. Mark. Aleksandrija je bila v prvih stoletjih glavni sedež krščanskih filozofov in učenjakov. Imena, kakor Panten, Klement, Origenes, Atanazij, Ciril, slujejo v zgodovini Kristusove cerkve. Kaj čuda torej, da je Leon obrnil vso svojo pozornost na razkolne kristjane starodavnega Egipta? Vže štirideset let je od tega, kar so se začeli po Egiptu naseljevati razni katoliški redovi. Prvi so bili bratje krščanske nauka; za njimi so prišli lazaristi s sestrkami krščanske ljubezni, jezuitje in mnogi drugi. Jezuitje so ustanovili po večjih mestih velikanske kolegije, v katerih vzgajajo ne le katoliško mladino, ampak tudi sinove domačih Koptov in mohamedanov. Katoliški redovi razvijajo čudovito delavnost, a odlikujejo se ob enem po požrtvovalni ljubezni. Kopti so od začetka kar strmeli; potem so pa začeli premišljati in primerjajoč svojo nevedno in nevezgledno duhovščino z našo, svoje cerkve in šole z našimi, so se začeli sramovati, a ob enem se je v njih obudila želja, da bi se vzdignili iz revnega stanja. To se je zapazilo posebno mej posvetnimi omikanci. Zavladala je v višjih stanovih splošna nezadovoljnost z narodno duhovščino, ki je priklopela tako visoko, da so celó lastnega patrijarha vže večkrat pregnali! Te rastoče nezadovoljnosti so se hoteli okoristiti tudi protestantje, zatorej so začeli s čudovito požrtvovalnostjo delovati mej Kopti. A ravno zato je bilo na času, da je tudi rimski papež obrnil svojo pozornost na Kopte. In tajiti se ne dá, da zadnjih let se duhovi močno ohlajajo za protestantizem, kakor še vedno raste apatija do narodne cerkve; a v isti meri se duhovi čedalje bolj ogrevajo za Rim; v omikanih

lajiških krogih se danes resno razpravlja vprašanje: *kaj bi bilo s koptovskim narodom, ako bi njegov patrijarh zopet bil brat rimskega papeža?*

Dà, mej Kopti se giblje. Ko je lani msgr. Ciril Macario, apost. vikar katoliških Koptov, prišel v gorenji Egipt, da bi razglasil znano pismo, s katerim je Leon vabil razkolne Kopte v rimsko cerkev, je bil sprejet z nepopisnim veseljem. Koj potem je sledilo veliko povratov v katoliško cerkev. Cele vasi so po svojih glavarjih poslale prošnje za sprejem. Tako ste n. pr. dne 23. dec. 1895 dve vasi v pismu na apost. vikarja v temeljevale svojo prošnjo mej drugim s temi-le besedami: „ . . . Zdaj smo ovce brez pastirja; iskali smo Vas, in našli Vas; trkamo na Vaša vrata, odprite nam. Gojimo upanje, da nam radi pridete na pomoč in nas otmete volka, kateri prihaja, da bi nas požrl.“¹⁾ Bog Vam povrni ter vselej Vas ohrani!“ Po najnovejših poročilih se je v enem samem mesecu 4000 Koptov povrnilo v naročje sv. cerkve. Zdaj zidajo petnajst župnijskih cerkev z dotičnimi šolami.

Kar se pa tiče sredstev, katerih se Leon XIII poslužuje, da bi povspešil zedinjenje, so povsem primerna in praktična. V proučevanje teh sredstev je lani imenoval posebno komisijo kardinalov, katerim stojé na strani sè svojim svetom učení in skušeni može. Ta komisija deluje neprenehoma. Načela, katerih se drži sv. Stolica, so naslednja: Obnoviti na vshodu neke danje patrijarhate in škofijske stolice sè starimi obredi in lastnim bogoslužnim jezikom, tako da najde vsak spreobrnjenec koj doma svojo mater-cerkve z obredi, ki se malo ali nič ne razlikujejo od razkolnih. Razkolnikom preskrbeti kolikor mogoče domačo duhovščino. Tako je Leon vstanovil v Egiptu vže dve semenišči, kjer se vzgajajo pod vodstvom jezuitov domačini za duhovski stan. Nekateri teh vže delujejo mej Kopti. Narod ima priliko občudovati njih vzglednost, učenost in višjo omikanost, ki jih odlikuje pred razkolnimi duhovniki; to pa neizrečeno vpliva na javno mnenje, katero vsled tega čedalje bolj simpatizuje z mladimi katoliškimi duhovniki. Ne dvomimo tedaj, da bode vstrajno delovanje, združeno z gorečo molitvijo, obrodilo obilnega sadu.

Vže lani smo pisali o *apostolskem komisarijatu za zedinjenje*, ki ga je Leon XIII vstanovil v Serajevu. Ta pot z veseljem zabeležimo, da se je list „Balkan“, kakor smo tedaj poročali, res vže vstanovil. Naloga mu bo, mej razumniki z obeh stranij obujati zanimanje za veliko idejo in gladiti pot zbližanju in zedinjenju. Bog daj!

Ako sodimo stvar z omejenega človeškega stališča, papeževe namere na vshodu najbolj zavira ruska razkolna politika. Ta je dosegla nov vseh na **Bolgarskem**. Kedo ne ve, koliko upanja

¹⁾ To so protestantski misijonarji.

je stavil Leon XIII na kneza Ferdinanda? In res, bil je Ferdinand sin odlične katoliške rodovine, in tudi sam prepričan, goreč katoličan; poleg tega imovit in nenavadno nadarjen. Bolgari so si šteli v čast, dobiti ga za vladarja. Lehko bi bil Ferdinand, preden se je vdal Bolgarom, zahteval, naj se premeni prvi člen vstave, vsled katerega mora biti bolgarski knez, izvzemši prvega, ki si ga narod izvoli, pravoslavne vere. Ferdinand ni stavil te zahteve; prisegel je na vstavo, kakoršna je bila. Preteklo je prvih šest let precej mirno. Evropske vlasti so k vsemu molčale; le od časa do časa se je pojavila kaka zarota, večinoma delo ruskih rublov. Nasprotne stranke je z železno roko krotil Stambulov. Od Rusije neodvisna Bolgarija — je bil njegov program, v kojega izvrševanje seveda mu je bilo dobro vsakršno sredstvo. Po šestih letih se je Ferdinand ogledal po družici. Hotel je katoličanko. Ker je bil pa po prepričanji veren, je hotel prej tudi svojim naslednikom zagotoviti katoliško vero. Po Stambulovem posrejevanji je dosegel od zastopnikov naroda, da se je prvi člen vstave premenil toliko, da je vsaj prvi knezov naslednik smel ostati katoličan. Za tem se je Ferdinand poročil s pobožno kneginjo Marijo Lujizo, hčerjo Roberta parmskega. To vse je bilo pravzaprav delo Stambulovo. Njemu je šlo, kakor smo rekli, pred vsem za neodvisnost Bolgarske od Rusije. Smelo se je pričakovati, da bode nekega dne bolgarski narod, ki ga je vselej srce vleklo k Rimu, zahteval združenje z Rimom. Sèm je težila politika Stambulova, kateri je videl v združenji z Rimom najgotovейše jamstvo za neodvisnost svoje domovine od ruskega vpliva. Toda žal, da je bila njegova brezobzirnost in krutost neznosna za kneza in za narod. Stambulov je padel, žrtva od ruskih rublov podkupljenih zarotnikov; nastopili so možje, ki vidijo rešenje Bolgarije le v približanji k Rusiji. Ruska politika namreč živo potrebuje Bolgarije v dosego svojih namer, ki konečno težijo po Carjigradu. Bolgarija bodi Rusiji most do Carjigrada; knez, pokoren sluga ruskega carja, imej pripravljeno vojsko, katere se more Rusija za vsak slučaj prosto poslužiti proti Turčiji; z eno besedo: Rusija imej vrhovno oblast nad Bolgarijo! Temu toku se je knez vdal. Da bi potolažil sveto jezo petrograjskega papeža-carja, romal je lani metropolit Klement v Petrograd izdajat carju bolgarski narod. Od tedaj se je v Sredcu delalo na vse kriplje, da bi Ferdinand privolil v prestop svojega prvorojenca Borisa k narodni razkolni cerkvi. Posrečilo se jim je, da so ga pregovorili. Vender je hotel za izdajski čin prej dobiti dovoljenje papeževo. Prišel je v Rim. Leon je nezvestega sina resno opomnil njegovih dolžnosti in svetih obljub. Zastonj! Boris je bil meseca februarja slovesno sprejet v razkolno cerkev. Ferdinand je pa vže dobil od antikršćanske Evrope plačilo — priznale so ga, s Turčijo vred, evropske „katoliške“ velevlasti. Zdaj se vže govori, da se misli tudi on sam popravoslaviti. Kaj mu bo koristilo? Meni li, s tem zadovoljiti

Rusijo? Kratko nikar! Rusiji je pač malo mar za Borisovo in Ferdinandovo pravoslavje; kar hoče ona, je, da Bolgarija služi njeni politiki, je politična odvisnost Bolgarije. Ferdinand mora biti pripravljen tudi za to žrtev, in ako se bo vstavljal, bo moral iti, kakor so šli drugi pred njim. Ruska politika ni kaj izbirčna v sredstvih, ki jih porablja v dosego svojih smotrov. Ferdinandu ni nikakor bilo treba žrtvovati svojega sina razkolu; ko bi bil o svojem času Rusiji dal slovesno besedo, da je pripravljen za vsako žrtev v korist Rusije, vkolikor se s tem ne krši avtonomija in neodvisnost Bolgarske, bi bilo to zadostovalo, in Rusija bi se bila vdala ter sklenila zvezo tudi s katoliškim knezom. Ferdinand pa je i sina žrtvoval i bo moral pokoriti se silovitim aspiracijam ruske politike. Ako bi pa tega ne hotel, bodo vže ruski rubli skrbeli, da se mu prekucne prestol. Ruska politika se poslužuje karbonarskih bodal, kakor sta se jih za svojih dni posluževala Mazzini in Cavour.

Nesrečni Ferdinand in nesrečna Bolgarska! Kot Slovenci moramo konstatirati žalostno dejstvo, da o priliki poslednjih dogodkov v Bolgariji naši liberalci in posebno radikalci niso mogli zatajiti svojega veselja in zadovoljnosti nad tem, da se je prevrat zvršil na korist Rusije, v škodo katoličanstva. Od tega si obetajo naši radikalci sreče in slave za Bolgarijo! Usta govore od preobilnosti srca! *) No pa, saj je očitna tajnost, kedo deluje pri „Slovanskem Svetu“. Nas veseli le-to, da Slovenci, vsaj po ogromni večini, ne stoje za tem listom niti ga vzdržujejo sè svojim denarjem, ampak se jim le vsiljuje.

Katoliška Italija se čedalje bolj organizuje in večvrščuje pod višjim vodstvom papeževim in škofov. K novemu gibanju so krščansko ljudstvo zbudili posebno katoliški shodi. Vsako leto se obhaja v Italiji občni katoliški shod. V izvrševanje resolucij, ki se na teh shodih sklepajo, je postavljen poseben stalen odbor: „*l' Opera de' Congressi cattolici*“, ki ima zdaj sedež v Benetkah. S tem v tesni zvezi in podrejeni mu, delujejo po posameznih škofijah škofijski odbori, ki zopet vodijo župnijske odbore, osnovane po raznih župnijah škofije. Po škofijah se vrši vse delovanje v imenu in pod višjim vodstvom dotičnih škofov; oni pa, ki stoji na čelu vsemu gibanju, je papež sam. Delavnost teh odborov obsega vse javno katoliško življenje: občinske in druge volitve, časopisje, šolstvo, združne in druge gospodarstvene zadeve, romanja, podpiranje ubožcev, konference sv. Vincencija Pavljanskega itd. itd.

Kakor se vidi, je ta organizacija izborna, dà, edino prava, resnično katoliška. Od zgorej navzdol mora v Kristusovi cerkvi biti življenje, od srca po žilah do najskrajnejših udov pretakati se kri, in od tod vračati se zopet k srcu. Vse stroke javnega živ-

*) Mat. 12, 34.

ljenja mora obsegati katoliška organizacija, ker Kristus je Gospod *celega* človeka po duši in po telesu, po verskem in socialnem, zasebnem in javnem življenji. Spominjamo se še, kakošno preosnovno naše cirilo-metodijske družbe je namerjaval I. slov. katoliški shod po predlogu dr. Pavlice, kateri predlog se je vsprejel tudi mej resolucije: naj se namreč družba v bodoče organizuje *po župnijah v soglasji z našimi prevzrišenimi vladikami*. Žal, da se je popolnoma pozabilo na to točko; in tako moramo gledati, kako v družbi gospodujejo liberalci, katerim ste sveti imeni Cirilovo in Metodovo le sredstvo v dosego vse drugače nego krščanskih namenov. Da bi se vendar enkrat obudila v nas katoliška zavest!

Kot posebno veselo znamenje pozdravljamo tudi dejstvo, da se na papeževem *Gregorijanskem vseučilišču* v Rimu, kjer podučujejo jezuitje, zadnjih let čedalje bolj množi število slušateljev. Leta 1871 se je bilo vsled političkih prevratov število slušateljev skrčilo na 229; a letos se jih je štelo vže nad tisoč. Podučuje se v filozofiji, bogoslovji in v cerkvenem pravu. Slušatelji so družina, v kateri so zastopane vse večje narodnosti vesoljnega sveta; vseučilišče papeževu obiskujejo sinovi 24 narodov. Daj Bog, da bi se po teh mladeničih na vse strani razširil pravi, *rimski* duh in se s tem čedalje bolj vtrjevala katoliška edinost!

Na **Francoskem** raste antikrščansko gibanje ter postaja od dne do dne radikalniše. Vže se govori o obveljavljenji konkordata. Francoski katoličani se vže pripravljajo na ta vdarec; sploh pa menijo, da bo katoliški stvari več koristil nego škodoyal. Saj radikalna vlada vže tako določbe konkordatove prelamlja, kjer se jej zdi, in se odteguje dolžnostim, katere jej nalaga konkordat, a v isti meri obtežuje katoličanom bremena; vladi je konkordat le še orožje, s katerim tlači cerkev in zavira katoliško organizacijo v smislu, kakor jo je Francozom nasvetoval Leon XIII. Naj se li pretrga zadnja vez, ki le navidezno veže vradno Francijo s cerkvijo, vez, ki pomeni za francoske katoličane pravzaprav želežen okov! Ako se odpravi konkordat, tedaj bo država izgubila vse pravice do cerkve, do imenovanja škofov, do raznih naprav, katere vodijo duhovniki in krščanski lajiki. Naj li država odtegne cerkvi vsako podporo za bogoslužje in za duhovnike — vse to bode povračalo cerkvi ljudstvo francosko, katerega velikušna radodarnost je znana. *Tedaj bo cerkev vsaj prosta*; duhovščina in verniki bodo neodvisno, brez vsakih ozirov delali svojo, katoliško politiko. Ravno prazen strah, češ, kaj bo, ako se odpravi konkordat? — ta strah je zadržaval mnoge katoličane, da so se pomišljali vladi napovedati boj ter postaviti se na odločno katoliško, radikalno stališče. Odprava konkordata bo katoličane ozdravila pogubnega polovičarstva; katoličani bodo prisiljeni združiti se k odporu proti skupnemu sovragu, katerega namen je očiten: vničiti cerkev in krščanstvo; dà, uvideli bodo, da rešitve zanje ni, nego v tem, da se zedinijo na podlagi programa,

ki jim ga je razvil papež Leon. Katoličani nimajo se bati ničesar, a bati se morajo le radikalc.

Letos bo francoski narod obhajal *štirnajststoletnico* svojega spreobrnjenja h krščanstvu. Bilo je l. 496, ko je Klodovej, kralj Frankov, po zmagi nad Nemci sprejel krščansko vero. Vže je Leon XIII za to priliko poslal kard. Langénieux-u, nadškofu nemškemu, posebno pismo, s katerim podeljuje odpustke vsem onim, ki bodo obhajali veliki cerkveni in narodni praznik. V tem pismu zopet poudarja svoje načelo glede francoske politike: zedinjenje vseh Francozov v obramlo skupnih verskih koristij, katerim naj se podredijo vse strankarske politične težnje. Na-dejamo se, da tudi ta jubilej pripomore nekoliko k toliko potrebni edinstvi in slogi francoskih katoličanov.

Švica je nedavno obhajala *stopetdesetletnico rojstva Pestalozzi-jevega* ter slavila spomin „velikega“ pedagoga. To slavnost omenjamo ne radi posebnih zaslug, ki si jih je morda Pestalozzi stekel za pedagogiko, ampak le bolj radi tega, ker tako dobro označuje duh, v katerem se dandanes vzgaja mladina po evropskih državah. Mož — brez posebne nadarjenosti, neznačajen, ki je ob berilu Rousseau-ovih del izgubil pozitivno vero, mož nestanovitven, ki je vse poskusil, a ničesar se poprijel: od bogoslovja je prešel k pravoslovju, od tod h kmetijstvu, k šoli, k politiki; mož, kateremu so se vsi poskusi tudi na pedagogičkem polju ponesrečili — to je podoba „velikana“ Pestalozzi-ja, katerega spomin proslavljati je tudi na Slovenskem mikalo nekatere pedagogičke kroge! Toda Pestalozzi ima eno zaslugo: on se je bil vpisal v sekto iluminatov, katerim je pozneje celó predsedoval. Iluminati so prostozidarji: odtod Pestalozzi-jeva slava. On je pedagog modernega masonstva, pedagog „čiste človečnosti“, brez vere, brez Boga! Ko je zbral filantrop Pestalozzi v Stanzu (na Švicarskem) veliko število sirot, je bila njegova glavna skrb, zatreti v njih srcih vero v nebeškega Očeta. Kažoč z roko na križanega Zveličarja, je klical: „Otroci, ta vam ne bo dal kruha!“ *Takega* moža je slavil naš pedagogički svet! In mej temi slavitelji je bila večina katoličanov, kateri hočejo ne le po imenu, ampak tudi v resnici veljati za prave katoličane! O zmedenost pojmov! Zavest katoliška, kako si stemnela!

Anglija. Irski škofje so krepko povzdignili glas zahtevaje svobodo višjega poduka. Tirjajo, naj jim država vstanovi neodvisno katoliško vseučilišče. Tudi kolikor se tiče nižjih šol, hočejo, da se mladina, katoliška in anglikanska, podučuje vsaka posebe; verski poduk v narodnih šolah bodi prost. Tudi anglikanski škofje v Irski podpirajo te zahteve; vže prej se je bil nadškof dublinski v to zavezal z nadškofom protestanskim, da bi se združenimi močmi upognila trdovratnega ministra John Morley-a; a dosegla nista nič. Zdaj pa vladajo konservativci, na čelu lord

Salisbury, in upanje je, da škofje dosežejo prostost poduka, kajti to je bila vselej zahteva angleških konservativcev.

Sploh so začeli katoličani skoro povsod krepko tirjati svobodo poduka, posebno pa gledé na verstvo. Zastopstva največjih mest v Italiji, v Belgiji, v Franciji so zadnjih let odločno protestovala proti šolam, v katerih se ne pozna Boga in Kristusa; tudi v Nemčiji je Zedlitz se svojim znanim predlogom ljudski šoli namerjal dati versko lice. Poskusi so to, kateri se bodo, če ravno so za zdaj deloma spodleteli, gotovo še ponavljali, dokler Bog in vera ne dobita v javni vzgoji mesta, ki se jima pristoja. Nujno potrebno je res, da se šola vrne k Bogu. Na Francoskem je leta 1841 število maloletnih hudodelcev znašalo 13.592; l. 1891 pa 36.538: torej v 40 letih se je število skoraj potrojilo! Od teh hudodelcev je le 11% iz verskih šol, 89% pa iz lajiških t. j. brezverskih. K temu ni treba komentara. Le žal, da je pri nas v Avstriji koalicijski tok naenkrat vstavil ono krepko gibanje za versko šolo, ki se je bilo pred šestimi leti pričelo mej avstrijskimi katoličani!

Na Nemškem so obhajali *petindvajsetletnico katoliškega centra*. Mariskaj se je o ti priliki pisalo in govorilo o početku in razvoju te zdaj v Nemčiji najmogočnije politične skupine. Pri odprtji novega nemškega državnega zbora l. 1871 se je 54 poslancev zavezalo v skupno obrambo katoliških interesov; od teh živi zdaj še 12. Vsi imenitniši možje od onega časa so se vže preselili v večnost. Osebe so se premenile, a načela kat. centra ostala so ista, nespremenjena. Centrum, ki broji zdaj 110 mož, je stal vedno kot en mož, neupogljiv, ko je šlo braniti papeža in katoliške koristi. „Prizor, vreden občudovanja, angeljem in ljudem, je nevstrašni boj te izvoljene falange“ — besede so Leona XIII v proslavo nemškega centra. Ob tem centru si je razbil pest železni Bismarck, centrum je vkrotil besneče viharje „kulturkampfa“ in katoliškim bratom priboril svobodo, mir, spoštovanje. Iz tega centra si je zdaj protestantska večina državnega zbora izbrala svojega predsednika in drugega podpredsednika! Kako mogočno se je v 25 letih premenilo v protestantski Nemčiji javno mnenje v prid papeštvu in cerkvi. Sami protestanti v deželnih in državnem zboru, ministri in drugi veljaki izgovarjajo papeževo ime z največjim češčenjem: „Nj. Svetost papež“ ali „Sv. Oče“.

Pa vzgled katoliških junakov v Nemčiji je mogočno vplival tudi na ostali svet. Ta vzgled vzdramil je katoličane v Belgiji, v Zveznih državah severne Amerike, v južni Ameriki, v Španiji; zbudil je iz spanja avstrijske in ogerske katoličane, mej katerimi se vže krepko dviga katoliška ljudska stranka. Možje nemškega centra so katoliškim načelom zopet pot odprli v politiko in javno življenje; vsled njih inicijative so vladarji in državniki zopet začeli vpoštevati važnost krščanskih principov pri reševa-

nji političnih in socialnih vprašanj. Priborili so zopet spoštovanje cerkvi, katero vničiti si Evropa prizadeva vže nad sto let. Velikanski prevrat, ki se je v 25 letih izvršil v javnem mnenju na korist papeštva in katoliških idej, je v prvi vrsti zasluga katoliškega centra. Koliko premore peščica prepričanih, odločnih katoliških mož! Večno nezrušljiva je moč katoliške ideje!

Da bi vže tudi v naši **Avstriji** visoko vsplamtela katoliška ideja! Toda naša nesreča je leni, nedelavni konservatizem, po katerem se je Avstrija vedno odlikovala. Od časa od časa se mej nami zasveti kaka ideja: vstanemo, malo poropotamo — in konec je! Potem zopet zadremljemo in krotko prenašamo pogubno gospodstvo liberalizma, ki se mogočno šopiri v vsem našem javnem življenju. Tolažimo se, češ, saj ni še tako hudo, saj še imamo kakega katoliškega moža, tudi ministri od časa do časa zinejo katero krščansko besedo, dà, vlada komandira celó svoje vradnike k javnim procesijam! Malo upanja več imamo, da bi se kedaj izvlekli iz koalicijskega močvirja, v katerem je obtičalo naše katoličanstvo. Polovičarstvo in popustljivost v načelnih vprašanjih kakor pogubna móra tlači in mori duhove in zadržuje prost vzlet katoliške misli. Kako željno se je od raznih stranij pričakovala osnovitev odločno katoliške stranke; to stranko zdaj imamo, katoliško ljudsko stranko, nekateri škofje so jo vže pohvalno priznali, od mnogih stranij so ji došle spodbudne čestitke — in vendar so ostali nje prvotni osnovatelji tako sami! Češ, Nemci so! „Katoliški“ poslanci drugii narodnostij se pomišljajo, bi-li kazalo ali ne pristopiti k novi stranki! In tako so vedno še razkropljeni po raznih klubih, brez skupnega programa, brez določenega smotra. Narodnost duhove bega in razdvaja, dasi so možje nove kat. stranke i sè slovesno besedo i z dejanjem pokazali, da jim je načelo narodnostne ravnopravnosti sveto. Prazni pomisleki! Izgubili smo zmisel za sveta krščanska načela in njih važnost v javnem življenju! Da bi nam vera v resnici bila več kot narodnost, bi prijateljsko v roko segli odločno katoliškim možakom katerekoli narodnosti ter z njimi se zavezali proti vse naše življenje razjedajočemu liberalizmu v obrambo svetih katoliških načel. Tako se pa gonimo za senco. Senca je vsa narodnost v primeri sè zveličavnimi, večno živimi, vse oživljajočimi resnicami sv. vere. Pred petimi, šestimi leti je bila naša šola vsa liberalna, zahtevali smo reformo — zdaj smo na vse pozabili, zdaj je vse krščansko, liberalizma v Avstriji ni več! Nesrečna koalicija! Nesrečna narodnost, ki zabiš na Boga in na nebesa! Tudi letos se v državnem zboru trgajo in prepirajo za narodne drobtinice, za povišanje plač itd. — a ni ga več, ki bi krepko zopet enkrat pred svetom povedal, da naše šolstvo je res liberalno, da nujno potrebujemo radikalne reforme, ako nočemo, da nam vse preplavi radikalizem in socializem.

Koliko smo vže mi v tem listu in drugje dokazovali, s pozitivnimi, neovrgljivimi podatki, kaj se vse govori, kako protikrščansko se vzdajata mladina na javnih šolah! In ni ga enega katoliškega slovenskega poslanca, ki bi to porabil? To ste katoličani!?

Edino veselo znamenje pri nas je, da se antisemitizem naglo širi po Avstriji. Nove volitve v razpušeni mestni zastop dunajski, ki so se vršile zadnje dni februarja, so dale antisemitom 96 odbornikov, torej nad dvetretjinsko večino. Dne 18. aprila je bil dr. Lueger v četrtič, in sicer z vsemi antisemitskimi glasi, izvoljen za dunajskega župana. Ali pride tudi potrjenje ali ne, na tem ni dosti ležeče, gotovo je, da pričetega gibanja ne zaduši stotisoč železnih pestij; kajti dejstvo je, da se je antisemitizem ravno v poslednjem pol letu, odkar pritiska na krščanske socialiste grof Badeni, neverjetno ojačil in postal popularen po vsej Avstriji. Širi se naglo tudi po pokrajinah. To opazujemo z lastnimi očmi v Primorji, katero vrhovno vladajo židovske lože in židovski kapital. Katoliški listi v Primorji od dne do dne krepkeje in nevstrašnje razkrivajo krščanskemu ljudstvu moralna in gmotna zla, katera trpi od židovstva in njega zaveznika liberalizma. Dani se, obeta se nam nova doba.

Kaj pa na Slovenskem? Izrečemo ob kratkem svojo sodbo o naših sedanjih razmerah. Naš I. katoliški shod je bil dogodek, ki je kot tak moral mogočno vplivati na vse naše javne razmere. Z mladeniško ognjevitostjo smo koj začeli dejanski izvajati resolucije, ki so se tam tako slovesno, tako navdušeno vsprile in odobrile. Kako odločna, radikalna je bila za one dobe pisava naših listov! In ona „liga“ — to je bila prava falanga, ki je žugala v kratkem ugnati sovražne sile!... Toda po onih prvih mesecih se je navdušenje kmalu ohladilo.

Ne rečemo sicer, kakor bi bil katoliški shod ostal brez uspeha. A pričakovati se je smelo veliko več. Prvič, mnoge resolucije, in sicer najvažnejše, so ostale na papirju, tako da se več niti ne misli na njih izvršitev. Kje je naša organizacija? Ima za naše državne poslance kak pomen resolucija: „V obrambo naših verskih in narodnih pravic spoznava I. kat. shod potrebo tesne zveze katoličanov raznih avstrijskih narodov“? Kaj se stori za povspesevanje krščanske filozofije in apologetike kakor mej ljudstvom, tako mej razumništvom? Drugič, naša delavnost je zelo omejena. Omejena v mnogih ozirih. Krščansko gibanje, obujeno po kat. shodu, se dozda razteza le na kmetško ljudstvo po deželi, pa na delavski in obrtniški stan. Razumništva, mest ni še dosežlo; tu vlada in se čedalje bolj večvršuje liberalni živelj. Nadalje se vsa katoliška organizacija omejuje na Kranjsko; ostale slovenske pokrajine so tam, kjer so bile pred shodom, da, katoliška ideja se od leta do leta umika liberalni in radikalni. Tretjič, naša delavnost ni odločna, ni radikalna v katoliškem pomenu,

ampak gledé načel polovičarska, gledé dejanj nedosledna, nevstrajna. Komaj smo nastopili pot katoliške akcije, ko smo vže obstali in se začeli vračati v prejšnjo letargijo.

S tako akcijo ne bomo kos reakciji, ki se je vsled katoliškega shoda obudila z nasprotne nam strani. Pomisliti moramo, da katoliški shod je bil nekako slovesno izzivanje nasprotnih liberalnih sil na dvoboj. Te sile so se odzvale. In kakor smo mi res radikalno govorili in sklepali na kat. shodu, tako radikalno so nam začeli odgovarjati tudi naši sovragi. Dà, katoliški shod pomenja propad liberalizma in vstajenje radikalizma na Slovenskem. Ne smeli bi nikoli pozabiti, da se nam je zdaj in se nam bo še bolj v bodoče boriti z radikalnimi silami, katere se čudovito naglo organizujejo, in sicer ne le na Kranjskem, ampak po vsem Slovenskem. In kako tesno združene, kako dosledno delujejo te sile! Kako simpatizujejo mej sabo, se podpirajo, se mej sabo slavijo, eden v drugega besede prisezajo. Kar piše „Soča“, ponatiskuje „Edinost“; kar prinaša ruski očka „Slovanski Svet“, roma od lista do lista, se komentira, se na razne načine predeluje, dokler se radikalna hrana popolnoma asimilira slovenskemu telesu. V leposlovji se naseljuje naturalizem; priprosti narod po deželi se pa vabi v sokolstvo, da se ga izuri v borenji . . . Čemu? . . . Vse to gibanje pa se očitno vodi s Českega sèm. Res, česko-husitsko je hujskanje proti škofom, katero slednji čas vprizarja goriška „Soča“; saj njen vrednik se drzne javno ponašati se kot učenca českih radikalcev, kakoršen je znani Jan Lego. Bodi v tem „Časopisu“, v našo žalost in sramoto, zabeležena ostudna psovka, katero je „Soča“ izbruhnila proti škofu, ki je naš ponos, ki je ena najsvitlejših zvezd v avstrijskem episkopatu, slovenskega naroda največji dobrotnik, očitaje mu **„hudodelstvo nad vero“**, **„kompromitovanje katoliške vere in vsega duhovskega stanu“**. Tako se je pisalo l. 1896 v listu, ki hoče vedno še veljati kot katoliški!

Vprašamo: kam moramo konečno priti po tem potu? Hočete-li res ljudstvo odtrgati od škofov? Je hočete-li res odgojiti za razkol?

In mi, mi katoličani katoliškega shoda?! Naše moči so raztresene po vseh slovenskih pokrajinah. Brez organizacije smo, brez programa, brez zveze, mi smo — brez glave. Vsak vleče na svojo stran, vsak dela po svojem programu; eden drugega kritikuje, sumiči. Telesu manjka oživljajočega, zedinjujočega duha.

Kje bi se moralo pričeti? Odgovarjamo lé to, da se je na I. slov. katol. shodu izvolila stalna komisija, ki se je 27. dec. istega leta 1892 konstituirala kot „slovenski katoliški odbor“; temu odboru za predsednika je bil izbran preč. g. K. Klun. „Ker so pa gospodje sprevideli, da bo težko sklicavati celi odbor za rešitev vsakdanjih opravil, so postavili manjši „izvršujoči odsek“ petih članov. Temu odseku — tako se je določilo — naj se po-

šiljajo vsa pisma, tikajoča se resolucij I. slov. kat. shoda“. Tako se bere v „Poročilu o I. slov. katoliškem shodu 1892. leta v Ljubljani“, ki se je izdalo v praznik sv. Jožefa 1893. To „poročilo“ dodaja: „*Ta (izvršujoči) odsek deluje prav pridno in skuša pri vsaki priložnosti v dejanji izvrševati, kar stoji pisano v resolucijah*“ .. Quod manet in votis.

Dr. Mahnič.

ODGOVOR

vesoljnega Patrijarha na rimska vabljenja.

12. Ena, sveta, sinodalna in apostolska Cerkev sedem občnih zborov, držeč se od Boga navdihnjenega nauka sv. in že od nekedaj apostolskih zročil, prosi in kliče milost Božjo zarad oproščenja in pomirjenja v Gospodu vpokojenih bratov (Mat. 26, 31. Hebr. 11, 39. Tim. 4, 9. Makab. II. 12, 48.), toda apostolska Cerkev od XII. stoletja naprej je izmislila in zbrala v papeževi osebi, kot pooblaščenca, da pomnožuje novotarije o ognju vic, o preostanku zasluženja svetnikov in o njih delitvi (za denar) tistim, ki molijo, in temu podobno, priznavajoč ob enem tudi istodobno plačilo pravičnim pred splošnim vstajenjem in sodbo.

13. Ena, sveta, sinodalna in apostolska Cerkev sedem občnih zborov izpoveduje eno čisto in brezmadežno od sv. Duha in Marije Device nadnaravno večlovečenje jedinega Sinu in Besede Božje — toda zahodna Cerkev je tukaj zopet vpeljala eno novotarijo komaj pred 40 leti, ko izpoveduje nenavadno versko resnico o brezmadežnem spočetju Božje Porodnice in prave Device Marije; kar je neznano v stari Cerkvi in kar je ob svojem času bilo napadano od strani odličnih papeževih bogoslovcev.

14. O teh toraj, kakor je rečeno, važnih in bistvenih različnostih, izmej teh dveh Cerkev, vstvarjenih na zahodu, molči njegova preblazenost, in v svoji okrožnici naglaša kot poglobitniši in tako rekoč edini vzrok nesložnosti: vprašanje o prvaštvu rimskega škofa, ter nas opozarja na izvire, da preiščemo in se prepričamo, kako so mislili naši predniki in kaj smo dobili v prvi dobi krščanstva. Toda ko smo preučili svete Očete in občne cerkvene zборе prvih 9 stoletij, smo sprevideli: da se rimski škof nikoli ni imel za najvišjega oblastnika in nezmotljivo glavo Cerkve; da je vsak škof glava in predsednik svoje posamezne Cerkve ter da je podložen samo naredbam in določbam zborov cele Cerkve, ki so edino nezmotljive, in od katerih določeb je naj-

manj izvzet rimski škof, kakor to potrjuje cerkvena zgodovina; jedini večni vodnik in glava Cerkve pa je Gosdod naš Jezus Kristus, ker: «On je glava telesa, cerkve». (Kol. 1, 18), kateri je svojim božjim učencem in apostolom pred svojim vnebohodom rekel: «In glejte! jaz sem z vami vse dni, do konca sveta». (Mat. 28, 30.). V sv. pismu beremo, da je bil apostol Peter — o katerem papisti prav za gotovo mislijo, da je ustanovitelj in prvi škof rimske Cerkve, držeč se apokrifnih knjig iz drugega stoletja, tako imenovanih Pseudoklementinskih — sprejet na apostolskem zboru v Jeruzalemu kot enak mej enakimi; in na nekem mestu je močno posvarjen od apostola Pavla, kakor se vidi iz njegovega lista do Galačanov. (Gal. 6, 11.). Pa tudi glede tistega mesta v evangeliju, na katero nas opozarja rimski škof: «Ti si Peter, in na to skalo bom zidal svojo cerkev» (Mat. 16, 18.) je vsem — tudi papistom — znano, kaj se je učilo, in da vsi božji in sveti Očetje brez razločka čisto drugače in v pravoslavnom duhu razlagajo, ter da pod temeljnim neomahljivim kamnom, na katerem je Gospod sezidal svojo Cerkev, da je tudi peklenska vrata ne bodo premagala, razumevajo metaforički pravo in resnično izpoved Petrovo o Gospodu: «da je on Kristus, sin živega Boga», (Mat. 16, 16.) na kateri izpovedi in veri je nespremenljivo osnovano zveličavno evangeljsko pridiganje vseh apostolov in njihovih naslednikov. Zarad tega tudi nebeški apostol Pavel — ko razlaga te Božje in od Boga navdihnjene besede — pravi: «Po milosti Božji, ki mi je dana, sem kakor morder zidovod dno vložil, drugi pa nanj zida. Vsak pa naj gleda, kako nanj zida. Druzega temelja namreč nihče ne more vložiti razun tega, ki je vloženo, katero je Jezus Kristus» (I. Kor. 3, 10—11); v drugem listu pa (pravi): podlaga — osnova napredka tistih, ki v Kristusa verujejo, ali udov Kristusovega telesa, «katero je Cerkev» (Kološ. 1, 24); in ko piše Efežanom, imenuje vse skupaj apostole in preroke: «Tedaj niste več gostje in ptujci, ampak ste mestjani svetih in domačini Božji, vzdani v skalo aposteljnov in prerokov, in poglavitni kamen je sam Kristus Jezus». (Efež. 2, 19—20, primeri tudi I. Pet. 2, 4. Skriv. razod. 21, 14.).

S ozirom na tako vsebino od Boga navdihnjenega apostolskega nauka o podlagi in poglavarju Božje Cerkve je naravno, da sv. Očetje — ozirajoč se na ta apostolska zročila in nauke — niso nikakor mogli imeti, niti se je mogla v njih začeti ideja o absolutni oblasti in prvaštvu apostola Petra in rimskih škofov, tedaj tudi niso mogli dati Cerkvi kakšno drugo razlago popolnoma neprimerno in neznano tistega mesta v evangeliju, temuč resnično in pravoslavno; ravno tako niso mogli izmisliti samovoljno nove dogme o popolnem prvaštvu rimskega škofa, kot naslednika Petrovega, ker rimsko Cerkev ni prav za prav osnoval Peter, čigar apostolsko delovanje v Rimu je v zgodovini popolnoma neznano, temuč nebeški apostol nevernikov Pavel po svojih

učencih, katerega apostolska služba v Rimu je drugače vsakemu znana. (Glej: Dej. Apost. 28, 15. — Rim. 1, 9—15. 15, 15—16).

15. Sveti Očetje so spoštovali rimskega škofa samo kot škofa prestolnega mesta v državi, zato so mu odstopili predsedništvo — starešinstvo časti, smatrajoč ga samo kot prvega škofa po redu to je prvega mej enakimi in to starašinstvo se je pozneje odstopilo tudi (škofu) carigraskemu, ko je to mesto postalo prestolnica rimske države, kakor to priča XXVIII kanon četrtega občnega zbora v Kalcedonu (Каледиои у Скутари), kateri mej drugim pravi tudi to-le: «Isto tudi mi sklenemo in določujemo glede pravic najsvetejše Cerkve istega Carjigrada, Novega Rima; ker so očetje tudi prestolu Rima darovali pravice. In oziraje se na isti razlog je sto in petdeset najbogoljubnih škofov priznalo enake pravice tudi najsvetejšemu prestolu novega Rima» (prevod po Dr. N. Milašu). Iz tega kanona se vidi, da je rimski škof enak v časti škofom Carigraske in ostalih neodvisnih cerkev; slučajno se pa ne najde tudi ne v enem kanonu niti pri katerem izmed Očetov, da je bil, ali da je samo rimski škof poglavar sinodalne Cerkve in nezmotljivi sodnik škofov ostalih nezavisnih in samoupravnih cerkev, ali da je naslednik Petrov in namestnik Jezusa Kristusa na zemlji.

16. Vsaka posamezna cerkev se svojim lastnim poglavarjem na vshodu in zahodu je bila popolnoma neodvisna in samopravna za časa sedem vesoljnih zborov; in kakor so škofje samostojnih cerkev na vshodu, tako so tudi tisti v Afriki, Italiji, Galiji, Germaniji in Britaniji vpravljali zadeve svojih cerkev vsaki po svojih krajnih sinodah (zborih), škof Rima pa, kateri je tudi sam bil podložen določbam zborov, se ni imel mešati in nikake pravice (ni imel) nad njimi. V važnih vprašanjih pa, katera so zahtevala potrdilo sinodalne Cerkve, se je skliceval občni zbor, ki je edini bil in je tudi sedaj najvišje sodišče v sinodalni Cerkvi. Takošno je bilo staro cerkveno življenje: škofje so bili eden od družega neodvisni in popolnoma prosti vsaki v svojih mejah, držeč se jedino določeb zborov; in v zborih je prav sedel eden zraven drugega; noben izmed njih pa ni nikoli zahteval monarhične pravice nad celo sinodalno Cerkvijo; ako so pa kedaj nekateri rimski škofje, zaslepljeni po slavohlepnosti, zahtevali popolno pravico v Cerkvi nepoznane absolutne oblasti, bili so dostojno posvarjeni in opominjani. Očividna je tedaj zmeta in neresnična je trditev Leona XIII, ko pravi v svoji okrožnici, da je pred časom velikega Fotija bilo ime rimskega prestola sveto pri vseh narodih krščanskega sveta, in da je ravno tako vshod, ko se je združil se zahodom, bil brez nasprotovanja podložen rimskemu arhijereju, kot tako rekoč zakonitemu nasledniku apostola Petra, ki je bil naslednji namestnik Jezusa Kristusa na zemlji.

17. V deveterih stoletjih občnih zborov ni vshodna pravoslavna Cerkev nikoli priznavala popolne časti prvaštva rimskih škofov, zato tudi jim ni bila nikoli podložna, kakor to jasno potrjuje cerkvena zgodovina. Neodvisni odnošaji vshoda proti zahodu se jasno in čisto spoznajo iz tistih kratkih in prav značilnih besedij velikega Bazilija, katere je pisal in poslal sv. Evzebiju, samozatenskem škofu: «Ker v resnici, obožavajoč trdovratnost in zle navade, se bolj in bolj pada v trdovratnost in napuh. Vsled tega, ako nam bo Bog milostljiv, kaj nam je ostalo potrebno? ali ako ostane hlev božji, kake pomoči nam je pričakovati od zahodnega napuha? kateri niti išče resnice, niti se je dá učiti, ampak navzet z lažnjivimi pojmi, dela sedaj to, kar je tudi poprej v času Mariela». (Pismo 239.) Ko je v drugi polovici devetega stoletja Focij, sveti patrijarh in svetilnik carigrajski, ker je naprej videl bližnji prevrat cerkvenega življenja na zahodu, branil to neodvisnost carigrajske Cerkve, trdil se je najpoprej po mirni poti odkloniti nevarnost, toda ko je rimski škof Miklavž I. poskušal si podvreči carigrajsko Cerkev, je s svojim brezmejnim in kanonom nasprotnim vplivanjem na vshodu te zadeve in vprašanje pripeljal do razdrtja in do žalostnega cerkvenega nesporazumenja. Prvo seme teh pravic: absolutne papeževe oblasti je zasejano v Pseudoklementinah; natančno dognano in obdelano pa je za časa istega Miklavža v tako imenovanih Pseudoizidorijinih določbah, ki so absolutni falzifikati ukazov (in pisem) starih rimskih škofov. Na podlagi teh se je proti zgodovinski resnici in stanju cerkve s slabim namenom govorilo, da je staro krščanstvo tako rekoč dalo rimskim škofom neomejeno oblast nad celo sinodalno cerkvijo.

18. Te dogodke z boleščjo v duši vnovič navajamo, ker papeževa Cerkev, dasiravno priznava ponarejenje in neresničnost tistih določeb, na katerih so osnovane njena popolna sodnost in predpravice, ne samo da po svoji navadi ne hrepeni po vrnitvi h kanonom in določbam občnih zborov, (ampak) temveč na koncu devetnajstega stoletja še bolj širi že obstoječi jez, ko je, kakor znano, razglasila nezmotljivost rimskega škofa — na veliko začudenje krščanskega sveta! Pravoslavna vshodna in sinodalna Kristusova Cerkev razven vsemogočnega Sina in Besede Božje ne ve o nobenem drugem, da bi bil nezmotljiv na zemlji; tudi sam apostol Peter, čigar naslednik misli, da je papež, je trikrat Gospoda zatajil, in dvakrat ga je apostol Pavel posvaril zaradi odjenljivosti v evangeljski resnici. (Gal. 2, 11-14). Pozneje je papež Liberij v IX stoletju podpisal arijansko izpoved; ravno tako se je Zozim v V. stoletju držal heretiške izpovedi, katera je tajila podedovani greh; Virgilij je obsojen v VI. stoletju od petega občnega zbora zaradi krive vere; Honorij pa, kateri je zabredel v monoteletsko krivo vero, je obsojen od šestega občnega zbora.

v VII. stoletju kot heretik, in papeži, njegovi nasledniki, so njegovo obsodbo priznali in sprejeli.

19. Ko se je z razširjevanjem knjig začela širiti tudi prosveta mej narodi na zahodu, so isti, imajoč vse to pred očmi, začeli nasprotovati tem novotarijam — kakor se je to zgodilo v 15. stoletju na zborovanjih v Konstancu in Bazileji — ter zahtevati, da se vrnejo k cerkvenemu življenju prvih stoletij, kateremu so z božjo milostjo cerkve pravoslavne na vshodu in severu ostale in ostanejo v vseh časih zveste in katere jedine sestavljajo eno, sveto, sinodalno in apostolsko Kristusovo Cerkev, «ta steber in trdnjavo resnice». Ravno to so v 17. stoletju storili modri francozki (bogoslovci) in v 18. stoletju nemški bogoslovci. V stoletju prosvete in napredka se je pa l. 1870 soglasno zbudila krščanska zavest v osebah vgladnih nemških duhovnikov in bogoslovcev zaradi vpeljane, popolnoma nove dogme o nezmotljivosti papežev v sinodi vatikanski; nasledki tega nasprotovanja so različne sestavljene verske družbe — občine starokatoličanov — katere zametujejo papeštvo in žive od njega v vsem neodvisne.

20. Rimski škof nas toraj zastonj opozarja na izvire, da tamkaj iščemo in spoznamo, kaj so mislili naši predniki in kaj nam je ostalo iz prvih časov kristjanstva. Mi pravoslavni v teh izvirih nahajamo: tiste stare od Boga dane dobrote, katerih se tudi dandanes držimo, nikakor pa ne novotarij, ki so jih v poznejših časih rodile posvetne misli na zahodu, in katerih se je zahodna cerkev poprijela in jih varuje do današnjega dne. Pravoslavna, vshodna Cerkev je tedaj popravici v Kristusu ponosna, da je Cerkev sedem vesoljnih zborov in prvih devet stoletij krščanstva; in z ozirom na to je dosledno ena, sveta, sinodalna in apostolska Kristusova Cerkev: «steber in trdnost resnice». (I. Tim. 3, 15); sedanja rimska Cerkev pa je: Cerkev novotarij, ponarejevanja spisov cerkvenih Očetov, zvitega razlaganja sv. pisma in določeb svetih zborov; vsled tega se brez vgovora in po pravici odbija in se bo odbijala od pravoslavja, dokler bo ostala pri svojih zmotah: «Ker boljši je tudi ponosen boj, pravi sv. Gregorij Nazijanski, kakor pa mir, ki loči od Boga».

21. To so v kratko rečeno važne in samovoljne novotarije papeževe Cerkve v njenem verskem in vpravnem cerkvenem življenju, in jasno je, da papeževa okrožnica nalašč o njih molči. Te novotarije, ki se nanašajo na bistvene dele vere in na vpravni cerkveni zistem, ki so očitvidno nasprotne cerkvenemu stanju prvih devet stoletij, delajo nemogoče zaželjeno združenje cerkev. Vsled tega je vsako pobožno in pravoslavno srce napolnjeno z žalostjo, ko vidi, da papeževa cerkev trdovratno ostaja pri dejstvih in da niti najmanj ne doprinaša h sv. želji združenja, ker se noče odreči teh heretiških novotarij, ter se vrniti v staro stanje ene, svete, sinodalne in apostolske Cerkve, katere del je takrat sama bila.

22. Kaj bi pa rekli s tem, kar je rimski papež pisal in poslal slavnim slovanskim narodom? Gotovo ne bo nihče in nikoli mogel oporekati, da so mnogi izmej slovanskih narodov bili deležni zveličavne (milosti) dobrote po kreposti in težavnem apostolskem trudu svetih Cirila in Metodija. Zgodovina priča, da sta v času velikega Focija ta Grka iz Soluna — apostola Slovanov in prava prijatelja onega božjega Očeta — bila poslana v spreobračanje slovanskih narodov ne iz Rima, ampak iz Carjigrada, kjer sta se v samostanu sv. Polihronija — kot sobrata tega samostana — pripravljala za to sv. službo. Tisto pa, kar rimski škof v svoji okrožnici trobi, da je bil tako rekoč lep odnošaj in vzajemnost mej slovanskimi narodi in predniki rimske cerkve, je popolnoma nepravilno, ker, ako o tem njegova Preblaženost noče vedeti, jasno priča zgodovina, da sta sveta slovanska apostola, o katerih je govor, v svojem delovanju več hudega in nevarnosti pretrpela od rimskih škofov, zaradi njihovega prokletstva in protizakonitega postopanja (ostudno so ju preganjali francozki škofje papisti), kakor od samih nevarnih prebivalcev tistih dežel. Njegovo Blaženstvo na vsak način ve, da je dvesto najvglejnih učencev, po mnogem bojevanju proti nezakonitemu postopanju rimskih škofov, bilo izgnanih iz Moravske in z vojaško silo peljanih čez njene meje, odkoder so se potem razšli po Bolgarski in drugih krajih, in da je za tem, ko je bila izobrazena slovanska duhovščina izgnana, bila zavržena tudi vshodna liturgija s slavenskim jezikom, katera se je poprej rabila; na ta način se je v teku časa v tistih duhovnijah vničil vsak sled pravoslavlja. To pa je storjeno s znanim sodelovanjem rimskih škofov in sicer na način, ki najmanj služi časti svetini škofovskega vglada. Toda vseh teh hudih skušenj rešene, z božjo milostjo nepoškodovane, pravoslavne vshodne cerkve in preljubeznjive hčere pravoslavne vshodne Cerkve, posebno pa velika in slavna ruska Cerkev Božjega Odrešenika, varujejo in bodo varovale pravoslavno vero do konca stoletij, in s tem dajo jasen dokaz svoje svobode v Kristusu. Papeževa okrožnica tedaj zastonj obljubuje slovanskim cerkvam srečne dneve in velikost, ker po dobrotljivosti preljubega Boga imajo že vse to blago ter čvrsto stoje v svojem podedovanem pravoslavlju, ponosne nanj v Kristusu. —

23. Ko tako stvari stoje in ko imamo dokazov tudi iz cerkvene zgodovine, kateri se ne morejo ovreči, zato se vsled dolžnosti — obrnemo k narodom na zahodu, ki so se lahkoverno vdali iz neznanja resnične in neovrgljive cerkvene zgodovine in ki nasledujejo protievangeljske in nepostavne novotarije papeštva in ki tako odcepljeni od ene, svete, sinodalne in adostolske pravoslavne Kristusove Cerkve, katera je: «Cerkev živega Boga, steber in trdnost resnice» (I. Tim. 3, 15); in v kateri so se v pobožnosti in v pravoslavni veri odlikovali njihovi predniki in očetje skoz celih devet stoletij, in ki so bili zvesti in častni njeni

udje, dokler so se zvesto in stanovitno držali določbe v Bogu zbranih občnih zborov.

24. Narodi slavnih dežela na zahodu, ki ljubite Kristusa! Radujemo se sicer, ko vidimo, da imate ljubezen Kristusovo, ko vas vodi zdrav razum: «da je brez vere nemogoče Bogu dopasti» (Hebr. 11, 16); toda vsakemu, kedor prav sodi, je samo ob sebi jasno, da zveličavna vera v Kristusa mora biti na vsak način v vsem prava in soglasna s sv. pismom in apostolskim izročilom, na katerih je osnovan nauk sv. Očetov in sedem sv. občnih zborov. Zraven tega je jasno, da je tista sinodalna Božja Cerkev — ki hrani nedotakljivo, nespremenjeno, neskaljeno to zveličavno vero, ko božje izročilo, tako kakor ji je od nekedaj izročena in od sv. Očetov po sv. Duhu razvita in v prvih devet stoletjih vtrjena — ki je ravno tista, ena in vedno enaka skoz vse čase, ne pa tista, ki se spreminja ali različno spopolnjuje v teku časa; ker evangeljske resnice nikoli ne dopuščajo spreminjevanja ali spremembe ali časnega napredka, kot razni filozofični zistemi — ker: «Jezus Kristus je ravno tisti včeraj in danes in vekomaj». (Hebr. 13, 8). Vsled tega tudi sv. Vincencij iz častitljivega lirinškega samostana v Galiji — odhranjen z mlekom očetovske pobožnosti — živel pa je okoli polovice petega stoletja, jako modro in pravoslavno opisuje resničnost vere in splošnost cerkve ko pravi: «V katoliški Cerkvi se mora zelo skrbeti, da se to drži, kar se je povsod, kar se je vedno, kar so vsi verovali: to je namreč resnično in prav katoliško, kar že samo ime in pamet pove, ki skoraj vse splošno zapopade. Toda to se še le tedaj zgodi, če sledimo splošnosti, starosti in soglasnosti». «In ipsa item Catholica Ecclesia magnopere curandum est, ut id teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est: hoc est enim vere proprieque catholicum, quod ipsa vis nominis, ratioque declarat, quae omnia fere universaliter comprehendit. Sed hoc ita demum fiet, si sequamur universitatem, antiquitatem, consensionem». Toda zahodna cerkev — kakor je zgoraj rečeno — je od devetega stoletja pa do sedaj po papeštvu vvedla različne tuje in heretične nauke in novotarije, ter se tako odcepila in oddaljila od vshodne in pravoslavne Kristusove Cerkve. Kako je potrebna Vaša vrnitev in prihod k starim in nespremenjenim cerkvenim naukom, da dosežete zaželjeno zveličanje v Kristusu, boste lahko uvideli, ako se vestno ozrete na sporočilo nebeškega apostola Pavla Tesaloničanom, kjer pravi: «Bratje! stojte tedaj trdno, in držite se izročil, ki ste se jih naučili ali po govorjenju ali po listu našem», (II Tes. 2, 15), in še na tisto, kar isti sv. apostol piše Galačanom: «Čudim se, da ste se tako hitro obrnili od njega, ki vas je poklical k milosti Kristusovi, k drugemu evangeliju, ker vender ni družega, toda so nekateri, ki vas motijo in hočejo prevrniti evangelij Kristusov». (Gal. 1, 6. 7). Ogibajte se tedaj teh spreminjevalcev evangeljske resnice, «zakaj taki ne

služijo Kristusu, Gospodu našemu, ampak svojemu trebuhu in s sladkimi besedami in s prilizovanjem zapeljujejo srca nedolžnih», (Rimlj. 16, 18) temuč pridite v krilo ene, svete, sinodalne, apostolske in Božje Cerkve, katera sestoji iz celote od Boga zasajenih vinogradov v pravoslavni sinodalnosti, v nerazdvojeni edinstvi ene zveličavne vere v Kristusa, v zvezi miru in v duhu zjedinjenih ene z drugo sv. Božjih cerkev, da dosežete v Kristusu zaželjeno zveličanje in da se tudi v Vas proslavi vse hvale vredno in preslavno ime Gospoda, Boga in Zveličarja našega, Jezusa Kristusa, kateri je trpel za zveličanje sveta.

25. Mi pa, ki smo po milosti in dobroti preljubega Boga častiti udje telesa Kristusovega t. j. ene, svete, sinodalne in apostolske Cerkve, držimo se zročila Očetov in Apostolov, prave vere in pobožnosti. Pazimo pa in varujemo se vsi lažnjivih apostolov, ki dohajajo k nam v obliki ovac ter skušajo goljufati in z različnimi in sumljivimi obljubami premamiti srca prostega ljudstva, misleč, da je vse prav, kar delajo, in ki nagovarjajo k združenju, ako se samo prizna papež kot najvišji, nezmotljivi in absolutni gospodar cele cerkve: kot edini naslednik Kristusov na zemlji in kot izvir vsake milosti!!!! Posebej pa po Božji milosti postavljeni škofje, pastirji in učitelji svetih Božjih cerkev — «pazimo toraj na se in na vso čedo, v kateri nas je sv. Duh škofo postavil vladati cerkev Božjo, ki jo je pridobil s svojo krvjo» (Dejanje ap. 20, 28), kako bomo mogli dati odgovor, — zavoljo tega molimo eden za drugega, spopolnujemo in boljšajmo eden drugega. Bog vse milosti pa, kateri nas je poklical k svoji večni časti v Kristusu Jezusu, naj nas spopolni, utrdi in ukorenini (I. Tes. 11, — I. Petr. 5, 10) in da dodeli vsem, da bi bili razsvetljeni od svetlobe Njegove milosti in da bi spoznali resnico vsi, ki so zunaj in oddaljeni od enega, svetega in splošnega pravoslavnega kroga slovesne njegove črede.

Njemu naj bo slava in kraljestvo v veke vekov.

Iz Carigradskega Patrijarhata meseca avgusta l. 1895.

(Slede podpisi: Patrijarha in udov sv. Sinode).

Kratke opazke k „odgovoru vesoljnega Patrijarha“.

Kakor znano, je Leon XIII v apostolskem pismu od 20. junija 1894, poslanem «vsem vladarjem in narodom vesoljnega sveta», vabil in spodbujal k edinstvi v veri. Naravno, da se je v tem pismu še posebej spominjal grških razkolnikov na vshodu. Z ljubeznivimi, pretresljivimi besedami jih vabi k edinstvu sv.

rimске cerkve, obeta, da hoče odstraniti vse ovire, ki¹ bi zedinjenju stale na poti, da hoče pogoditi vsem njih opravičenim zahtevam.

Papežev glas je mej vshodniki v obče naredil vgoden vtis. Apostolsko pismo se je sprejelo dobrohotno, posebno pri Koptih, Sircih, Armencih, Rusinih. Sploh je papeževa beseda po vsem vshodu vzbudila zanimanje za unijo, razgnala stare predsodke in mogočno povspešila versko gibanje v Rimu prijaznem zmislu.)

Toda seme ni padlo povsod na rodovitna tla. Temu priča je «patrijarhijska in sinodalna okrožnica», ki jo je sedanji grški Patrijarh v Carjemgradu poslal svojim duhovnom in vernikom kot odgovor na Leonovo vabilo. V tej poslanici glavar grške razkolne cerkve ne le odklanja vsako zedinjenje z Rimom, ampak skuša svoje ljudstvo celó potrditi v starih predsodkih proti zapadu ter tako povrat k materi cerkvi le še obtežiti.

Ta okrožnica, ki jo je s Patrijarhom vred podpisalo še dvanajst razkolnih škofov, je nekaka vradna izjava grške razkolne cerkve; v nji so navedeni poglobitni razlogi, ki ovirajo danes unijo z Rimom. Iz okrožnice se pa jasno razvidi, kedo je kriv, da se ne zgotovi toliko zaželjeno zedinjenje. Seveda moramo tudi pomisliti, da pismo Patrijarhovo in njegovih škofov nikakor ne izraža prepričanja nižjega duhovstva pa vernega ljudstva; znano je, da to misli in želi vse drugače.

Kar očita Patrijarh rimski cerkvi, ni nič novega; pogrevajo se stare, sto in tisočkrat ovržene obtožbe. *Rimski papeži so v cerkev uvedli protievangeljske novotarije*, v tem ko se je v vshodni cerkvi ohranil čist Kristusov nauk! Takih novotarij štejejo devet: Dodatek «Filioque»; polivanje z vodo pri krstu mesto potapljanja; raba brezkvasnega kruha; konsekracija sv. sakramenta s Kristusovimi besedami; prepoved, da lajiki se ne smejo obhajati iz sv. keliha; vice; nove dogme, namreč brezmadežnega Spočetja, vrhovne oblasti (supremacije) in nezmotljivosti papeževe.

Predno spregovorimo o vsaki teh «novotarij» posebe, moramo omeniti dvoje osodepolnih zmot, v katerih se nahaja Patrijarh, kakor je razvidno iz njegove okrožnice. Prva zmota: s tem, da vabi Leon XIII vshodnike k zedinjenju, si sam vporeka, ker ruši pojem katoliškega edinstva. Druga zmota: cerkev, da ne neha biti ista, mora vedno ostati negibna, izključujoč vsak napredek, vsak razvoj bodi si v veri ali v disciplini.

Kar se tiče prve točke, piše Patrijarh: «Sveta, sinodalna in apostolska Kristusova cerkev ima sveto in resnično željo, da bi se združile odcepljene cerkve v enem kanonu vere; brez tega pa je nemogoča vsaka edinost v veri, nemogoče je vresničenje

¹) V pričujoči razpravi smo se v glavnih točkah držali znanstvenega lista «La Civiltà Cattolica», ki ja nedavno pismo carigradskega Patrijarha ocenila in njegove trditve tehtno spodbila v člankih pad naslovom: Dell' unione delle Chiese. Risposta al Patriarca Greco di Costantinopoli.

želje o združenji cerkev. In ko stvari tako stoje, se po pravici čudimo, da preblaženi papež Leon XIII, ko sam priznava, da je to resnično, *samenu sebi očitvidno oporeka* v tem, da z ene strani izjavlja, da prava, resnična edinost obstoji v istinitem in enem verovanji, z druge strani pa, da more vsaka cerkev tudi po združenji ohraniti in obdržati svoje *dogme in kanonske določbe*, tudi ko bi bile različne od papeževe cerkve, kakor se to razvidi iz novejše okrožnice papeževe od 30 nov. 1894.¹⁾

Toda Patrijarhu so papeževo pismo *popačeno* preložili na grški jezik in tako njegova dolženja rimskega papeža nimajo stvarne podlage. V gore navedenem pismu Leona XIII, na katero se sklicuje Patrijarh, se dotično mesto glasi v latinskem izvorniku: «*Neque ultimum illud fuit vigilantiae officium, ut propriae cuiusque orientalis gentis consuetudines, sacrorumque rationes, quas pro potestate et sapientia sua legitimas edixisset, integras in eis perpetuo custodiret ac tueretur . . . Siquidem in rituum orientalium conservatione plus inest quam credi possit momenti. Augusta enim, qua varia ea rituum genera nobilitantur, antiquitas et praeclaro est ornamento Ecclesiae omni, et fidei catholicae divinam unitatem affirmat*». Ravno tako je pisal papež tudi v poslednji okrožnici 20. jun. istega leta: «*Neque est cur dubitetis, quidquam propterea vel Nos vel successores Nostros de iure vestro, de patriarchalibus privilegiis, de rituali cuiusque Ecclesiae consuetudine detracturos*».

Na teh mestih Leon XIII govori pač le o raznih *obredih*, o *šegah* in *oblikah bogoslužja*, o *obrednih običajih* vshodnih cerkev, a nikakor o *dogmah*, ki bi jih smeli vshodniki obdržati, dasi so različne od rimske cerkve! Glejte, in na tak očitno popačen tekst se opirajo sumnje in dolženje rimske cerkve!

Razlika v *obrednih oblikah* pa nikakor ne ruši edinosti v veri; to priznava Patrijarh sam v 5. poglavji svoje okrožnice, kjer navaja besede «svetega» Focija: «V njih (dogmah) vera ni predmet spremembe, tudi ni predmet splošne, skupne zavržbe določba, ampak tisto, kar so eni ustanovili in pozakonili, drugi pa varovali; in tem varihom se ne sme delati krivica, in o tistih, ki ne sprejmejo tistega, kar je nasprotno ustanovljenemu, se ne sme govoriti, da so kršili postavo». Sicer pa, kako zedinjenje želi papež z vshodom, se v istem pismu o vshodnih cerkvah določno izraža, kjer pravi, da je potrebna edinost v *veri* in v *vlastvu* — in *fidei* et *regiminis* unitate.

Drugič, napačna je misel, ki se vije skoz celo okrožnico Patrijarhovo, kakor bi namreč evangelijske resnice in kanonične vredbe v raznih časih nikakor ne dopuščale kakoršnekoli premembe. Ako bi bilo to res, potem seveda je prav, kar trdi Patrijarh, da se je namreč katoliška cerkev od desetega veka

¹⁾ . . . *δογματικούς και κανονικούς έρους*.

ločila od pravoverne cerkve Kristusove, ki je po njegovem grška; kajti ta je danes tudi po zunanjem licu ravno taka, kakor je bila pred tisoč leti.

Toda to je povsem kriv nazor; cerkev ostane prav lahko bistveno ista, akoravno se v nebistvenih rečeh preminja in časom priljuje. Pa, ako bi to bilo res, zadelo bi Patrijarhovo očitanje pravzaprav nič manj vshodno kot zapadno cerkev. Znano je namreč, da ste obe cerkvi l. 325, združeni na nicejskem zboru, soglasno uvedli takozvani nicejski simbol, akoravno je do tedaj povsod veljal apostolski simbol. Skupna cerkev je dalje sprejela formulo *ὁμοούσιος* in *Θεοτόκος*; vshodna cerkev je skupno sè zapadno uvedla vse novotarije prvih sedmih koncilijev; tudi se ni vstavljala, ko so se cele pokrajine ločile od enega patrijarha ter podvrgle jurisdikciji drugega. Toliko dogmatičnih in kano-ničnih «novotarij» je torej sprejela cerkev prvih stoletij, ne da bi radi tega nehala biti prava, apostolska, Kristusova cerkev — zakaj bi bile tedaj poznejše «novotarije» nepostavne, dà, v nasprotju z bistvom prave cerkve?! In to tem bolj, ker so vsaj nekaj takih «novotarij» sè zapadnimi škofi odobrili tudi vshodni, kakor n. pr. na florentinskem cerkvenem zboru!?

Vshodniki bi morali pomisliti, da cerkev je *živo* telo Kristusovo, a ne mrtvo truplo. Neživa bitja, kakor kamen ali ruda, ostanejo seveda ista le, ako ohranijo vedno isto obliko. A drugače je pri živih bitjih. Ona se morejo vedno pregibati in razvijati, ne da bi prenehala njih istovitost. Tako živo bitje, rekli smo, je Kristusova cerkev, ki jo oživlja in giblje sv. Duh. Ravno negibljivost ali odrevenelost bi bilo znamenje, da jo je zapustil sv. Duh.

Orientalci zamenijo nepremiňljivost (*indefectibilitas*) od negibljivosti. Nepremiňljivost je pač znak pravega krščanstva, a nikakor negibljivost. Ni li petdesetletni mož sè svojimi skušnjami, sè zrelostjo svojega razuma, z jakostjo svojega značaja vedno še ista oseba, isti človek, ki je bil pred štiridesetimi leti kot otrok?

Nad vse čudno pa je, kako je mogel Patrijarh v svoji poslanici sklicavati se na Vincencija liranskega, češ, on potrjuje njegov nazor o negibčnosti, prave Kristusove vere. Ravno nasprotno! Ne najde se lahko mej starimi očeti, ki bi se odločniše izražal o napredku v krščanstvu nego ravno on. Znanè so njegove besede, «Poreče kedo: tedaj ne bo nikak *verski napredek* v Kristusovi cerkvi? *Bodi vsekakor, in sicer prav velik* (napredek) Vender tako, da je resnično *napredek v veri*, a ne prememba»

Toda carjigrajski Patrijarh je iz Vincencija liranskega iztrgal nekaj stavkov, ki se nahajajo malo zgorej, katerih pravi pomen se pa razume še le iz naslednjih od nas navedenih stavkov; te stavke so vže protestanti zlorabljali proti katoliški cerkvi: «Ravno tako se mora skrbeti v katoliški cerkvi sami, da tisto držimo, kar se je povsod, kar se je vselej, kar se je od vseh verovalo. To je

namreč resnično in v pravem pomenu katoliško » Toda — učimo li mi katoličani drugače? Prav! katoliška cerkev, ko določuje nove dogme, vselej skrbno in vestno preiskuje, ali se je ono, kar namerja določiti, «povsod, vselej in od vseh verovalo.» Ako se tega ne more dognati, gotovo tudi ne povzdigne dotične resnice v formalno dogmo!

Ako tedaj katoliška cerkev vpeljuje novotarije, se ji ne sme pač očitati, da pači evangelij; to niso nikakor «protievangeljske novotarije — ἀντιεγγελικὰ νεωτερίσματα. Te novotarije so le pojavi živega, napredujočega krščanstva. Kar napreduje, ostane lehko še vedno isto. Ločiti nam je dobro mej napredkom in spremembo. «K napredku spada — so besede istega Vincencija lir. — da se vsaka stvar sama v sebi razvija; k spremembi pa, da reč iz tega, kar je bila, prejde v drugo».

Kar je rimska cerkev novega uvedla, se nikakor ne dotika *bistva vere*, ampak spada k naravnemu napredku vedno na *isti podlagi* razvijajočega se krščanstva. To hočemo videti pri posameznih točkah.

Prva točka zadeva izhajanje sv. Duha iz Očeta in Sina. Ta točka je gotovo najvažniša, ker ravno radi nje je, kakor se splošno trdi, pravzaprav nastal razkol. O tej točki piše Patrijarh: «Ena, sveta sinodalna in apostolska cerkev sedem občnih zborov je torej verovala in dogmatizirala v soglasji z besedami evangeljskimi, da sv. Duh izhaja od Očeta; toda na zahodu so vže v devetem stoletju začeli napadati in spreminjati sveti simbol vere, postavljen in potrjen od občnih zborov, in samovoljno se je začela širiti misel, da sv. Duh izhaja tudi od Sina. Gotovo je znano papežu Leonu XIII, da je njegov pravoslavni prednik in imenjak Leon III leta 809 sinodalno zavrgel in osramotil ta protievangeljski in neopravičeni dodatek «tudi od Sina» (Filioque)».

Prvič ni res, da je «cerkev sedmerih občnih zborov», kakor trdi Patrijarh, dogmatizirala izhajanje sv. Duha od Očeta; marveč to je storil vže carjigrajski cerkveni zbor l. 381, kateri je nicejskemu simbolu le pridejal javno, izrečno izpoved omenjene resnice.

Ni res, da nauk o izhajanju sv. Duha od Očeta in Sina je bil na zapadu nepoznan pred devetim stoletjem. To se razvidi iz aktov koncilijev v Galiciji (Španija) l. 447, v Toledu l. 589 in 633, v Frankobrodu l. 794 in več drugih; ti akti spričujejo, da ta nauk so vže davno pred devetim vekom očitno izpoznavale cerkve v Španiji, v Galiji, v Nemčiji. Pa tudi Focij sam se ni drznil tajiti, da so ta nauk predavali največji cerkveni očetje na zapadu: sv. Ambrozij, Hilarij, Avgustin, Hijeronim in mnogi drugi.) Ti očetje pa so krščanski svet razsvitljevali v četrtem in petem

1) Liber de S. Spiritus Mystagogia, nn. 66—72 Migne, P. G. v. 102, pp. 343—351.

stoletji. Pa Patrijarhu bi tudi ne smela biti neznana izpoved enega njegovih prednikov na carjigrajski stolici. Ta je Metrofanos II, kateri je l. 1441 v poslanici do svojih duhovnov in vernikov priznal, da »po mnogih raziskavanjih in razgovorih, ki so se vršili na sv. konciliji v Florenciji, se je določno spoznalo iz mnogih in velikih svetnikov zapadne cerkve, posebno iz tistih, katere oni (vshodniki) pripoznavajo in čestijo za svetnike in jih sprejemajo za učeničke, da isto, kar zapadniki zdaj trdijo o izhajanju sv. Duha, je bil in je po besedi in po misli stari nauk onih blaženih svetnikov in učenikov».

Patrijarh dalje piše, kakor bi bil Leon III l. 809 sinodalno zavrgel in osramotil protievangeljski in neopravičeni dodatek «Filioque». To je le laž, s katero se obrekuje rimskega papeža, laž, ki jo je Patrijarh posnel iz pisma Focijevega do metropolita oglejskega.

Govoré o dodatku «Filioque», moramo dobro razločiti tri reči, namreč: učenje te dogme, formalni dodatek «Filioque» k simbolu in izgovarjenje ali *pevanje* simbola s tem dodatkom pri bogoslužji. — Vpraša se torej: Jeli morebiti Leon III zavrgel dogmo samo pa nje učenje? Nikakor! Ali je Leon III zaukazal, da se ima dodatek «Filioque» izbrisati iz simbola? Tudi ne! Njegova prepoved se dotika le *javnega pevanja* dodatka «Filioque». Da je res tako, se določno razvidi iz poročila, ki ga je o tem napisal opat Smaragd, kjer se bere naslednji odgovor papeža Leona III: «Kar se vže zdaj od kogarkoli, ki prej ni bil podučen, prav veruje (da namreč sv. Duha izhaja od Očeta in Sina), naj se veruje: in vender naj se, ne da bi se žalila koga vera, opusti *nedovoljena navada pevanja*».¹⁾ Leon III je hotel namreč braniti dvoje: prvič dogmo o izhajanju sv. Duha tudi od Sina; drugič pa svojo vrhovno oblast, določevati o važniših zadevah, ki se dotikajo javnega bogoslužja v cerkvi. To dvoje je storil z omenjenim odgovorom, ki ga je dal odposlancem ratisbonskega koncilija l. 809, ne pa sè sinodalnim odlokom, kakor napačno trdi ekumenski Patrijarh v svoji okrožnici.

Radi tega pa, da je rimska cerkev dodala «Filioque», se ji ne sme očitati pačenje simbola. S tem dodatkom je le v *besedah* izrekla, kar je bilo vže prej po misli zapopadeno v simbolu. Sicer je enako ravnal vže tudi carjigrajski cerkveni zbor l. 381, kjer so se nicejskemu simbolu pritaknile besede zadevajoče ravno tako sv. Duha: «ki iz Očeta izhaja — qui a Patre procedit». In tega zbora se je vdeležila vshodna cerkev ravno tako kakor zahodna. Zakaj torej Patrijarh tudi tu ne očita pačenja ali protievangeljskih novotarij? Sicer naj bi Patrijarh pomislil, kar je predlagal učeni Bessarion svojim vshodnim bratom pri florentinskem

¹⁾ *Quod iam nunc a quibusque prius nescientibus recte creditur, creditur: et tamen illicita cantandi consuetudo sine cuiusque fidei laesione tollatur.*

zboru: «naj bi prej preiskali, je-li dodatek «Filioque» nasproten ali ne Božjemu razodenju: *ako se dožene napačnost dogme, potem se ne bo več vprašalo, ali se ima dodati.*») Ako bi pa nasprotno se dokazalo, da je resnica, kar izraža ona beseda, in bi se začelo še potem povpraševati, ali se sme poslednja dodati simbolu, bi bilo smešno, ako bi kedo menil, da se ne sme, kar je resnica, dodati simbolu». Grki so na te besede Bessarionove obmolknili — seveda kedo bi bil pač tako nesramen, da bi vgovarjal tako očitni resnici!

Da bi Patrijarh dokazal, kako je tudi dogmatično kriv katoliški nauk o izhajanju sv. Duha tudi iz Sina, se sklicuje na Kristusove besede pri Janezu: «kateri od Očeta izhaja — *ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται.*») Toda te besede učijo le, da sv. Duh izhaja od Očeta, a nikakor ne izključujejo izhajanja istega sv. Duha tudi od Sinu. Trditev ene resnice sama na sebi ne taji druge resnice, ki prvi ni nasprotna. Da, v navedenih evangeljskih besedah je celó, kakor bomo videli, zapopaden indirektno nauk katoliški. Razkolkniki bi morali v sv. pismu najti mesto, kjer se uči, da sv. Duh izhaja *le* ali od *samega* Očeta. Toda takega mesta ni nikjer.

Tako beremo tudi, da se je Jezus Kristus navadno imenoval «sinu človekovega»; to pa gotovo ne izključuje, da je ob enem tudi Sin Božji. V 6. pogl. pri sv. Janezu govori Jezus: «Oče moj vam daje pravi kruh iz nebes»³⁾; pomeni li to, da *sam* Oče daje pravi kruh, a ne tudi Jezus Kristus? Dalje, Kristus sam je rekel: «Vse, kar ima Oče, je moje»;⁴⁾ ako tedaj ima Oče, da je izvor sv. Duha, mora isto imeti tudi Sin; in ako uči sv. evangelij, da sv. Duh izhaja od Očeta, je v tem po smislu (implicite) zapopadeno, da ravno tako izhaja tudi od Sina. Ako pošilja Oče Duha, ga pošilja tudi Sin, kajti «karkoli Oče dela, to tudi Sin dela ravno tako».⁵⁾ V rečeh, ki se tičejo Boga, je namreč vse eno, razen osebnostnih razmer.

Sicer pa treba le dotično mesto, iz katerega je Patrijarh iztrgal svoj citat o izhajanju sv. Duha, navesti v svoji celoti, in videlo se bo, kako celó potrjuje katoliško dogmo. Ono se glasi: «Kader pa pride tolažnik, katerega vam bom jaz poslal od Očeta, Duh resnice, kateri izhaja od Očeta, on bo za-me pričal». Tu Jezus Kristus očitno uči, da bo On sam poslal Duha od Očeta. Poslanje v Božjih osebah pa zapopada in predpolaga izhajanje poslane osebe od osebe, ki pošilja; in to izhajanje, akoravno se na zunaj pojavi v času, je na znotraj večno. Tako tudi Jezus

1) «Ostensa falsitate dogmatis, quaestio de illo non addendo non habebit deinceps locum» — Bessarion, de processione Spiritus S. ed Migne.

2) XV. 26.

3) VI. 32.

4) Jan. XVI. 15.

5) Ibi. V. 19.

Kristus, ko je hotel pojasniti svoje poslanje od Očeta, je navedel v dokaz svoje izhajanje od istega Očeta: «Jaz sem izšel od Očeta in prišel; nisem namreč od sebe prišel, ampak On me je poslal.»¹⁾ Tako so razlagali stvar tudi sv. očetje. Sv. Gregorij Veliki u pr. piše: «Njegovo poslanje je isto, kar izhajanje, vsled katerega izhaja od Očeta in Sina». Ta cerkveni očak je živel in deloval celih tristo let pred Focijem, *in raskolni Grki sami ga čestijo kot svetnika in cerkvenega učnika*. In vendar nam za zlo jemljejo, da se držimo njegovega nauka!

Dalje.

Listek.

Cilindrova stoletnica.

Kulturno-historična slika.

Na, na, kaj so mi pravili ondan-le! Da letos obhajaš stoletnico svojega rojstva! Jaz se sicer močno zanimljam za arheologijo; veliko sem vže po knjižnicah stikal, da bi kaj gotovega zvedel o tvojem početku . . . toda do zdaj vse zastonj! No, če so pa drugi dognali, da si se resnično l. 1796 rodil v Parizu na Fransoskem, jim moram le hvaležen biti.

Prišel sem ti čestitat. Moj poklon, moj najponižniši poklon, vaša visoka svitlost, ali kako bi rekel — svitla prevzvišenost, gospod jubilent cilinder! Zdaj pa blagovoli milostno poslušati, kaj bom govoril v tvojo stoletno proslavo.

Res, srečna glava, v kateri se je prvokrat spočela ideja: cilinder. Vzvišena ideja! Srečen umetnik, ki je to idejo realizoval t. j. ki je iz surove kože po dolgem glajenji in likanji izgotovil tvorbo, ki jo svet vže sto let z vsem češčenjem imenuje cilinder! Najsrečnejši pa oni, katerega glava je prvokrat imela čast nositi vašo svitlo prevzvišenost!

Viharni so bili časi, ko si tam ob Seni zagledal luč belega dne. Jaz se le čudim, kako si mogel rešiti tvojo svitlo kožo iz francoskih vojsk! — Gotovo si bil vojak tudi ti, in ne enkrat so najbrže tudi okól tebe švigale svinčenke. Le žal, da se tako malo ve, kod si se bojeval in krvavel za slavo „de la grande nation“.

¹⁾ Ibi. VIII, 42.

No pa, žalostne spomine na stran! Kar se tiče najine ožjše zgodovine, nama je zabeležiti marsikaj veselega. Petindvajset let naju vže sklepa vez pravega, odkritosrčnega prijateljstva. Tako obhaja tedaj letos nekako srebrno poroko. Saj se še spominjaš — takrat, ko sem prišel v deseto šolo, sem te prvokrat kupil, ker prej sem se imel za nevrednega s tako imenitno visokostjo stopiti v intimnišo zvezo. Takrat sva sklenila nekako koalicio ali pravzaprav dvozvezo. Jaz sem se zavezal, da ti zaupam vse tajnosti svoje prečudne glave, ti pa si mi sveto obljubil, da me hočeš vselej in poy sod braniti, tudi ko bi te imelo stati tvojo kosmato kožo!

In res — čast, komur čast — s hvaležnim srcem priznavam, da si držal svojo besedo. Petindvajset let stojiš zvesto na straži in mi braniš gorenje nadstropje. Ne toča ne dež, ne slana ne sneg, ne solnce ne luna mi niso do zdaj škodovali. Tvoja zaslug! Kakor sem rekel vže zgorej — moja glava je čudna, marisikaj je vže iztuhtala, kar je napravilo tresk in grom, nekateri so rekli, da se celó copernice iz nje porajajo. Zatorej se je slišalo vže celó o zarotah. Nekje so vže pobirali kamenje, da bi Toda tu si se postavil v bran ti v vsej svoji veličastni prevzvišenosti — in upadel jim je pogum! V kritičnih slučajih si mi ti vselej priskočil z modrim svetom; jaz pa se nisem nikoli kesal, da sem se ravnal po tvoji besedi; saj te diči učenost in dolgoletna skušnja.

Sicer pa tudi ti, upam, si z menoj zadovoljen. Obvaroval sem ti skoz petindvajset let nezrušljivo zvestobo. Odkar sem tebe nasadil, ni več drugo pokrivalo imelo časti stražiti na moji glavi. Iz ljubezni do tebe sem prestal veliko skušnjav. Prigovarjali so mi — ne zameri — da si nepraktičen, da si drag, da si preobčutljiv in prenežen, drugi so te zmerjali oholega aristokrata, in kaj vem še — toda zvestoba moja se ni zmajala! Kamorkoli sem šel, sem te vzel sè sabo.

He, kaj ne, koliko interesantnega sva doživela na svojih potovanjih! Prehodila sva Italijo, Švico, Francosko. Posebno te je veselilo, ko si — bilo je pred desetimi leti — zopet enkrat zagledal svoj rotni kraj Pariz. Blaženi dnevi! Na Slovenskem menda kmalu ne bó več mesta in gore, kjer bi ti ne bil priča moje navzočnosti. Seveda ljubezen trpi; tako sem tudi jaz marisikatero grenko povžil iz ljubezni do tebe. Radi tebe me je marisikado po strani pogledal in nemilostno sodil. Enemu si se zdel preširok, drugemu previsok, tretjemu — brez zamere! — premalo svitel in zamazan; a za vse te tvoje — resnične ali namišljene nepopolnosti — sem odgovoren bil jaz — rimsko-katoliški starokopitnež! Pa bodi, vse je pozabljeno!

Da bi te ovekovečil, postavil sem ti spomenik — aere pennius — v „Rimskem Katoliku“. Razpisal sem pred štirimi leti tebi v čast vprašanje: „Star cilinder pripoveduje svojo prete-

klost". Tako je prišel tvoj životopis v edini filozofičen slovenski list, in še za dve tristo let, ko mene in tebe ne bo več, bodo poznejši rodovi brali tvojo slavo. Sicer pa — bodi mej nami rečeno — kakor se tam pripoveduje, vganjal si marisikaj takega, kar se v poštenem jeziku zove lokalstvo!

Veš pa, prevzvišeni in slavni jubilent, zakaj si mi toliko simpatičen?

Ti si tip in reprezentant visoke modrosti pa možke resnosti. Ti tudi najnižjo pamet povzdigneš za en čevelj višje. Dandanes so resni časi; misliti in tuhtati je treba, ako se hoče človek preriti naprej. Zatorej pa možgani veliko trpijo. V glavi postaja večkrat vroče tem bolj ker se mišljenje učenih glav, kakor se je dognalo, vrši kot fosforacijski proces. Zatorej potrebuje resni mislec hladila in zavetišča. Tega zavetišča, tega hladila daješ učenim glavam ti, prevzvišeni jubilent. V tvoji senci se možgani hladijo, pod tvojim veleslavnim krovom je vse varno. Zatorej pa tebe tako radi nosijo doktorji, profesorji, državni poslanci, ministri, politiki, sploh vsi, ki kaj veljajo. Vnebovpijoča profanacija tvoje prevzvišenosti bi bila, ako bi te pokrtil neuki kmet. Cylinder in tvoj adlatus — frank: to sta dvojica non plus ultra!

Sicer pa — zopet: brez zamere! — imaš tudi mnogo senčnatih strani. Ena taka je, da si — povem ti odkrito — pravi prototip posvetne nečimernosti in syetohlinstva. Jabolko ne pade daleč od drevesa. Rodil te je Pariz. Kedor te pogleda v tvoji gladki svitlobi, bi res mislil, da si zrcalo same nebeške modrosti. Kakor sonce se bliščiš. A v resnici imaš vso svojo likavo modrost zahvaliti le klebučarjevemu ščetu, ker tvoje pravo bistvo je sama čista, kosmata dlaka. Pa ti si domišljaš, da si kedo zna kaj! Ti si — z dovoljenjem! — tudi prototip prave filisterske lehkoživnosti in veterijaštva. Dovolj, da te kje zaloti lahek dežec — in vže splava po vodi vsa tvoja svetlost in modrost! Razcafran in grd moraš zopet h klebučarju, da ti potegne ščet po ostudnem hrbtu ter ti zopet povrne en del poprejšnje jasnosti. Tako se prelevljaš! To ti je značaj! Tako se ti zgodi dvakrat, trikrat, a ti prihajaš čedalje ostudniši, čedalje bolj zbledeva tvoja svitlost; zatorej te potiskajo od glave do glave, nižje in nižje, dokler te človek zagleda na glavi razcapanega pouličnega postopača, v strašilni opomin živim in mrtvim! Vseh cest prah je zastopan na tebi, nuance vseh barv leskečejo ob tvojih rebrih. *Corruptio optimi pessima!* Sic transit gloria mundi, carissime cylinder!

Kako bo kaj v bodoče? — vprašaš radovedno. Si morda vže slišal, da jaz sem znani „goriški prerok“. V bodoče? Star cylinder — star norec! Stari prihajajo na otročjo pamet, tako tudi ti. Čudne muhe so ti na stare dni začele rojiti po glavi. Vižga hudirja, misli se ženiti! Kakor se zdi, si se vže zavczal

z ženskim spolom, da našim Máricam pripomoreš do hegemonije nad možkimi. V dvajstem veku boš kraljeval na njih nežnodrobnih glavicah — namesto nekedanjega svitka. Srečna misel, da so te izbrale za svojega odvetnika! Ženska ima malo v glavi, zatorej pa tem več živo potrebuje tvoje modre in učene prevzvišenosti na glavi. Pred žensko s cilindrom — rešpekt!

V svoji nekoliko okorni, a vedno bujni domišljiji si vže slikam prizore na bodočem ženskem vseučilišču. To bo trčenje cilindra v cilindar, ko bodo stikale svoje glavice k obligatnemu čebljanju! Ko bode pa celó katera vseučilišnica naredila doktorat za doktorico-jezičnico ter v dan svoje promocije slovesno prisegla, vselej in povsod molčati, kakor veleva vže starodavna ženska postava, tedaj boš ti oblastno in vsemogočno čepel na njenih kitah, zvest varih najlepšega ženskega kinča, ki je bil in bode vedno v laseh. Tedaj pridejo casi, ko bodo namesti sedanjih odvetnikov — notarjev — zdravnikov — profesorjev — doktorjev v visokih, svetlih cilindrih po naših ulicah korakale samo doktorice utriusque omniumque. Možiceljni pa bodo nosili na glavi kake pokveke ali pogače — morda celó svitke — ter urno se sukali pri loncih okol ognjišča pripravljaje večerjo svojim veleučnim, prevzvišenim zakonskim družicam! Prav jim je! Saj boljšega ne zaslužijo. Sami se devajo ženskam pod kopitce!

Toda prav ti — dovoli sine ira et studio — prav ti daješ ženskam največjo potuho. Glej, starec, da se ne boš še kedaj pokoril. Skrbi bo dosti, da boš mogel celo breme lasi nadzorovati. In pa kaka vročina bo poleti pod tvojo streho; pa puh! Ne veš, kako rade mažejo svoje lasi! Ti, ki imaš tako delikatno nos, boš mogel vse to prenašati?

Opominam te resno pa prijateljsko. Caveas! Če boš pa še dalje koketoval z ženskami, bi znalo tudi mej nama priti do — razkola. Zatorej pozor! Dixi . . .

Toliko sem ti mislil povedati za tvoj jubilej — brez zamere. Zdaj pa: Moj najponižniši poklon, vaša svitla prevzvišenost!

Tvoj stari znanec.

RAZNOTEROSTI.

Je naše katoličanstvo res le gola hinavščina?

Tako je nedavno slovensko občinstvo prepričavala v Gorici izhajajoča „Soča“. Katoličanstvo je baje le plašč, s katerim zakrivamo svoje hinavstvo in slepimo svet, da ne pride do spoznanja naših podlih namenov. Pravo, odkritosrčno krščanstvo se nahaja le še pri slovenskih liberalcih. Ali pravzaprav liberalcev mej Slovenci ni, ampak so le nekateri črnogledni pretiravci, ki vidijo strah tam, kjer ga ni! Ostudno je, kar „Soča“ podtika katoliški ljudski stranki na Kranjskem.

Mi pa jo slovesno zagotavljam, da še biva, še živi ne le po imenu, ampak po bistvu prava katoliška stranka na Kranjskem in po drugih pokrajinah slovenskih, stranka ne hinavcev, ampak prepričanih, za katoliško stvar gorečih, za vsako žrtev pripravljenih mož, katerim so resolucije I. slov. kat. shoda izraz večno nepremeljivih krščanskih resnic, kateri smatrajo „katoličanstvo“ listov, kakor so „Slov. Narod“, „Soča“, „Edinost“ ali „Slov. Svet“, za pravo, potencirano liberalstvo, kateri se torej s takimi „katoličani“ nikedar ne bodo spravljali ali celo zavezavali, ampak jih estrajno, brez premerja pobijali.

Ako pa danes naša katoliška stranka ne razvija one delavnosti, kakor bi bilo želeti, je temu kriva le zavôrnica, ki je obvisela ob našem vozu. Toda zavôrnica, upamo, ne bo za vselej vôrila; zavôrnico bomo odstranili, in naša katoliška reč se bo mirno, a krepko, na strah, v pogubo sovražnih sil, dalje razvijala, dokler ji ne priborimo popolne zmage.

Dà, skusili boste tedaj, ali res vse naše katoličanstvo ni nič nego gol — humbug!

Uboga svetnika!

Mislimo sveta brata Cirila in Metodija. Slovenci imamo namreč šolsko društvo, ki je krščeno na ime teh dveh svetnikov. Svetnikov imena se otrokom in društvom dajejo, da se s tem svetnike v resnici časti. Pa kako je to vse drugače pri naši družbi. Družba ima sicer lep, plemenit namen: vzgajati mladino veri in slovenski domovini. Toda so ljudje, ki na sebi dobro družbo zlorabijo kot sredstvo v dosego vse drugače nego krščanskih namenov. Seveda, ako nočemo „krščanstva“ vzeti po definicijah „Slovenskega Naroda“, „Slovenskoga Sveta“ ali „Soče“! In ti ljudje imajo pri družbi vodilno vlogo. Liberalstvo in radikalstvo,

seveda v navidezno nedolžnih oblikah, hobota na tleh družbe, ki so je postavili pod okrilje sv. Cirila in Metodija. Tudi ženski kult, nekako v zmislu modernih socialističnih doktrin, morata svetnika sè svojo avtoriteto v bran vzeti. Od neke na Slovenskem nam je od neke ženske podružnice ciril-metodijeve družbe vže večkrat došlo vabilo z Mazzini-jevim geslom „Bog in narod“. Da, celó plesati morata večkrat slovanska svetnika aposteljna!

Pa hočemo li družbo vničiti? Tako seveda nam očitajo.

A to je grdo obrekovanje. Ne vničiti, ampak iztrgati jo iz rok tistih, ki jo zlorabijo. Ta glas se je slišal tudi pri I. slov. katoliškem shodu. In da bi se to zgodilo, je katoliški shod mej glasnim odobravanjem sprejel naslednjo resolucijo:

„Družba sv. Cirila in Metodija se toplo priporoča s pogojem, da se v bodoče organizuje po župnijah v soglasji z našimi prevzvišenimi vladikami“.

Sveta Ciril in Metodij, katerih imeni toliko zlorabijo slovanski liberalci, prosita, da se to skoro vresniči!

Slovensko-nemški slovar

se je nedavno dokončal, in tako se je naše slovstvo obogatilo sè znamenitim znanstvenim delom. Slovar je, kakor vsakedo lahko vidi, sestavljen prav marljivo; zaklad besed je bogat; želeli bi le, da bi se tudi nemško-slovenski slovar z isto marljivostjo in temeljitostjo predelal in pomnožil.

Le nekaj bi radi pripomnili. V noyem slovarji je višje-znanstvena in filozofična terminologija prepomajkljiva. Ta pomanjkljivost bi gotovo ne bila tolika, ako bi bili gospodje, ki se delali pri slovarji, segli tudi po „Rimskem Katoliku“, katerega prve letnike (vsaj četrti, poslej pa tudi peti in šesti) so imeli vže na razpolago. Ako so se prebiralí in porabljali listi, kakor „Slovenski Narod“ (!), „Popotnik“, „Učiteljski Tovariš“, „Vestnik“ (znanstvena priloga nekedarje „Zore“), menimo, da je to zaslužil tudi „Rimski Katolik.“ V našem listu so se razpravljala filozofična, apologetična in druga vprašanja, o katerih ne najdeš niti sledu v vsem slovenskem slovstvu; zatorej se nahaja v njem tudi veliko izrazov in znanstvenih terminov, ki jih boš zaman iskal v slovenskih knjigah. A pogrešaš jih zdaj tudi v „slovensko-nemškem slovarji“, kar bi ne smelo biti.

Mi nočemo sicer gospodom vsiljevati svojih nazorov, toda ako niso „Rimskega Katolika“ morda radi tega vzeli v roke, ker jim „smrdijo“ njegova načela, je to res vsega pomilovanja vredno; kajti sè slovarjem, ki je gledé višje znanstvenih in filozofičnih terminov pomanjkljiv, gotovo tujce le potrjujemo v mnenji, ki je imajo o nas, da Slovenci smo namreč vedno še — kmetski narod.

Toliko — brez zamere!

Zanimiva polemika

se je unela v slovenskih listih liberalne in radikalne barve. Vže nekaj mesecev sèm se pridno razpravlja načelno vprašanje o realizmu, naturalizmu pa idealizmu. V polemiko posegajo tudi — ženske. Iz vsega se dobro vidi, kako malo ali nič razumejo naši leposlovski filozofi o filozofiji. Učiti, učiti bi se morali, preden se lotijo tako važnih vprašanj! Ker je ta boj največjega pomena za razvoj našega slovstva in našega kulturnega napredka sploh, mislimo tudi mi v prihodnje razložiti svoje nazore o leposlovnem realizmu, naturalizmu in idealizmu.

Ste jo slišali!

Ste jo slišali — Mária! Ona seveda ima v ravno omenjenem boji tudi besedo, in sicer pravo — žensko besedo! Mi se res ne moremo prečuditi temu ženskemu veleumu. Ona vse zna, o vsem čebela: o slovstvu, o politiki, o socijologiji, o ženskem vprašanji, o pedagogiki, o filozofiji! Slovenske, ruske, nemške, italijanske, francoske, norveške leposlovce ima vse — v mezincu. Ona je realistinja. In da boste vedeli, kake vrste je njen realizem, poslušajte jo: „Ako vže hočemo imeti vzor zdravega realizma, vzemimo si spise in romane Tolstega, Turgénjeva in tudi Dostojevskega“. Mimogrede omenimo, da so ji Tolstega tudi filozofijske razprave nič nanj znane kakor abecednik (Mária je namreč nekje na Slovenskem — učiteljica otrok); kajti piše: „Ne govorim o Tolstega filozofijskih razpravah, ampak o njegovih romanih . . .“ Kar se pa tiče slovenskih leposlovcev, našla je Mária vzor zdravega realizma pri Krsniku in dr. Tavčarji (menda pred vsem v romanu „4000“!) O Stritarji pa piše naš slavni ženski kritik: „Naš Stritar je res genij, in jaz se mu klanjam do črne zemlje!“ No, to so pa res pokloni, da se jih sme Stritar veseliti! Vender ona meni, da se je Stritar v svoji sodbi o realizmu prenaglil. Zdelo bi se potemtakem, da Mária je vender še večji genij kot Stritar. Vsekakor reci kedo, kar hočeš, naša slavna Mária je eden iz sedmerih čudežev našega veka!

Kako hudo so si v laséh!

Mislimo naše „liberalce“ in „radikalce“. Kakor se vidi, res nikoli več ne pride mej njimi do sprave. Mi sami nismo v dolgoletnem boji izrekli proti slov. liberalcem niti ene desetine onih častnih epitetov, katere najdemo nakopičene v enem samem dopisu iz Ljubljane, ki ga je nedavno prineslo osrednje glasilo naših radikalcev — „Slovanski Svet“. Evo, nekaj za poskus:

„Teško je pisati iz Ljubljane o njenih razmerah, ne da bi človeku izvestni žurnalisti in njih *commandeurji* zalučali v obraz psovke: „tepec!“ — ali: „zlobnež!“ — Ljubljanske odnošaje in ljubljanske *mogotce* smeš namreč le hvaliti, kajti kritike ne preneso. Ljubljanska *advokatokracija* si domišlja ter to povsod brez srama z brezprimerno ošabnostjo in nedoumno brutalnostjo javno kaže, da je vzela vse znanje, vse izkustvo in zmožnosti za se v zakup le — ona! Ta domišljavost jim je prešla uže v meso in kri; zaman naj skušajo slovenski listi v Trstu, iz Gorice, Celja ali z Dunaja mirno, stvarno ter z najboljšo voljo dokazati, akademično, logično dokazati, da nima ljublj. gospoda vender le v tem in onem prav — da bi bilo tako-le in tako-le boljše in častnejše za nas vse . . . zaman: naši gospodje se nad takimi nedisciplinovanimi predrzneži le prav kmetarski zaderejo ali jih pa — to je za njih pamet še najlaže! — prosto ignorujejo . . . Naši žurnalisti si znajo — prav po čifutski! — vedno pomagati . . . če uže ne gre s terorizovanjem ali ignorovanjem, pa s pisanjem proti lastnemu prepričanju.

Naj molčim torej tudi jaz o njih . . škoda vsake besede! Le to pripominjam še, da zavidam vsakogar, ki živi in more živeti zunaj Ljubljane ali celo zunaj kranjske meje, ter ne vidi, kaj se vrši pred in za kulisami v slovenski metropoli. Njemu je pač laže ohraniti — idejale! Čestitati Vam moram, g. vrednik, da ste dobili svojemu, v Ljubljani — iz gori omenjenih vzrokov — nikakor ne priljubljenemu „Slovan. Svetu“ kritike, ki godejo na drugo struno, nego naši ljubljanski. Ti ljudje zanesli so v našo kritiko uže pravcato anarhijo! Hvalisalo ali pa zabaavljalo se je vse vprek, brez vkusa, brez motivacije . . . vse narobe . . . Zakaj pri nas ljudje sami mislijo neradi, a radi trobijo za drugimi, hvalisalo se je vže na vseh krajih in koncih ono, kar se je zdelo čisto meni, ki sem se vendar v mladih dneh bavil precej z estetiko in svetovno literaturo, naravnost neslano, blebetavo in psihologiško na glavo postavljeno . . .“ To je sodba naših radikalcev — o naših liberalcih!

Za mlade pisatelje.

P. n. g.	M. Karba, župnik v Žrečah	.	.	.	for.	2.—
" "	Anton Cibič, dekan v Čerčičah	.	.	.	"	3.—
" "	M. Vales, kurat v Branici	.	.	.	"	2.—
" "	J. Karlin, župnik v Smledniku	.	.	.	"	3.—
" "	Luka Jeran, kanonik v Ljubljani	.	.	.	"	2.10

Slovenskim bogoslovcem.

VIII.

Poglavitna misel.

Sacerdotium in terra peragitur, sed coelestium ordinum classem obtinet; et iure quidem merito. Non enim homo, non angelus, non archangelus, non alia quaequam creata potestas, sed ipse Paracletus hoc officium ordinavit: qui manentibus in carne auctor fuit, ut angelorum ministerium animo conciperent. — Ioannes Chrysostomus, de sacerdotio lib. III. 4.

„Ločeni od sveta in opravil!“ To je zapovedano pravilo cerkvene odgoje duhovnega osebja. Veseli me, da ste v primerno kratkem času sami spoznali imenitno važnost tega gesla. „Če bi mi tudi ne bilo zapovedano, moral bi se ga držati. Mno-gobrazno delo in živa skrb za svojo osebo, jemlje mi ves čas, da sem najrajše sam. Skoraj ne vem, kedaj je prešlo prvo pol-letje. Svet mi naglo gine iz spomina, ker imam zdaj nove namene in nove tovariše“.

To je dobro znamenje za bodočnost. Vodi naj Vas pa ena poglavitna misel, kateri bodi podrejeno učenje, delo in molitev. Ta misel je Vaš resnični poklic, Vaše bodoče dostojanstvo: *duhovništvo Jezusa Kristusa*. Ta misel mora Vam napolniti um in srce, ta misel mora pokoriti in ravnati vse misli in želje, ker je bistvo Vašega duhovnega življenja. Duhovnik brez te misli nosi prazno glavo in srce.

Razložil sem Vam vže vrednost in ceno duhovnega zvanja v življenju narodov, njega imenitnost v občestvu, njega častitost vštric drugih stanov. Svetu je to vsa hvala svečeništva, ker je ceni le po tem, kar dela za narod, za književnost, za državo in pa po spoštovanju, koje vživa od drugih stanov. Človeška mo-drost si slika duhovnika kot učitelja lepe nraynosti ali kot vo-ditelja naroda, ali kot varuha zakonite oblasti. Vse to so duhovniki res, ali to ni poglavitno, to ni bistveno, to ni božje. Svet sodi in ceni, kar vidi in sliši, kar je očitno, človeško. Naše duhoven-stvo pa ni človeško, mariveč je božje, čeznaravno, večno. Ne zametujte posvetne podobe katoliškega duhovnika, koje ste si vstvarili v posvetni šoli, a poleg nje naj vstane lepša podoba pravega velikega duhovnika in njegove daritve: *Jezusa Kristusa*, duhovnika in srednika Nove zaveze.

Jezus Kristus je pravi Bog in pravi človek. Na tem temelju sloni krščanstvo, na njem sloni tudi duhovništvo katoliške cerkve. Vže večkrat so poskusile hudobne roke omajati ali celo izpodmakniti ta temelj. Dandanes je ta životvorna ideja izpala iz mnogih umov; ni čudo, da se jim je poizgubil tudi pojem božjega svečenitva. Toliko bolj vtisnite si Vi globoko v srce: Jezus Kristus je pravi Bog in pravi človek.

Pravi Bog! Druga božja oseba presv. Trojice, Sin božji, Modrost in Misel večna, v koji so načrti in misli cele stvarnice, ideje in vzori vsakega bitja. Modrost božja je od vekomaj, od vekomaj so tudi čiste ideje v njej, stvari pa, ki so vstvarjene po vzorih in ki se zrcajo v božji Misli, niso večne.

Bila je sila božje dobrote in ljubezni, ki je naklonila vsemogočno voljo božjo, da je vstvarila nebo in zemljo, vpodobivši vsako stvarico po večnem vzoru Modrosti božje.

Bila je tudi sila božje ljubezni, ki je svetovala božji volji, naj milostno vstvari rod človeški po svoji podobi t. j. po vzoru Modrosti božje. Podoba človekova je torej od vekomaj v Modrosti božji, podoba vesoljnega človeštva in vzorna podoba vsakega poedinega človeka. Po tej večni sliki Modrosti božje je vse vstvarjeno in vpodobljeno. Sine ipso factum est nihil, quod factum est.¹⁾

Toda človek ni ostal zvest svojemu vzoru in je propal. V božji Modrosti je ostala podoba prozorna in vzor popolen kakor od vekomaj, ali resnični človek, nezatna stvar, se je oskrunil in ogrdil, Bog pa ga je zavrzel, ker je oskrunil božjo podobo.

Tedaj je božja dobrot in ljubezen vstvarila novega človeka, enega samega, prav po vzoru in podobi božje Modrosti, hoteč po njem preobraziti in očistiti oskrunjeno človeštvo. Ta novi, edini, sveti, popolni človek je Jezus Kristus. — Kakor bi bila božja Modrost menila, da ga ljudje, bratje mu po krvi in mesu, ne bodo spoznali in ne sprejeli v svojo sredo, ni ga poslala samega na svet, ampak ga je vzela kakor v naročje, v neločljivo, osebno, skrivnostno zvezo. Modrost, ki ima vse stvari v sebi po ideji, vzela je v sebe novega človeka ne samo po ideji, temveč resničnega človeka Jezusa Kristusa, ki se je rodil iz Marije Device, neločljivo združen z Modrostjo božjo, združen z božjo naravo v drugi božji osebi. Bog je človek, ker ima človeško naravo, človek je Bog, ker biva v drugi božji osebi. Naše krvi je, našega rodu je, Adamov otrok, sin človekov, cel človek kakor mi, iz mesa in krvi, z umom in prosto voljo, ali brez greha, popolen po vzoru božje Modrosti, vsprejet od božje osebe, v koji živi; res božji človek, pravi Bog. Njega kri je kri Sinu Božjega, srce, je srce božje, um je um druge božje osebe, volja je volja.

¹⁾ Iv. I. 3.

Modrosti božje. Človek je povišan nad vse angelje, ker Jezus Kristus, pravi človek, je pravi Bog, Gospodar nebes in zemlje, angelji pa so le služabniki božji.¹⁾

Tega novega človeka postavil je Bog za nadučitelja narodov. Njegov um, razsvitljen od milosti božje, gleda v božji Modrosti večno resnico, vso resnico, čisto resnico. Za to je naš učitelj. Brez njega blodimo po temi raziskavanja in vgibanja. Boga ni nihče videl in nihče ga ne pozna ko edinorojeni Sin božji, in komur ga hoče on razodeti.²⁾

V pričo njega utihnejo proroki in učitelji in tudi angelji z nebes.³⁾

Novega človeka je postavil Bog za poglavarja in voditelja vesoljnega človeštva. Brez njega bilo bi človeštvo brez glave, brez namena, brez edinosti.

Novega človeka je postavil Bog za posredovalca in duhovnika oskrunjenega in zavrženega človeštva. Pred njim človeštvo ni imelo ni duhovnika ni daritve. Duhovnik more biti le človek, katerega si je Bog izbral in pomazilil za posredovalca, ki daruje dari in žrtve Bogu za grehe ljudstva. Bog pa ni nikogar izbral, ker so bili vsi v greh zakleti in njemu neljubi. Jezus Kristus pa je svet, nedolžen, neoskrunjen, ločen od grešnih rodnih bratov, brez greha.⁴⁾ Ali samo on je Bogu ves ljub, ker je popolnoma po vzoru božje Modrosti; samo on je od Boga postavljen za duhovnika, koji sme pristopiti k prestolu božje milosti in prositi odpuščanje grehov in večnega življenja svojim grešnim bratom. V stari zavezi je Bog postavil neko duhovenstvo, Arona in njegov zarod, a le kot podobo pravega duhovenstva; bila je senca bodočega. Umbram enim habens lex (Moysis) futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum.⁵⁾

Ker je pa neločljivo združen z božjo osebo, ostane vekomaj duhovnik, kakor mu je Gospod tudi prisegel rekoč: Ti si mi duhovnik vekomaj.⁶⁾ Poleg njega torej ni duhovnika, kakor ga ni bilo pred njim in ga ne bo za njim. Duhovniki, katere ljudje izbirajo in postavljajo, umirajo in se vrstijo, Jezus Kristus, od Boga postavljen, ostane vekomaj imajoč večno svečeništvo.

Drugi duhovniki, sami grešniki, nimajo kaj darovati Bogu, s čimer bi božjo jezo potolažili. Omnis namque pontifex ad offerendum munera et hostias constituitur; unde necesse est, et hunc habere aliquod, quod offerat.⁷⁾

¹⁾ Hebr. I. 14.

²⁾ Luk. X. 22.

³⁾ Hebr. I. 1. 6.

⁴⁾ Hebr. VII. 26.

⁵⁾ Hebr. X. 1.

⁶⁾ Hebr. VII. 21. Ps. 110. 4.

⁷⁾ Hebr. VIII. 3.

Kaj pa naj darujejo duhovniki? Sami sebe, grešnike? Ali bi Bog sprejel tako zadoščenje? Ali naj darujejo živali? Toda kako naj se veseli Bog prelivanja volovske krvi, kako naj živalska kri očisti oskrunjeno vest grešnega človeka? *Impossibile enim est sanguine taurorum et hircorum auferri peccata.*¹⁾

Jezus Kristus pa ima kaj darovati Bogu, častito, neoskrunjeno, sveto daritev: samega sebe. Samega sebe je tudi res daroval na križu, kakor je poprej napovedal: „Jaz sem dober pastir, poznam svoje ovce, one poznajo mene (saj je pravi človek). Tudi oče (Bog) mene dobro pozna in ravno tako poznam jaz njega“ (saj je pravi Bog.)

Življenje dam za svoje ovce (Bogu v zadoščenje in čast, ne posili, ali ljudem na ljubo). Za to pa me ljubi Oče, ker dam življenje in je zopet vdobim (daritev je Bogu všeč in Bog jo potolažen vrne). Nikdo mi ne vzame življenja, ampak jaz je darujem radovoljno sam od sebe, ker imam pravico darovati življenje, ker je Bog, gospodar življenja in smrti), pa imam tudi pravico in moč vrniti si življenje. To je moje veliko opravilo, katero mi je Oče naložil, da je dovršim.²⁾ In res je dal življenje za rod človeški, prelil je srčno kri za svoje brate. Ta je kri nove zaveze, katero je sklenil Bog z novim človekom, vstvarjenim po vzoru božje Modrosti. Ta kri je porosila oskrunjeno človeštvo in je oprala,³⁾ da je zopet zasvetila v njem vzorna podoba Modrosti božje kakor od začetka vstvarjenja.⁴⁾ *Sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis ad serviendum Deo viventi.*⁵⁾

S to rešno krvjo nove zaveze se je Jezus Kristus prikazal ne v zidanem ali lesenem svetišča, ampak v večnem svetišču v nebesih, kjer nas je odkupil in nam pridobil večno življenje. *Christus autem assistens (adstitit) pontifex futurorum bonorum (nebeških blagodati), per amplius et perfectius tabernaculum non manufactum, idest, non huius creationis; neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in Sancta, aeterna redemptione inventa.*⁶⁾

To daritev, katero je dovršil na križu, daruje vedno še, na zemlji do konca sveta, v nebesih pa vse večne čase. Na zemlji jo obnavlja vsaki dan, ko govori na altarih: „To je moje telo“ in: „Ta je moja kri, kri nove zaveze, katera se preliva za vas in za ves rod človeški, v odpuščenje grehov in posvečenje oskrujenega človeštva“. — V nebesih pa, kjer sedi novi človek in

¹⁾ Hebr. X. 4.

²⁾ Iv. X. 14—18.

³⁾ Skv. razod. I. 5.

⁴⁾ Tit. II. 14.

⁵⁾ Hebr. IX. 14.

⁶⁾ Hebr. IX. 11—12.

veliki duhovnik Jezus Kristus na desnici Boga Očeta, daruje vekomaj svoje življenje prosi za nas. ¹⁾)

Enkrat se je sicer daroval prelivajoč kri na križu, ali enkrat je bilo vekomaj. Bog je namreč vzvišen čez čas in prostor, zato so tudi dejanja njegove dobrote in ljubezni prosta časa in prostora in števila. Le človeški spomin šteje leta, v kojih se vrši božje dejanje, in človeško oko meri prostor, o kojem se godijo božji načrti. Pri Bogu je le en duhovnik, ena daritev, en altar, ker je dejanje božje ljubezni eno in isto ter večno: na križu, na altarju, v nebesih. *Sacrificium, quod cotidie in Ecclesia offertur, non est aliud a sacrificio, quod ipse Christus obtulit. sed eius commemoratio. Sacerdos ipse Christus offerens, ipse et oblatio: cuius rei sacramentum quotidianum esse voluit Ecclesiae sacrificium. Una est hostia, quam Christus obtulit et nos offerimus, et non multae, quia semel oblati est Christus. Sicut enim, quod ubique offertur unum est corpus, et non multa corpora, ita est unum sacrificium.* ²⁾) — Eden je tudi altar, vpodobljen v raznih oblikah. Sicut celebratio huius sacramenti est imago repraesentativa passionis Christi — torej bistveno isto ko trpljenje — ita altare est repraesentativum crucis ipsius, in qua Christus in propria specie oblati est. ³⁾) Eden je torej tudi duhovnik, darujoč svoje dari po mnogih osebah. Sacerdos gerit imaginem Christi — torej ni sam za se pravi duhovnik — in cuius persona et virtute verba pronuntiat ad consecrandum. ⁴⁾)

Minister in hoc sacramento perficiendo non habet alium actum nisi prolationem verborum. ⁵⁾) Naše oko vidi več daritev, več duhovnikov in altarjev, ali bistveno je le ena daritev, le en duhovnik in en altar, eno, večno dejanje božje ljubezni, ki se našemu očesu kaže v treh različnih oblikah: kot prelivanje krvi na križu, kot ločenje telesa od krvi v podobi kruha in vina na altarju, kot priprošnja v podobi proslavljenih ran v nebesih.

Večno je torej duhovništvo novega človeka in velikega duhovnika Jezusa Kristusa, večna je njegova daritev, katero je daroval na križu v očiščenju grehov, na altarju v posvečenje svojih odrešenih, v nebesih v povišanje in blaženstvo svojih svetnikov. Kako nizko pod tolikim svečeništvom je človeško svečeništvo; kako nizko sto ji tudi ono svečeništvo, kakoršno si domišlja in ceni svet, namreč poklic duhovnikov narodnjakov — učenjakov — umeteljskih — glasbenikov — narodnih gospodarjev! Bilo bi znamenje ne vere, ako bi se Vaše srce izgubljalo

¹⁾ Hebr. VII. 25., IX. 24.

²⁾ Thom. 3. qu. 22. 3. ad 2. qu. 83, 1. c. in 1.

³⁾ Ibid. ad 2.

⁴⁾ Ibid. ad 3. in qu. 82.

⁵⁾ 3. qu. 78, 1. c.

v posvetnih vzorih duhovništva, ako bi se navduševalo bolj za njega posvetne namene, ko za božje. Bilo bi znamenje kratkovidne in nadute modrosti, ako bi se mladeniči bistro pripravljali in pripravljali za družabna, politična in gospodarska opravila duhovnikova, za čeznaravna pa ravnodušno in površno. To ni pravi poklic, ker to ni duhovništvo Kristusovo.

Vi pa, dragi moj, zavzemite se za resnično duhovenstvo Kristusovo, saj Vas je Kristus poklical, in za svoje čeznaravno svečeništvo Vas je poklical, da mu boste namestnik na altarju. Namestnik se mora vpodobiti po osebi in opravi lu njega, ki ga je nastavlil. Duhovnik se torej mora vpodobiti po osebi in daritvi velikega duhovnika Jezusa Kristusa. Oseba po osebi, daritev po daritvi!

Oseba po osebi. Kako-li to, Kristus je Bog, človek je stvar? A tudi človek je po milosti božji deležen božje narave¹⁾ in se imenuje in je otrok božji,²⁾ ker nosi na duši in na telesu podoba sina božjega, Jezusa Kristusa.³⁾ Duhovnik pa je živa podoba Kristusova. Oseba duhovnikova je posebej posvečena in znamenovana s skrivnostnim znamenjem. To znamenje je podoba velikega duhovnika, vtisnena v dušo mašnikovo. Kakor je Jezus Kristus „odsev božje slave in podoba (χαρακτηρ) božje narave“⁴⁾, tako je duhovnik „odsev slave in podoba osebe Kristusove. Character sacramentalis specialiter est character Christi, cuius sacerdotio configurantur fideles secundum sacramentales characteres, qui nihil aliud sunt, quam quaedam participationes sacerdotii Christi ab ipso Christo derivatae.“⁵⁾

To znamenje ostane. Obleko duhovsko se sleče, službo se odpove, podoba Kristusova ostane. Tudi smrt je ne vzame, ker je vtisnena neumrjoči duši. Duhovno znamenje je večno. — Odprite oči in pogledjte v duhovsko dušo Jezusa Kristusa. Kolika lepota, kolika svetost, kolika popolnost! Odsev je božje slave in podoba božje narave. Angeli si želijo vanjo pogledati in so srečni o pogledu duhovne krasote. Ali lepa je tudi skrivnostna podoba lepe resnice, saj so jo naslikale božje roke pri mašnikovem posvečenju. Da, krasna je duhovna podoba Kristusovega svečeništva, katero je sv. Duh utisnil v dušo katoliškega mašnika.

Veselite se vže od začetka te skrivnosti, ki se bo dovršila v Vašem srcu, ko sprejmete duhovništvo Kristusovo. Pripravljajte srce. krotite neredne strasti, gojite lepe čednosti, množite posvečujočo milost božjo, da, ko pride nebeški slikar, sv. Duh, naslika vanje angeljsko-lepo podobo Kristusovega duhovenstva.

¹⁾ 2. Petr. I. 4.

²⁾ Iv. I. 12.

³⁾ Rim. VIII. 29. 1. Kor. XV. 49.

⁴⁾ Hebr. I. 3. *Χαρακτηρ* = Abdruck, Gepräge, vklesana podoba.

⁵⁾ S. Thom. 3. qu. 63. 3. c.

Bodite podobni velikemu duhovniku tudi *po daritvi*, kateri ni iskal daritve ne na zemlji in ne v nebesih, ampak je daroval samega sebe: na križu, na altarju, v nebesih. Tako daruj tudi duhovnik samega sebe na križu dela in trpljenja, na altarju nekrvave daritve, v nebesih v večnem veselju. To zapoved imamo od mašnikovega posvečenja, ko nam je cerkev govorila: *Agno-scite, quod agitis, imitamini, quod tractatis, quatenus mortis Dom-inicae mysterium celebrantes, mortificare membra vestra a vitiis et concupiscentiis omnibus procuretis.*⁴⁾

Dragi moj! Raznotera so Vaša opravila in dela, katerih ste se pridno poprijeli. Eno pa je potrebno: pravi duhovni poklic. Vtisnite si torej globoko v srce podobo velikega duhovnika Jezusa Kristusa in njegove daritve. Ta podoba naj Vas vedno spremlja in naj Vam misli in želje, besede in dejanja ozarja, in milost božja naj Vas polagoma preobrazi in sv. Duh naj Vas vpodobi po njej.

Dr. Jos. Pavlica.

Stvarjenje, dokaz božjega bivanja.

Pogleda li človek v svet, v naravo, ki ga obdaja od vseh strani, se mu vsiljuje nehote misel, od kod vse to. Je li vesoljstvo večno, brezkončno? Odkod človek sam? Na vsa ta prашanja skušal si je človek vedno odgovoriti. V koliko se mu je posrečilo, ne bom govoril; dovolj je, ako vemo, da so ljudstva toliko bolj zabredla v zmote, kolikor bolj so se oddaljila od prvotnega razodenja božjega. In koliko preglayic so delala vsa ta prашanja in jih še delajo modroslovcem, ki nečejo priznati sv. pisma, če tudi so tu tako kratko, jeditstvo rešena! Res, da je malo besed, a popolno dovolj, da vemo, kje je treba iskati vzroka vesoljstvu, da je Bog ono bitje, ki je vse vstvaril, ki je vredil zemljo za človekovo bivališče in jo tako lepo in modro z vsem potrebnim preskrbel, ki je tudi nam dal življenje, da je Bog začetek vsega in konečni namen vsega. Toda žalibog, koliko jih je še, ki nečejo priznati te resnice, ki so, zavrgši pravi vir resnice, jeli iskati začetek vesoljstva popolno drugje, popolno neodvisno od Boga. Kaj sveto pismo, kaj staro srednjeveško skolastično modroslovje? Naravoslovje, to je prva veđa, tej bi se moralo vse drugo umakniti! A to še ni najhujše. Vse bi bilo dobro, če bi le tudi ti naroslovci narovoslovje res nepri-

⁴⁾ Pontif. Rom. De ordinat. presbyteri.

stransko obdelovali, če bi le nalašč ne zavijali naravoslovskih resnic, kakor se to dandanes pogosto opazuje. Le oni, ki želi, da bi ne bilo Boga, more trditi, da je naravoslovje ona veda, ki ovrže vse svetopisemske bajke o nastanku sveta, o stvarjenju narave in človeka. Poleg tega more pa tudi samo oni tako trditi, ki pozna le nezadostno naravo in njene najvažnejše zakone, tako govori le oni, ki je le o jedni stroki naravoslovja nekoliko poučen, o zvezi med vsemi posameznimi deli pa nima jasnega pojma.

Naravoslovec naj ostane pri naravoslovju in naj nikar ne rešuje prašanj, ki ne spadajo pod njegovo področje. In je li snov nevstvarjena, je li organično življenje razvilo se samo posebi iz neorganične snovi, to menda vendar ni prašanje naravoslovca, ampak modroslovca? Če more površno naravoslovje brez zveze z modroslovjem tajiti resnico, je tega popolno nezmožno temeljito; to zopet povrne resnici vse njene pravice. Vprav naravoslovje v zvezi z modroslovjem nam najjasneje spričuje, da je stvarjenje snovi, kakor tudi razvoj organskih bitij popolno nemogoč brez Boga. Nesmiselna je trditev novodobnih racionalistov, da ni treba Boga, ko nam vendar vsaka najmanjša stvarca glasno kliče: „Bog je moj stvarnik“.

Vse, kar biva, nam dokazuje božje bivanje, ničesar si ne moremo razlagati brez stvarnika. Da pa dokažemo to resnico, razdelimo celo snov na dva dela. Prvič nam našo trditev dokazuje že mrtva snov sama, drugič pa tudi, v kolikor se nam javlja v organskih telesih. Predno pa preidem na dokaz sam, naj navedem Kant-Laplace-ovo teorijo o nastanku sveta, katero teorijo so dandanes že večinoma vsi geologi sprejeli, na katero se pa tudi racionalisti tako po krivičnem sklicujejo kot dokaz za njih bogotajno trditev.

Kant in Laplace mislila sta si razvoj sveta nekako tako le: Vsa snov je bila v začetku enakomerno razdeljena po vsem vesmiru. Gostota snovi je bila povsod jednaka in, ker je zavzemala toliko prostora, tudi zelo majhna. Tu se je jela snov na nekaterih krajih zbirati radi privlačevanja in kolikor več se je je nabralo, toliko močnejše je še ostalo snov privlačevala, dokler se ni vsa snov nakopičila v velikanskih plinovitih krogljah. Radi gibanja in pritiska, ki sta postajala vedno večja, razžarila se je vsa ta snov. Tako je tudi bilo z našim solničnim sestavjem. Ta velikanska plinova kroglja jela se je sukati krog svoje osi. Posledica tega je bila, da se je vsa plinovita kroglja preobrazila v velikansko ploščo, poleg tega se je pa radi vednega zgoščevanja in naglega gibanja gorkota rapidno razvijala. Radi sredobežne sile ločili so se na robu te velikanske plošče obroči, v katerih je jeden del s tem, da se je mogoče nekoliko hitreje gibal, vse druge polagoma združil. Ali obroč spremenil se je v premičnico, ki suče ravno tako krog svoje osi, kakor cela snov, to je od za-

hoda proti vshodu z jedno izjemo v našem osolnčju. Te premičnice so na isti način izločile svoje trabante, ki se pa še niso povsod razvili, kakor pri Jupitru. Do tu bila je naša zemlja, kakor druge premičnice, raztezno tekoča. Izločivši iz sebe mesec jela se je polagoma ohlajevati, postala je kapljivo tekoča krogla, kot taka se je že zelo skrčila, naposled se je pa zavila v trdo odejo, katera še sedaj obdaja raztopljene snovi sredi zemlje. Do tu Kant-Laplace-ova teorija; kar se je dalje godilo z našo zemljo, kako se je nadalje razvijala v bivališče človekovo, o tem nas pouči geologija in paleontologija.

Poglejmo si to teorijo nekoliko natančneje: nam li ona res popolno razloži nastanek sveta? Res, da nam ta teorija še najbolje in najbolj razloži največ pojavov v geologiji, vendar brez božjega bitja nam tudi ona ne razvozla najvažnejših prašanj; še manj pa je mogoče, da bi nam ona pozitivno dokazala, da ni Boga, kar tudi njena začetnika nikakor nista nameravala.

Ta teorija dobi že snov vstvarjeno. Odkod ta snov? nato ne odgovori. Vsa ta snov je mirna, v ravnotežji, povsod enakomerno razdeljena. Zakaj se je v določenih točkah jela snov zbirati? Radi privlačenja. Dobro! Ali odkod ono privlačenje? To more vendar le tedaj nastati, če se poruši ravnotežje. In to se vendar ne bo samo porušilo? Vsaj vidimo vendar v naravi, da vse teži po ravnotežji, zakaj bi bilo ravno tedaj drugače. So li bili tedaj drugačni naravni zakoni? Vsekako torej treba vzeti neko bitje razven snovi, ki je vse to povzročilo. In vsa snov bila je plinovita, in plini se vendar skušajo vedno raztezati, vedno več prostora zavzemati, kakor nas uči Daltonov zakon v aerostatiki. Kako to, da se je tedaj plinovita snov privlačevala! Vidi se, da ne moremo toliko govoriti o privlačenju, ampak da je verjetnejši neki zunanji pritisek na celo snov. Solnčna krogla se je jela sukati krog svoje osi, pravi ta teorija. Kako to? Si je li snov dala sama sebi gibanje, ko ga ni imela? In se more li jedno gibanje brez zunanjega vzroka v drugačno spremeniti? Vsekako moramo iskati neke sile, ki ni v snovi sami, ampak izven nje, in ta sila dala je še le snovi gibanje krog osi.

Kaj pa, ko bi bila snov večna in bi se že vekomaj gibala? Potem si vendar lahko razlagamo celo vesoljstvo brez Boga; tako se tolažijo racijonalisti. Prazne so vse njih nade! V naravi lahko ločimo dvojno gibanje; zunanje, to je ono gibanje, kar navadno pod tem razumemo (mehanično gibanje), drugo je pa molekularno ali notranje, ki se nam javlja v svetlobi, gorkoti, magnetizmu, elektriki i. t. d. Oboje gibanje je tesno zvezano med seboj, iz jednega se pri ugodnem slučaju vedno lahko razvije drugo. Kakor se je iz prvotnega gibanja razvila gorkota, ravno tako je sedaj solnčna gorkota ona gonilna moč, ki vse giblje na naši zemlji, ki goni naš zemeljski stroj. Toplota pa

more delovati le tako dolgo, dokler se povsod ne izjednači, ko se to zgodi, ni več mogoče nikakega prehajanja toplote, vse gibanje mora obstati. Toplota je tako rekoč voda, ki goni mlinsko kolo le tedaj, dokler teče iz višjega kraja v nižino. Mirna voda v jezeru nima nikake gonilne moči. Recimo torej, da bi se bil zgoraj opisani razvoj pričel že začetkom večnosti (nesmisel); kaj bi iz tega sledilo nujno? Naša zemlja z vso svojo naravo morala bi že neskončno dolgo časa, da, celo večnost bivati mrtva. Že zdavnaj bi se bila morala vsa toplota v celem vesoljstvu izjednačiti. In vendar smo še sredi najlepšega razvoja. Kdo ve, kje je še le konec? In konec mora priti, torej je moral biti tudi začetek. In snovi vendar ni neskončno veliko, ki bi imela toliko toplote v sebi, da bi je celo večnost ne zmanjkalo.

Tudi ne velja vgovor, češ, kaj pa, ko bi se ravnotežje v vesoljstvu porušilo in bi vsa nebesna telesa radi privlačnosti zgomela z velikansko močjo v skupen kraj, tu bi radi vdarca nastala vročina, ki bi zopet vse spremenila v prvotno plinovo kroglo, in razvoj bi se iz nova začel. Res žalostno, na kaj se vse sklicujejo, samo da bi se odtegnili resnici. A zaman je ves trud! Vjamejo se v lastne zanjke. Na jedni strani vedno povdarjajo harmonijo v vesmiru, na drugi strani pa zopet taje red v vesoljstvu. Zvezdoslovje vendar jasno kaže, da je nemogoče, da bi nastal kak nered med nebesnimi telesi. In nadalje, bi li druga krogla imela toliko gorkote nakopičene, kakor prva? Nikakor ne. Eter, ki posreduje pretakanje svetlobe in gorkote, hoče imeti tudi svoj delež, in ta je brez teže in kot tak nima vzroka z drugo snovjo vred pasti, eter torej ne more oddati svoje toplote. Naposled bi vsa toplota prešla na eter in s tem je zopet končano življenje. Torej tudi tako vrejen „perpetuum mobile“ spuhiti pri natančnem opazovanju v prazen nič.

Iz vsega tega se jasno vidi, da Kant-Laplace-ova teorija ne more brez Boga razložiti bivanja sveta. Že prirodni pojavi so nam pokazali, da snov in njeno gibanje ne more biti večno. Jednako nas o tem mora prepričati tudi samo trezno premišljevanje o snovi in njenih lastnostih. Da bo pa to prašanje jasneje, najprej pojasnim pojem neskončnosti in kaka neskončnost je sploh mogoča.

Kaj je brezkončno? Brezkončno imenujemo to, kar nima meje, kar je neomejeno. To je pa lahko na dvojen način neskončno. Prvič je istinita neskončnost (infinitum absolutum); to ima ona bit, ki ima vse lastnosti, ki se ji morejo pripisavati, in to v najpopolniji meri; ne moremo si misliti, da bi ji česa manjkalo, kar spada lahko k njeni biti. Druga neskončnost je pa relativna (infinitum relativum). Njen pravi pomen bi bil nekončanost, ona zaznamuje nekončano; bit, ki ima to neskončnost, si mislimo lahko še večjo, še popolnijo; da je taka neskončnost mogoča, razvidno je samo ob sebi. V matematiki se

govori vedno o njej. Toda mi tu ne govorimo o tej neskončnosti, ampak pod neskončnostjo zaznamujemo istinito neskončnost.

Neskončnost nadalje lahko razdelimo na tri dele: neskončnost glede popolnosti kake biti, nadalje glede velikosti kacega telesa ali v obče snovi in glede množice telesnih stanj, ki se vrste jedno za drugim.

Že površno premišljevanje nam takoj pokaže, da je nemo-goče si misliti, da bi bilo snovi istinito neskončno veliko. Snovi si mislim še lahko veliko več. Koliko praznega prostora je še v veselstvu ali je pa vsej le redko s snovjo napolnjen. Sv. Tomaž dokazuje, da snov ne more biti neskončno velika, takole: Telesa so lahko dvojne vrste, matematična, če se oziramo samo na kolkost, in fizična (naturalna), če vzamemo v poštev tudi snov in obliko. Fizična telesa nikakor ne morejo biti istinito neskončno velika, ker morajo ob enem imeti tudi vedno obliko, ki jih omejuje od vseh strani. Vsa fizična telesa so omejena in kot taka ne morejo biti neskončna. Nadalje dokazuje to iz gibanja. Brezkončno fizično telo bi se ne moglo gibati, niti premočrtno, niti v krogu. Telo, ki se giblje premočrtno, prehaja iz jednega mesta na drugo, kjer je bilo prejšnji trenotek, tam ga sedaj ni več. Fizično neskončno telo bi pa tega ne moglo, ker razven njega ni nikakega prostora, vsaj ono zavzema ves prostor. Če bi trdili, da se tako telo giblje, trditi bi morali dosledno: to telo se giblje, ono prehaja iz jednega kraja v drug, ali vendar je še vedno tam, kjer je bilo, prišlo ni nikamor dalje. In ni li to nesmisel? A tudi v krogu se tako telo ne more gibati krog svoje osi. Znak tega gibanja je, da je vedno jeden del telesa tam, kjer je bil prejšnji trenotek njegov sosed. Mislimo si torej v neskončno velikem telesu od osi, krog katere naj se vrti, dva neskončna traka potegnjena. Konečna razdalja teh dveh trakov biti bi morala neskončno drug od drugega oddaljena. Posledica tega bi bila, da bi končna točka (nesmisel) jednega traka nikdar ne mogla priti do jednake točke na drugem traku, kajti razdalja obeh točk je istinito neskončna. Ne pomaga nič, če se tudi giblje celo večnost, fizična točka ne približa se nič drugi točki, razdalja je vedno brezkončna. Točka se premika, a vendar je vedno na istem kraju. Pač čudno! Iz vsega tega moramo sklepati, da fizično telo ne more biti neskončno. Kaj pa matematično? Isto tako ne! Tudi matematičnega telesa si ne moremo brez zunanje oblike predstavljati, in če je to, potem smo pri prejšnjem dokazu. Kar smo rekli o telesu, to lahko trdimo o snovi sploh, ker mora ta imeti tudi obliko. Konečni sklep: Če bi bila snov neskončna, ne bilo bi nikacega gibanja, ni premočrtnega ni krog kacega središča, ker tega bi sploh ne bilo nikjer, ali pa povsodi. In gibanje je vendar, tega ne bo nihče tajil. Torej snov ni neskončno velika.

Je-li pa mogoče možno, da imamo neskončno vrsto telesnih

stanj, ki se časovno vrste? Recimo, da! ¹⁾ Bomo videli, kam da pridemo. Dokazali smo zgoraj, da snov ni neskončna. Radi tega moremo govoriti tudi o prostoru in o gibanju. Mislimo si torej neko telo, ki se giblje celo večnost v nekem določenem pravcu z neko določeno hitrostjo. Danes je na nekem gotovem mestu v vsemiru, to mora vsak priznati. Mislimo si pa poleg tega tudi še neko drugo telo, ki se giblje v prav istem pravcu tudi celo večnost, le njegova hitrost je polovico manjša. Posledica tega je, da drugo telo ne bo na onem kraju, kakor prvo, ampak zadaj. Praša se, kakšna je razdalja med obema telesoma. Je-li brezkončna? Nikakor ne. vsaj je omejena na obeh koncih, torej ni neskončna. Ta razdalja je v tem trenutku popolno določena, recimo, da znaša a . Ker se pa prvo telo giblje z dvakrat toliko brzino, kakor drugo, bo tudi njegova pot po mehaničnih zakonih dvakrat tolika, kakor drugoga. Ali: razdalja med obema telesoma je isto tolika, kakor pot, ki jo je napravilo drugo telo; ta pot je pa neskončna, ker se neskončno dolgo časa giblje, torej: $a = \infty$; ali: končna količina je jednaka neskončni. Nadalje: Prvo telo je tudi napravilo neskončno doigo pot, torej: $\frac{\infty}{2} = a$ torej polovica neskončne količine je jednaka končni. Niso li to matematični in logični absurdi? Kedo bi torej trdil, da se ti dve telesi gibljeta večno, da ni razločka med končnim in neskončnim, da je oboje isto? Kaka nesmisel! Temu se popolno lahko izoganemo, ako vzamemo, da se je gibanje začelo v času.

Tudi se ne moremo ogniti tej resnici, češ, da se pa mogoče telesa gibljejo v krogu. Recimo, da se jedno telo suče dvakrat hitreje nego drugo. To bi naredilo v celi večnosti neskončno mnogo krogov, prvo pa, ki ima še enkrat toliko brzino, pa ne bo napravilo zato nič več krogov, ampak isto toliko. Torej ista tolika pot, naj se jedno telo še toliko hitreje vrti. In vendar se glasi neovržen mehanični zakon: pota so sorazmerna hitrosti premikajočih se teles. Kedor bi torej hotel braniti večnost gibanja, zanikati bi moral dosledno vse mehanične zakone in s temi tudi vse druge fizične zakone. Poleg tega pa vendar lahko premerimo časovno gibanje vsakega telesa. Pri vsakem gibanju si mislimo vedno določen čas. Vzamemo li, da je kako gibanje večno, potem določeno gibanje, ki je omejeno, ne more biti del večnega gibanja, kajti del istinite neskončnosti je tudi istinito neskončen, ne pa končen, ker obratno iz soštevanja končnih delov nikedar ne dobimo neskončnega.

Iz dosedanjšega dokazovanja smo se lahko prepričali, da snov ne more biti neskončna niti glede množine, niti glede svojega gibanja. Isto velja tudi o snovi glede njenega spreminjanja. Kar smo rekli o gibanju posebej, to lahko trdimo o spreminjanju

¹⁾ „Almanak hrvatske bogoslovne mladeži“. Odstavek: „Matematični dokaz za eksistenciju Božju“.

v obče: Tudi spreminjanje se ne more vršiti neskončno dolgo, ker tudi to lahko časovno merimo.

Spreminjanje se vrši povsod in vedno, o tem ne bo nihče dvomil. Vsako spreminjanje pa zahteva nekaj zunanjega, kar je že prej bivalo, nekaj, kar provzroči v stvari spreminjanje. Stvar se ne more nikedar sama spremeniti. Spreminjati se pravi, kako stvar, ki je v možnosti za kaj, iz možnosti privedi do dejstva (in actum). A spremeniti more pa zopet le ono, kar je že v dejavnosti, in sicer more le tako spremembo povzročiti, da je druga bit po spremembi v ravno isti dejavnosti, kakor spreminjajoča bit. A ta bit je morala zopet dobiti to svoje stanje od neke tretje, ki je bila prav tako v dejavnosti. Naj navedem zgled. Kamen ima zmožnost za gibanje, a radi tega se še nikakor ne giblje. Da se pa začne tudi gibati, treba je drugega telesa, ki mu dá gibanje; a to telo mora že imeti gibanje, kajti drugače ne more dati kamnu tega, česar sam nima. To gibajoče telo dobiti je pa moralo svoje gibanje zopet od tretjega telesa. Toda pri spreminjevanju ne moremo iti v brezkončno, kakor sem zgoraj dokazal, torej moramo konečno priti do nekega zadnjega člena, ki vse drugo spreminja, njega pa nikdo ne spreminja. In to bitje je Bog.

Mogoče, da bi vtegnil kedo misliti, da je pa lahko kaj v kaki stvari v možnosti in v dejavnosti ob jednem, in tako bi bilo mogoče, da bi stvar sama sebe spremenila. Toda to je popolno nemogoče. Možnost in dejstvo ne more biti na isti način in ob jednem v isti stvari. Kamen, ki se giblje, ima možnost, da se vstavi, ne pa možnosti gibanja; glede gibanja je v dejavnosti, gledé gibanja bi imel le toliko možnosti, da se lahko hitreje ali počasneje giblje.

Da bi se odtegnili temu dokazu, hočejo nekateri trditi, da je spreminjanje lastno snovi, bistven znak snovi. Kaj je bistveno? Vsekako to, kar tvori stvar v to, kar je, brez česar bi predmet ne bil več dotičen predmet. A bistvo ostane vedno isto, je neizpremenljivo, vsaj to je vprav bistvo bistva. Torej spreminjanje nikakor ne more biti bistvo snovi, ker ravno to tvori snov v različne objekte, ki vniči jedno stvar in napravi drugo, bistveno različno. In če bi že bilo spreminjanje bistvo snovi, moralo bi biti nerazdružljivo od snovi in na isti snovi vedno in povsodi jednako. A vendar jedna in ista snov dobiva tako različne oblike. Telo se lahko giblje, ali je pa tudi lahko mirno, istotako se lahko premika v to, kakor tudi prav v nasprotno stran. In to naj bi bilo bistveno?

Od očitvidne resnice, da je vse spremenljivo, da ni ničesar stanovitnega, ni daleč do druge resnice: da je vse, kar biva, slučajno. Slučajno je to, kar lahko biva ali pa tudi ne, nasprotno temu je nujno, to je ono, kar ne more, da bi ne bivalo. Pogledamo li v svet, povsod vidimo same slučajnost, nikjer ni nikake

nujnosti, nikjer ničesar nujnega, kar bi moralo ravno tako biti, kakor je, mogoče je, da bi bivalo, ali pa tudi ne. Mislimo si tudi lahko, da bi ne bilo sveta. Tudi veseljstvo, in ne le posamezne stvari, je slučajno. A slučajno zahteva nekaj nujnega, kajti vsaka stvar mora imeti vzrok svojega bivanja, a bistvo slučajne biti je ravno, da ni samo iz sebe, da nima v sebi vzroka svojega bivanja, a če ga v sebi nima, imeti ga mora v drugi biti. Torej je neka nujna bit, ki ima sama v sebi vzrok svojega bivanja, ki je sama iz sebe, in ta bit je Bog.

Jako lepo se nam tudi kaže bivanje božje v vzrokih. Vsaka stvar mora imeti vzrok svojega bivanja, nobena stvar si sama sebi ne more dati bivanja, kajti bivanje vsake stvari mora biti preje nego njeno delovanje; če bi bila pa sama vzrok svojega bivanja, potem bi pa preje delovala nego bivala. Vsaka stvar zahteva svoj vzrok, ki jo je učinil, in ta vzrok mora že preje bivati. Ta vzrok mora zopet imeti svoj učinjujoči vzrok in tako dalje. Neskončna vrsta teh učinjujočih in učinjenih vzrokov pa je nemogoča. Torej moramo priti do vzroka, ki je vse učinil, ki pa sam ni od nikogar učinjen: in ta prvi vzrok vsega imenujmo Boga.

To so trdni dokazi božjega bivanja, ki temeljujejo na trdni podlagi. Vse vede nam tu dokazujejo našo resnico, in čem bolj se razvija naravoslovje in geologija, tem očitneje in jasneje se nam kaže večna Resnica. Ker se verniki poleg tega in to v prvi vrsti sklicujejo na sveto pismo, kjer se v kratkem potrjuje, da je Bog začetnik vsega veseljstva, zato se ni čuditi, če so nasprotniki jeli napadati tudi ta vir prave resnice ter stvarjenje, kakor se nam opisuje ondi, potisnili med bajke starih narodov, sklicevaje se popolno po krivičnem na nekatere znanosti, pred vsem na geologijo in paleontologijo, češ, da se sveto pismo ne vjema z rezultati teh ved. Da, to bi bilo nevarno orožje, če tudi ne proti naravni religiji, vendar pa proti pozitivnemu razodenju božjemu. Vendar pogledamo li natančneje vse one vgovore, razkade se takoj v prazen dim; vidi se jim, da so jih le iz tega namena postavili, da bi avtoriteto svetega pisma vničili. Vsi vgovori izvirajo od tod, da njih začetniki nečejo prav umeti besed svetega pisma, ali pa iz tega, ker so njih naravoslovske trditve popolno napačne. Da se bomo pa do dobrega prepričali o ničevosti vseh teh vgovorov, primerjajmo sv. pismo s tem, kar nas uči o početku in razvoju naše zemlje geologija in paleontologija.

Ako hočemo umeti sv. pismo, ozirati se moramo pred vsem na pisateljev namen. In ta nikakor ni, v „Genesi“ pisati nekako geologijo. Mojzes je imel pri spisovanju te knjige popolno drugačen smoter in ta je, prepričati svoje ljudstvo, da je Bog začetnik vsega. Radi tega nam tudi on ne popisuje popolno časovnega razvoja naše zemlje, ampak nam le omenja posamezne najvaž-

nejše stopinje tega razvoja, on nam poda tako rekoč la konečno sliko koncem jedne dobe, kar tudi pomenja beseda „dan“.

Da bomo lažje umeli razvoj naše zemlje in besede sv. pisma, razdelimo si cel razvoj zemlje tje do stvarjenja človekovega v tri dobe. Prva doba je ona doba, ko je bila še vsa snov raztezno in kapljivo tekoča (pradoba), druga doba je doba ohlajevanja (prehodna doba) in tretja doba je doba stvarjenja v ožjem smislu.

Pradoba: Ta doba je označena v svetem pismu le s kratkimi besedami: „V začetku je Bog vstvaril nebo in zemljo“. To resnico smo že zgoraj dovolj dokazali in se do dobrega prepričali, da je Bog začetnik vsega vesoljstva, in ravno to pomeni izraz „nebo in zemlja“.

Prehodna doba: Takoj po tem kratkem uvodu preide navdihujeni pisatelj na drugo dobo, za katero mu tudi zadostuje le jeden stavek. Tu nam že sveto pismo omenja le to, kar se tiče neposredno naše zemlje: „Zemlja pa je bila pusta in prazna, in tema je bila nad breznom in duh božji se je razprostiral nad vodami“. Kako jasno je v teh besedah naslikano stanje naše zemlje! In veda, nam li ne kaže ravno iste slike! Zemljo smo pri Kant Laplace-ovi teoriji zapustili kot žarečo kapljivo tekočo kroglo. V tej drugi dobi jela se je vedno bolj in bolj ohlajevati. Naposled se je toliko ohladila, da jo je obdala trda skorja. A ta bila je še tako vroča, da voda še nikakor ni mogla postati kapljivo tekoča, kat hlap obdajala je zemljo v zvezi z raznimi plini zelo na debelo krog in krog in ni puščala nobenega solnčnega žarka na zemljo. Od tod ona tema in praznота na zemlji, o kateri govori sv. pismo.

Doba stvarjenja: To dobo zopet lahko delimo v šest krajših dob z ozirom na šest dnij sv. pisma. Prvi in drugi dan tvori dobo pripravljanja zemlje za organsko življenje, tretji in četrti dan je stvarjenje rastlinstva kot neobhodno potrebne hrane živalstvu, v peti in šesti dan pa spada stvarjenje živalstva in človeka.

Prvi dan: Zemlja se je vedno bolj in bolj ohlajevala, vodeni in drugi hlapi, ki so delali popolno temo na zemlji, so se polagoma spreminjali v kapljevine, ozračje postajalo je čisteje, solnčna svetloba je že mogla mračno razsvetljevati zemljo, če tudi bi bilo na zemlji še nemogoče videti vzrok te svetlobe. To stanje nam naznačujejo besede svetega pisma: „In Bog je rekel: Bodi svetloba! In bila je svetloba“.

Drugi dan: Sveto pismo pravi: „Tudi je Bog rekel: Bodi trdina v sredi voda in loči vode od voda! In Bog je storil trdino in je ločil vode, ki so bile pod trdino, od teh, ki so bile nad trdino“. Kaj pravi geologija? Ohlajevanje je vedno napredovalo. Vodeni hlapi so se že toliko zgostili, da se more v tej dobi že govoriti o ozračju, ki je ločilo stoječo vodo na površju

zemlje in vodene hlape v ozračju. Voda pokrivala je vso zemljo, a iz tega še nikakor ne smemo sklepati, da je bila zemlja že hladna. Voda vre še le pri 100° C. pri navadnem tlaku, a tlak, kakoršen je bil tedaj, (bil je vsekako večji nego dandanes, kajti ozračje je bilo še vedno tako s hlapi napolnjeno, da niso mogli solnčni žarki popolnoma na zemljo) je povzročil, da je voda tedaj imela še lahko veliko čez 100° C, ne da bi bila zavrela in izhlapela Mogoče, da bi koga motil izraz „trdina“ ter bi mislil na suho zemljo. Toda to je le nekoliko ponesrečena prestava latinskega izraza „firmamentum“. V hebrejskem originalu stoji: *רָקִיעַ* (samostalnik od glagola *רָקַע* = razprostrti), kar bi bilo to, kar se razprostira; in iz stika se vidi, da misli tu sv. pismo ravno na ozračje, ki se razprostira med vodami, ki je deloma pod njim, deloma nad njim.

Tretji dan: „Bog pa je rekel: Zbero naj se vode, ki so pod nebom, v en kraj in naj se prikaže suho“. Posledica ohlajevanja je bila, da se je krčil zemeljski volumen, zemlja se je tako rekoč gubančila, to toliko bolj, ker se tekoča snov preje ni ulegla po razmerji s svojimi razteznostnimi koeficienti in ker so se poleg najboljših prevodnikov toplote naselili časih najslabejši (vsa snov se je vstanovila po razmerji svoje specifične teže). Na zemlji so nastajale nepravilnosti, poleg tega je še večkrat notranja žareče tekoča snov prodrla tanko zemeljsko mreno ter tako nakupičila višave, dočim so dosledno na drugih krajih nastajale nižave, kamer se je voda, ki je bila že na zemlji, odtekla. Tako so se polagoma jeli prikazovati otoki iz vode in celi zemeljski deli. Seveda ne smemo misliti, da se je površina in lice zemlje že tedaj tako razvilo, kakor jo sedaj vidimo. Paleontologija in geologija nas ravno o nasprotnem prepričati. Na zemlji so se še pozneje vršile velike prekucije, v dobi, ko je že bilo rastlinstvo in živalstvo, če tudi ne toliko, da bi bilo vničeno vse organsko življenje. Ko se je prikazala suha zemlja, jel je naglo nanjo vplivati zrak, kamenje se je razdrobilo in namočeno s toplo vodo tvorilo dobra tla rastlinstvu. Voda je bila sicer še topla, ali že toliko ohlajena, da ni ovirala organskega življenja.

Do tu si lahko razlagamo vse razvijanje zemlje, odkar je nastopila samostojno po naravnih zakonih. Ali začetek rastlinstva je zahteval, da je Bog zopet neposredno posegel v naravo. Treba je bilo novega stvarjenja. Kako nam to služi kot dokaz za bivanje božje, navedel bom pozneje. Tu naj le geologija in paleontologija dokaže, da je res v tem času že nastopilo rastlinstvo. Obe vedi nam kažeta, da so že v tej dobi okamenele rastline, v dobi, ko še ni bilo živalstva. — Nekateri so sicer trdili, da povsod, koder se nahajajo rastline, dobimo tudi živali, toda novejša izkopavanja nam pričajo, da je rastlinstvo starejšega

izvora. Sicer pa že narava živalstva zahteva, da mora rastlinstvo že zelo razvito biti, ako se hočejo one vspešno razvijati; živali ne morejo izhajati brez rastlin, dočim so rastline le v nekoliko od živalij odvisne in tudi te le nekatere. Rastline se hranijo le z neorganičnimi snovmi, živali pa neobhodno potrebujejo za svoj razvoj organske hrane. Če kokoš zoblje vapneni pesek, ji to nikakor ne služi v hrano, ampak le za jajčno lupino. Zemlja se je tudi že toliko ohladila, da se beljakovina ni več strjevala. Mogoče, da bi kedo vgovarjal, češ, kako je mogoče rastlinstvo, vsaj vendar še ni bilo prave solnčne svetlobe. Ta vgovor ne velja. Prvič ni res, da bi ne bilo nikake solnčne svetlobe, bila je le nepopolna, toplote bilo je pa še tako veliko več nego dandanes. Drugič je bilo pa tedaj tudi drugo rastlinstvo. Paleontologija nas uči, da v tej dobi dobimo večji del le kryptogamae (tajnocvetke), ki te se lahko razvijajo v še tako hudi temi, samo da prihaja do njih zrak; dokaz za to so nam rastlinice, ki povzročujejo plesen.

Četrty dan: „In Bog je rekel: Naj bodo luči na trdini neba, in naj ločijo dan in noč, in naj bodo v znamenja časom in dnevom in letom“. Na to mesto kažejo nasprotniki razodenja z ironičnim smehom, češ, glejte, kako se vendar to ujema, da je Bog preje vstvaril svetlobo nego telesa, ki dajejo svetlobo, kako je mogoče, da je posledica preje nego vzrok sam? A nočejo vedeti, da se tu Mojzes pred vsem ozira na zemljo in vse le tako opisuje, kakor bi bil pisal človek, ki bi bil tedaj videl cel razvoj raz zemljo. Za zemljo so bila res nebesna telesa: solnce, luna in zvezde še le v tej dobi vidna, in tako tudi pravi sveto pismo: „Naj bodo luči na nebu“ to je: naj se prikažejo. Zato tudi ne pravi sveto pismo dalje, da je Bog vstvaril ta nebesna telesa, ampak da jih je naredil, to je naredil tako, da so mogla svojo svetlobo prav do zemljskega površja pošiljati. Vsa ta telesa so bila vendar že v začetku vstvarjenja, če ne, bi ondi ne moglo vendar sveto pismo govoriti tako v obče. Da je solnčna svetloba res pozneje predrla vodne hlape, kakor so nastopile rastline, nam jasno kaže paleontologija. S solnčno svetlobo začno nastopati vedno bolj in bolj tudi lepo cveteče „phanerogamae“.

Peti in šesti dan: Kakor pri rastlinstvu, tako tudi pri živalstvu lahko opazujemo, da se je to prikazovalo počenši z najnižjo vrsto do vedno popolnejših. Kolikor manj zahteva kaka vrsta živalij za svoj razvoj, toliko preje jo najdemo. Tako nam priča paleontologija, da so najprvo nastopile povodne živali, ker je ondi bilo v začetku tudi največ organske hrane od rastlin, za temi prihajajo ptice in konečno še le sesalci. In nam li sveto pismo ne našteva pri stvarjenju živalstva istega reda? Tako je bila vsa zemlja pripravljena kroni vsega stvarstva, človekovo bivališče bilo je dovolj okrašeno. „In Bog je vstvaril človeka po svoji podobi“.

Pogledamo li nazaj po celi dobi stvarjenja, prašati se moramo nehote: Kje je ono nasprotstvo med sv. pismom in različnimi vedami; ono nasprotstvo, ki se po mislih nekaterih ne dá nikakor odstraniti, odpraviti? Odgovor ne bo težak. Ne v sv. pismu, ne v vedah, tiči nasprotstvo proti sv. pismu, ampak v volji teh bojevnikov proti pravi resnici, v načinu njih življenja, tu je vzrok vsega tega neopravičenega boja.

Do tu smo sv. pismo branili kot vir božjega razodenja, in prepričali smo se lahko, da ne pridemo v nikako nasprotstvo ž njim, ako le cel razvoj naše zemlje in narave nekoliko natančneje premislimo in poleg tega prav razlagamo besede sv. pisma. Ne smemo tam iskati nasprotstev, kjer jih ni. Vrh tega nam pa stvarjenje tudi neposredno dokazuje božje bivanje, in to pred vsem začetek organičnih teles. Da nam bo pa to prašanje jasneje, oglejmo si, je li sploh mogoče, da se iz mrtve snovi razvije organično življenje samo po sebi, in nadalje, je li mogoče, da bi bila jedna celica začetek tako živalstva kakor rastlinstva. Ako ni mogoče, da bi snov imela tako moč, potem mora biti še neko bitje, ki je izven snovi, ki je pa dalo snovi življenje.

„Brezdvomno človek ne bo pojnil nikedar, kako je moglo nastati iz mrtve in negibljuje, iz popolno neorganične narave, katere snov nima nikacega samostojnega spreminjanja, na kateri opazujemo le popo'no mehanične zakone; kako je iz take narave moglo nastati živo organično življenje, kako so se iz take narave razvili živi organizmi, ki so popolno različni od neorganične narave, katerih snov in oblika se popolno samostojno in perijodično spreminja in kateri se nam kažejo v tako mnogoterih razlikah“. Tako pravi grof Marenzi v svoji knjigi „Zwölf Fragmente über Geologie“. In resnične so te besede. Poglejmo nekoliko lastnosti mrtve snovi!

Snov kot taka je vstrajna, v kakoršnem stanju je, v takem tudi ostane. Mrtva snov ni sposobna, da bi svoje stanje sama izpremenila. Druga posledica njene vstrajnosti je, da mrtva snov vedno potrebuje neke zunanje sile za svoje spreminjanje. Mrtva snov je pri vsem svojem spreminjanju pasivna, nikdar aktivna. — Nadalje mrtva snov vedno teži po mirovanju. Prvine vežejo se vedno z onimi prviniami, kjer morejo oddati več toplote, to je teže po zvezi, ki je trdnejša, kjer se jim je tako rekoč manj bati, da bi se morale zopet seliti. Zato tudi jedna prvina zapusti staro zvezo, ako dobi drugo telo, kjer more še bolj k mirovanju priti. Vse teženje mrtve narave je postati mrtvi kristal.

Popolno drugačne lastnosti ima organična snov. Ona nikedar ne miruje. Neznatna celica sprejema vedno v sé novo snov in staro oddaje. Živa snov ne teži po matematično strogi obliki kristala, ona se nam javlja povsod v novi, drugi obliki; prinesi mi dve še tako jednaki cvetici, povedal ti bom razliko. V or-

ganični naravi je vse živo, vse se giblje, vse spreminja. Dočim se javlja pri kemičnem spojevanju toplota, jo organska telesa obratno potrebujejo pri svojem delovanju. Tam je vse mrtvo, tu vse živo; tam vse tiho, mirno, tu se vse giblje, vse dela, tam tolika jednoličnost, tu tolika mnogovrstnost!

Jasno se nam tudi kaže razloček med živo in mrtvo snovjo, ako pogledamo, kako se ta in ona telesa množe. Mrtvo telo se ne more pomnoževati, kakor živa telesa. Če nastane novo mrtvo telo, morajo isto toliko zgubiti stara prejšnja telesa. Popolno drugače je to pri živem telesu. To ne izgubi pri pomnoževanju nič svoje moči. Drevo ima še vedno svojo staro moč, še vedno rodi, če tudi se je mogoče iz njegovega semena razvilo kedo ve koliko dreves že. Mrtva snov se nikedar ne spremeni sama po sebi; organsko telo pa ima posamezne stopinje svojega razvoja, ono se rodi, vedno dalje razvija, pride do vrhunca, začne propadati in konečno pogine. In vse to se godi pri istovrstnem organizmu vedno v določenem času. — Vse to in še več drugega nas lahko prepriča, kako različni ste mrtva in živa snov. Lastnosti obojih niso le različne, da, one so si popolno nasprotni.

Toda preidimo k dokazu samemu! Recimo tudi, da je snov večna, da se v določenem času zopet navije sam po sebi oni „perpetuum mobile“, vendar vsekako nihče ne sme po tej teoriji trditi, da bi bilo tudi organsko življenje večno; v takej vročini se nikakor ne more ohraniti življenje. Torej, če tudi bi bila snov večna, življenje vendar ne more biti večno. Če pa ni večno, moralo se je pričeti tekom časa. Je-li mogoče, da bi si bila mrtva snov dala sama sebi življenje? Nikakor ne! Kako bi mogla kaka stvar dati to, česar nima? In vrh tega bi si morala mrtva snov dati še take lastnosti, ki so ji ravno nasprotni, katerih ravno ne sme imeti, ako hoče, da je mrtva snov; a mi imamo vendar mrtvo snov pred seboj. Nadalje je pa mrtva snov popolno pasivna, nima nikake aktivne lastnosti. Torej: življenje ni bilo vedno na snovi, snov si ga tudi ni mogla dati; a vendar mora imeti svoj vzrok. Prisiljeni smo iz tega sklepati, da je neko drugo živo bitje, ki je izvor vsega življenja, ki pa ni v naravi, ampak je izven nje. In to bitje je Bog.

Smešni so vgovori, kakor sledeči: Mogoče pa, da se je organsko življenje zaneslo po meteorih na zemljo. Ni li mar začetek drugih svetovnih teles jednak zemlji? So li mar meteori iz popolno drugačne snovi, ki imajo popolno nasprotni lastnosti, nego li snovi naše zemlje? Poleg tega mora pa meteor prehoditi celo ozračje, predno pade na zemljo, in v ozračju se vendar radi drgnjenja tako razžari, da bi morala vsaka kal življenja poginiti, če bi ga tudi bilo kaj. Taki dokazi nam le še jasneje dokazujejo našo resnico, če pomislimo, na kako nesmisel se že morajo nasprotniki sklicevati, da bi se ognili resnice.

Da je mrtva narava resnično nesposobna, provzročiti živ-

ljenje, naj še v naslednjem nekoliko pojasnim. Če že človek z vsemi svojimi vednostmi in pripravami ne more vstvariti niti jedne celice, kako naj kaj takega trdimo o mrtvi naravi?! Koliko jih je že poskušalo oživiti mrtvo snov, a vedno brez vspeha. Bil je čas, ko se je še v obče mislilo celó med učenjaki, da je možna, „generatio aequivoca.“ Ali znani Pasteur-jev poskus jim je ovrigel povsem njih misel. Ko je pustil Pasteur prevrelo vodo, ločeno od zraka, leto in dan stati, ni se v njej prikazalo niti najmanjšega sledu o življenju, tudi potem, ko je spustil po razžarjeni cevi zraka k vodi, ostalo je še vse mrtvo. A ko je potem izpostavil vodo prostemu zraku, bilo je v malo urah v vse polno mikroskopično majhnih živalic v vodi. Jasen dokaz, da se tudi „infuzorije“ ne množe brez semena, da je tudi za te treba prejšnjega življenja.

A recimo tudi, da je mogoče, da se je razvilo organično življenje iz edne celice, ki je nastala slučajno; moremo li iz tega že sklepati, da so se vsa organična bitja iz te edine celice razvile? Prvič je že v prvem stavku napaka, kajti slučajno ne more nič nastati, vsaka reč zahteva nujno svojega vzroka. Slučaja v strogem pomenu besede ni, ako vzamemo za slučajno to, kar je nastalo brez povoda. A tudi če pripustimo, da je nastala prva celica slučajno, iz tega še nikakor ne sledi, da je ta ob jednem tudi mati vseh med seboj tako zelo različnih organskih teles. A prav to trdi Darwin-Haeckel-ova teorija. Zato moramo tudi to ovreči.

Ta teorija nam sicer ne zanikuje neposredno božjega bivanja, ampak skuša le ovreči besedno razlago sv. pisma, pred vsem pak pravi izvor človekov; seveda, konečno pride tudi dosledno do zaključka, da ni treba Boga. Ta teorija, katere začetnik je Darwin in katero je pozneje Haeckel popolno razvil, trdi, da imajo vsa organična bitja skupen izvor iz jedne prvotne celice, torej ni bistvenega razločka med rastlino, živaljo in človekom. Da so nastale tako različne oblike, razlagati si hočejo iz tega, da se je vse moralo prilagoditi načinu svojega življenja. Polagoma in polagoma so se vedno prikazovale nove organske oblike, vedno popolnejše, dokler se niso tako razvile, kakor jih sedaj vidimo. A tej teoriji oporeka paleontologija, vsakdanja skušnja, kakor tudi trezno premišljevanje o razločku vseh organskih teles.

Paleontologija nam nikjer ne kaže kakega prehoda iz te oblike v ono. Takoj v najstarejših legah dobijo se rastline in živali, ki so popolno podobne današnjim, a če to ne, so vsaj popolno razvite, da takoj lahko povemo, v kateri razred da spadajo. Precej od začetka je vse popolno, nikjer kaj nepopolnega, nikjer kakega prehoda. In ta bi vendar moral biti, ako bi bila ta teorija prava.

A tudi skušnja nas uči o nemožnosti takega prehoda. Naj

se vrtnar še tako trudi in trudi, nikdar ne bo spremenil mačeha v vijolico, da ne rečem v vrtnico; vedno bo zopet dobil mačeho, če tudi mogoče nekoliko drugače, lepše barvano. Vsa ona smotrenost in boj za življenje jim ne more nič pomagati, da bi dokazali svojo trditve. Gotovo ni prijetno mesarskemu psu, ko mu porežejo ušesa in rep; gotovo bi bilo bolje zanj, ko bi še vsega tega ne imel. Ali vendar prinese še vsak vse to s seboj; čudno, da ni brezulatosti podedoval po svojih po sili brezuhatih prednikih.

Poleg tega nam pa tudi kaže ničevost te trditve bistvo rastline, živali in človeka.

Res, da je med prvo in drugo časih težko ločiti, ali toliko je gotovo, da nekaj izmed teh dveh mora biti, da nekaj srednjega ne more biti. Žival pak in človeka bo pa menda vsakdo ločil, če izvzamemo one, ki tako radi vidijo v urang-utangu svojega pradeda.

Rastlina je takorekoč na meji organskih in neorganskih bitij. Njih delovanje je omejeno le na hranjenje in pomnoževanje, rastline imajo le vegetativno dušo. Čutnega življenja bi zaman iskal v rastlini. Vse, kar hočejo nekateri imeti kot znake čutnosti, je le naravna posledica njih telesne organske vravnave, je le popolno mehaničen pojav, ki ga zahteva njih razvijanje. In kako bo imela čute, če nima nikakih živcev? Kar žival bistveno loči od rastline, je njih čutna zmožnost, ki se pridruži vegetativni zmožnosti rastline. Ker žival čuti, ima tudi prosto gibanje, kar je posebno loči od rastline. Žival je bitje, katere organizem je obdarovan s počutki, žival potrebuje organske hrane, ona vdihava kisik, izdihava ogljikovo kislino, torej prav obratno kakor rastlina. Torej vendar dovolj znamenj, po katerih lahko spoznamo veliko vrzel med rastlinstvom in živalstvom.

Pri človeku se pridruži vegetativnemu in čutnemu življenju še pravo duševno življenje. Njegova duša ni samo vegetativna in čutna duša, ampak duša obdarjena ob jednem z umom. Telesno se sicer človek bistveno ne loči od živalij, toda če pa opazujemo njegove duševne zmožnosti, da se človek bistveno loči od „najpametnejše“ (?) živali. Darwinisti trde, da človek in žival nista kvalitativno različna, ampak samo kvantitativno; človek je po njih mnenju žival na nekliko višji stopinji. Na to stopinjo se je pa človek pospel še le po dolgotrajnem izobraževanju. Da je pa to popolno nemogoče živali, nam kaže skušnja. Pri živalstvu vendar ne zapazimo nikacega napredka. In kako naj bi bil človek napredoval, ko vendar nikogar ni imel, da bi ga bil učil, dočim vendar človek uči živali, a so vendar še vedno onda, kakor so bile za časa Homera. Če bi se dala žival tako izobraziti kakor človek, potem bi bilo pač prijetno vojaku konjiku. Kar prve konje naj bi bili naučili, kar jim treba, mladici bi se temu že pozneje sami priučili od svojih starih. Toda

ne gre tako. Vsacega je treba iz nova uriti. V teku toliko stoletij niso ničesar pridobili.

Ze iz tega površnega premišljevanja vidimo, kako zelo se razlikujejo med seboj rastline, živali in človek. In vse to naj bi imelo skupen izvor? Vzrok mora biti vsaj tako velik, kakor je učinek, če ne večji. In tu naj bi bilo obratno? Neznatna prvotna celica naj bi bila mati vsem tem tako različnim in veliko mogočnejšim bitjem, nego je sama? In poleg tega naj bo to, kar je rojeno bistveno različno od onega, ki rodi? In prvotna celica vendar ne more ob enem biti rastlina, žival in človek? A če bi bila ona izvor vsem tem bitjem, morala bi biti vse ob enem. Je-li to mogoče? Se li ne pravi to, resnici v obraz biti? Rastline, živali in človek imajo torej vsak svoj poseben izvor, v toliko namreč, da se ne morejo razložiti iz jednega organskega bitja. V toliko pa seveda imajo skupen izvor, da so vsi od Boga vstvarjeni.

Celo vesoljstvo, vsa narava, ki nas obdaja, nam neovrgljivo dokazuje, da je neko višje bitje, ki ni vstvarjeno; ki pa vse vstvarja, ki je vzrok vsemu, kar biva; da biva Bog, ki je tudi nas vstvaril. Pač ni težko zagovarjati te večne Resnice, ko nam vendar vse o njem priča od najmanjše biljke tje do celega vse-mira. Resnica, da Bog biva, je mogočna trdnjava, krog in krog zavarovana z brezštevilnimi močnimi zidovi, katerih pa že vsak sam zadostuje, da je trdnjava nepremagljiva.

J. Žabi,

bogostovec ljubljanski.

„Der Socialdemokrat vor der Thür!“

«Z začudenjem smo čitali, da so se tudi vže nekateri slovenski vseučiliščniki oklenili avstrijske socialistične stranke, in to nas navdaja s skrbjo za bodočnost, takisto za bodočnost dotičnih dijakov, kakor za bodočnost slovenskega naroda.

Veste, kje smo našli tiskane te besede? V «Slovenskem Narodu» samem, ni davno od tega! «Slovenski Narod» je vže v skrbih za bodočnost «slovenskega naroda»! Čudno to, nerazumljivo! In ta nevarnost mu preti od slovenskih socializmov. No, ali ne pridigamo mi vže dalje časa o neki «tretji, radikalni stranki,» na Slovenskem, stranki, katera se zbira okoli zastave «Slovenskega Sveta», katera bo v kratkem absorbirala našo liberalno stranko? To je tedaj, pred čimer se najstarejši slovenski pameti vže tresejo hlače!

Pa vidi se tudi, kako se je res vže začelo temneti v glavi našega naprednega razumništva. «Slovenski Narod» je namreč «sē začudenjem» čital da se tudi vže slovenski vseučiliščniki oklepajo socializma! Stari ata iz «Narodne tiskarne» bi moral pač sē toliko razumeti, da mladi slovenski socialisti so se porodili iz njegovih ledij, da so meso od njegovega mesa, kri od njegove krvi. Ali ne pridiga vže kmalu 30 let nauke, ki dosledno peljejo k socializmu? Ali ni vedno po nas udrihal, ko smo slovensko občinstvo opozarjali na socialistične nauke, ki se nahajajo v spisih Tavčarjevih, Stritarjevih, ko smo opominjali, kako pogubni so ti spisi za mladino? In ko smo vže pred sedmimi leti kazali na nevarnosti ožišega prijateljstva Slovencev z radikalnimi Čehi, ko smo odločno obsojali vsako zvezo z njimi vže radi tega, ker sta jo posedovala Jan Lego in Jan Hribar (prvi od česke, drugi slovenske strani, radikalca oba, oba prekrščena na ime — Jana Husa!), ko smo, vže štiri leta od tega, začeli kazati na «sumljiva znamenja» mej slovenskimi akademiki, ter osvitjevati «okrožje in ozadje» akademiške «Vesne», ali nas ni ravno narodnoter napredna Gospoda, katere glasilo je «Sl Narod», povsod in vselej zavračala ter sumničnila izdajalstva slovenske stvari? Zdaj zori, kar ste sejali Zato vas skrbí.

No pa, mi nimamo najmanjšega upanja, da bi liberalnega starca pripravili na drugo pamet; pretrdovraten je. Zadeni ga vsoda, ki jo je zaslužil. Otroci, katere si je vzgojil, ga bodo pokopali. Dnevi slovenske liberalne stranke so šteti.

A mi se ne moremo dovolj čuditi kratkovidnosti in brezskrbnosti naših ljudi. Tudi tu se nam je zamerilo, češ, da stvarjamo slovensko radikalstvo, ko ga vender mej Slovenci ni! Še zdaj moramo grenke požirati celo od tistih, ki bi nam pred vsem morali biti hvaležni. Mi baje pretiravamo, mi vidimo vse prečno! No, njim pa vedno sē cveto povsod le rožice! Saj ni še eno leto od tega, ko sē celo naši konservativni listi v imenu Hribarjevem in Tavčarjevem Slovence vabili na romanje v Prago, kjer so bili pozdravljeni od voditelja českih prostozidarjev! In navzlic temu, da naši akademiki prehajajo v socialistični tabor, se vender našim katoliškim voditeljem v Ljubljani ne zdi še potrebno, da bi kaj vkrenili za katoliško organizacijo naše akademiške mladine! Celó glas vrlega «Slovenca» jih vže ne zdrami. No pa, spimo li še, gotovo Bog nam bode delal čudeže!

Najnovejši idealizem ali blaziranost slovenske napredne pameti.

Ker «Slovenski Narod» ne pozna verskih višjih razlogov, da bi odvrčal našo mladino od socializma vporablja v to naslednji prepričevalen argument: «Slovenski dijak ve, da dobi razmeroma dober kruh kmalu po končanih študijah . . . Pravnikov, zdravnikov, profesorjev in tehnikov primanjkuje še vedno toliko, da se slovenskemu dijaku ni prav nič bati za eksistencijo, zatorej ni interesovan, da bi se unemal za socializem . . . Kedor se v dijaških letih s to stranko druží, temu bo težko dobiti kruha, zlasti zdaj, ko je strah pred socializmom velik. Na državno službo dotičnik skoro misliti ne more». — In vender piše isti «Narod» v istem članku: «Vsak mlad človek je idealist. Mlad človek ljubi ves svet in se razumeva za vse, kar se mu zdi dobro in pravično, a če vidi kako krivico, zide takoj v ekstrem. Tako je prav, zakaj gorje tistemu narodu, čigar mladina ni radikalna in ekstrem. In zastopa v politiki, v socialnem življenji, v književnosti in v znanosti ekstremnih nazorov». In vender hoče «Narod» mladino odvrčati od socializma, kateri ravno izpoveda «ekstremne nazore v socialnem življenji»!! Tohu vabohu!

OBSEG

II. zvezka „RIMSKEGA KATOLIKA“.

Božja pravda v zgodovini držav in narodov : Uvod.	
— Ali ste moralični obojstvi „država“ in „narod“ podvrženi Božjemu zakonu? — Državni in narodni grehi.	
— Kako plačuje Bog moraličnim obojstvom? — Nekaj čitnij vzgledov iz zgodovine, kako Bog kaznuje javne grehe. — Grešni register modernih držav in narodov. — Gorje ti Evropa	str. 97
Deset Božjih zapovedij v politiki in slovstvu	„ 114
Osnovni zakoni estetike in lepe umetnosti: Lepota je predmet spoznavalne moči. — Ideja lepega v Bogu in v stvarih. — Razlika mej lepoto in lepo umetnostjo. — Lepa umetnost in vidna narava. — Dve obliki čutne narave: prostor in čas. Slovesna in obrazna umetnost	„ 120
Liberalne fraze	„ 129
Združenje rusinske cerkve z Rimom	„ 135
O novejšem hrvatskem slovstvu: Mirko Bogovič	„ 148
Dva pojava na polji bogoslovja in modroslovja	„ 162
Vničeno življenje. Iz zapiskov ponesrečenega študenta	„ 164
Časopis	„ 172
Odgovor vesoljnega Patrijarha na rimska vabljenja	„ 183
Kratke opazke k „odgovoru“ vesoljnega Patrijarha	„ 191
Listek: Cilindrova stoletnica	„ 197
Raznoterosti: Je naše katoličanstvo res le gola hi-nayščina? — Uboga svetnika! — Slovensko-nemški slovar. — Zanimiva polemika. — Ste jo slišali! — Kako hudo so si v laséh! — Za mlade pisatelje	„ 201

Priloga.

Slovenskim bogoslovcem VIII.	„ 33
Stvarjenje, dokaz božjega bivanja	„ 39

